

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

THORKILD GRAVLUND

REERSØ LAND

SORØ AMTSTIDENDE
19 ~ SLAGELSE ~ 33

INDHOLD

	Side
Derude paa Øen	5
Længst tilbage	13
Kongelev	19
Reersø Skrifter	35
Retssagen om Tiende	38
Retssagen om Stolestadepenge	50
Retssagen om Musholm	61
Retssagen om Ornum	74
Retssagen om Hegning paa Hals	83
Retssagen om et Læs Hø fra Ornum	106
Retssagen om Dalby Hegn	126
„Kongerejse“	175
Ejendoms købet	181
Gaarde og Huse	184
Indendørs	192
Fæstebreve	197
Reersø Mænd	201
I Attenhundredet	210

„Hvad kunde vel deres Privilegier nytte, naar enhver Ejere af Landet maatte gjøre nye Paalegge eller fratage dem noget af deres Ret.“ (S. 123.)

DERUDE PAA ØEN.

Reersø ligger udenfor Sjælland, selvom det hænger ved med en Smule Vej og et Engdrag og hører til Kirkehelsing Sogn i Løve Herred.

Derude paa de Havbanker boer det Folkefærd, der kaldes Reersøer.

*„En Aen, in Spåen og id Våen,
ded siger de ude paa Reese Låen.“*

De talte bredt, å for a i And, Spand, Vand, Land, men det var nu før nulevende husker.

Snakke bagefter det gør de ude paa Reese.

De kommer bagefter i alle Fremskridt, menes der nu, men før Fremskridtene kom, talte Reersøerne bagefter paa den Maade, at de lod sig intet byde.

Reersøerne hænger sammen som Ærtehalm, alle stod for en, de deltes ikke i Kamp.

Fattige var de: *Ud paa Reese at stavle Gaaselorte.* Der var vel ikke andet at hente. Tørret Gødning som Brændsel har man haft til de senere Aar.

Men er der noget ivejen med Vejret: Gør som de ude paa Reersø! — Hvad gør de? *De lukker Vinduerne op og lar det regne, saalænge det vil.*

*„Dalby ligger i en Dal, der er Korn og Penge,
Reersø er en Herresal, der kommer jeg kun sjælden“,*
hedder det i Byremsen.

Saameget ved Oplænderne at sige om Reersø, og Oplænderne er dem, der boer oppe i Landet. Oplandet er Sjælland i Modsætning til Reersø som Øen

for sig. Oppe i Landet og ude paa Øen. Borte er man kun, naar man kommer op i Landet. Paa Øen kan ingen siges at være borte, selvom de ikke er i deres Hjem. Borte er afby, og afby er oppe i Landet.

Kommer man oppe fra Landet og vil ud til Øen, maa man først ind ad Gnibeledet, det er Skellet, hvor der engang har været et Led over Vejen, hvor nu en Skelgrøft gaar gennem Engene.

Naar Reersø Land kaldes Øen, er det vel næsten med et Tusind Aars Hævd fra den Tid, det var en Ø. Landfast har det været i flere Hundrede Aar, og kun ved Efteraarshøjvande er Vejen ikke farbar.

Indenfor Gnibeledet har vi det store Kær. Horsefolden, til højre. Bagved det ligger Stranden med „Ederne“, Gyngegrunden af raadden Tang, kaldet „Edemøg“. Den lille Vejle skærer sig ind til venstre. Bag den hæver sig Hals Klint med et Hjørne, der hedder Tuttens Klokketaarn, som hører til Vindehelsing. Mellem Klinten, Vejlen og Vejen gaar Rrenderne, nogle Pytter i Engen. Her kunde man „gaa over Korset“ fra Reersøland til Sjælland, men om Korset ved man ellers intet at sige — og „det bundløse Hul“ ovre under Hals Klint er der ikke mere. „Øsende Bæk“ inderst i den store Vejle ved „Rugstub“ og „Haarholm“ paa Reersø er ogsaa fladnet ud.

Reersøvejen fører fra Engene og gennem Skiften, Reersøs nordre Udmark, sandede, udyrkede Strand-sletter med Revler og Kær efter hævet Havbund. Hvor Vejen drejer er Nækæret, og her laa engang Skolen for baade Reersø og Opland. Stedet hedder „Den gamle Skole“. Der saa jeg Reersø først.

Stranden her kaldes Nordenstrand og op langs den gik de gamle Veje i en Bue ind mod Banken Hesselbjerg og derfra til Reersø By. Den nye Vej er en Genvej, over Søgrøften gaar Stenvejen, den højnede Vej til Vrangeled, de første Huse, hvor der forhen

har været et Led for Fælleden: Skiften, der blev lukket ved Gnibeled og Vrangedled.

Nåkæret var Skiftens Vandsted. Måkær ligger mellem Vrangedled og Vangedled, som er Indkørslen til Byen, der har været lukket med tre Led: Vangedled i Nord, Holteled i Sønder og Lambsled i Sydvest.

Reersø By er sammenbygget som alle Landsbyer var før Udskiftningen. Det kommer først og fremmest deraf, at Reersø blev Selveje før Udskiftningen, mens andre Byer blev udskiftede som Fæstejord og udflyttede under Tvang af Godset. Byen er bygget paa et Højdedrag, der deler sig i to Højder adskilt ved en Rende, kaldet „Snogpølen“, nu kun en Møddingrende.*) Nord for Snogpølen ligger seks Gaarde, de fem paa Rad, sønden for laa ti Gaarde i Ring. Kun een Gaard af de nordre seks har gammelt Vandsted. Den gaar til Langkær, som har haft Løb til Måkær over Skolelodden, Toften, og muligt ogsaa til Gadekæret, der ligger Vest for Ringbyen.

Det ser da ud, som Langkærets Gaard, hvor Sagnet siger, at Dronning Margrete har boet — og Hesselbjergvættten kom — har været det ældste Bosted, en Enegaard, der har udskilt fem andre paa Almindingen. Men tidligt i Middelalderen er den søndre Del af Reersø drevet op som Bondejord og en Ringby bygget paa hegnede Marker.

Valdemars Jordebog melder, at Reersø er delt i Kongelev og Kongens Ejendom. Der nævnes, at Kongen ejer en Trediedel, et andet Sted i samme Bog siges Halvdelen af Reersø. Dette er Ringbyen. Kongelevet er den nordre Del af Øen over mod Hals, der ogsaa var Kongelev, hvor Kongen tillige har Selveje i en Gaard værdsat til 1 Mark Guld.

---

*) Snogbækken i Ølsemagle By

Reersø By deles ved Snogpølen, Reersø Marker deles i to Halvdele ved Skinnergærdet. Det maa være disse Delinger, der nævnes i Jordebogen: Skellet mellem Kongelev, Kronens Jord, og Kongens Ejendomsjord. Oprindeligt har det hele været Kronjord, Alminding, og Dronningens Gaard Stamboet i Almindingen, men efterhaanden som Jorden drives under Plov, kræver Kongen Skat og tager den dyrkede Mark som kongelig Ejendom.

Der siges, at Reersø har haft saa tæt Skov, at en Kat kunde krybe i Trætoppene fra Skandsen, Sydvesthjørnet af Øen, og ind til Byen, til Gaarden ved Lambsled. Men den Skov skal være brændt af Svensken. Det har da været de sidste Stumper. Først er Skoven blevet brudt ud af Almindingen ved Ringbyens Bønder.

Mellem Vangeled og Vrangeled gaar der fra Landevejen en Markvej Vest paa, om ved Måkæret. Skolen ligger nu paa gammel Toftjord til venstre, til højre har vi „Smedelodden“, som for et halvt hundred Aar siden var Smedens Embedsjord. Saa kommer „Sandhagen“, en Sandrevle, hvor der er mange Oldsager fra den ældre Stenalder, og under den ligger Engen „Brydeløkke“. Herefter kommer de tørre Strandmarker „Landerne“ mellem Storsøen, nu udtørret, Vindevejs Krog, en Havbugt og Dravet, Reersøs lange Klint, der gaar i Nord—Sønder.

Landerne blev ved Udskiftningen udlagt i Husmandslodder, to Tønder Land i Landerne og een Tønde Land paa Dravet til hvert af de sejsten Huse. Her er endnu Hussteder, men ingen med kun een Lod. Landerne ligger mellem Sandhagen og Stenhagen, fra Stenhagen gaar den brede Aas, Drav kaldet, med Lerklint mod Havet til Skinnergærdet.

Denne nordlige Halvdel af Reersø, fra Nordstrand

til Skinnergærdet, er den gamle Almniding, Kongelevet, der var Fælled før Udskiftningen. Fra dette Græsningssted kendes nogle Navne paa Kær: Det bundløse Kær, Tuekær, Trinnekær, Øjekær og Bøjlsvandingen. Derimod er der kun faa Agernavne paa Dravet: Stenloddet, Seksogsyv er ikke gamle Navne. Men ældgammelt er Sigshoved og paa den anden Side Søen: Sønæbe, det er Fremspring, hvor Storsøen snævrer og bliver til Lillesø. Det minder om en Kæmpe og Kæmpekvinde: Sigshoved og Sønæb, der staar her og dæmmer for Havet, der vælder ind fra Storsø.

Reersøs Højland Drav falder jævnt mod Sønder til Kovaad ved Skinnergærdet. Herfra gaar Markvejen langs Gærdet ind til Byen.

Følger vi Vejen, har vi Kovaad Nord for Gærdet — til Fælleden — Hyrdeengene sønden Gærdet — til Agermarken. Og ligesaa Gærdeloddet: Skinnerne — Bøjlsvandingen, Bøjlskulen med Gærdet imellem, Bøjlsbanke og Bøjlsager sønden Gærdet. Nyvang norden Gærde. Bag Vestenbjerg, Hønepulterne, Ledsager, Lammehaven sønden Gærde. Norden Gærde og ligeved Gadekæret er Kongens Eje, en lille Eng, muligt det sidste, der har været hævdet som Kongsjord paa Reersø, Stedet, hvor Kongen kunde sætte sine Heste, naar han kom. Men det vides ikke, at han kom.

Fra Sverig kendes, at der holdtes Tingmøde om Kongevalg paa Kongens Enge med Bønderne (Arrild Huitfeldt II S. 1112).

Saa kan vi følge Stranden sønder paa. Fribedet, Vejleengene ved Vrangeled, derefter Vejlestykkerne, Holtstykkerne (ved Holteled), Fiskebækkerne, Sylterne og udenfor disse i Stranden Anneses Sand. Barnstykkerne, hvor Havnen ligger. Strandsteagre, Poseagre, Bovhjørnet, hvor Stranden bøjer

i Vest. Her ligger Løveskansen, et lavt Jorddige — gammel Værnevold. Den store Vanding er inde paa Marken, ved den er Vandingsagrene, Humlehavestykkerne og helt ud til Stranden Ribelstivelsstykkerne og Ribelstivelsmosen. Saa har vi et Højland, Skovagrene og Skoven, med en Runddysse i et Tjørnekrat. Stenkisteagrene, Smedestykkerne (Embedsjord til Smeden, en Eng af samme Navn ligger udenfor Vrangede og op til Fribedet), Jollesøndrerne, Strandengene, Flaed og Skansen, Reersøs Sydvestpynt, en høj Lerklint. Udenfor Skansen ligger Rønnen, et Stenrev i Havet.

Indenfor denne Ring, Skinnergærdet, Byen og Sønderstranden ligger den fra gammel Tid dyrkede Jord, Kongsbøndernes Agre udenfor Almindingen, Kongelevet. Og her er de gamle Marknavne mange. Foruden de nævnte har vi fra Hyrdeengene: Katengene, Faens Mose, Haarselerne, Kragehætterne, Knopstykkerne, Jeeragrene, Hellerne, Tørreengene, Ølhavsbanken, Agernbøjer, Springerne, Helledes Kedel, Søvej, Bregneholt, hvor der ligger en Dysse, Engløkken, Ejagre, Mellemeveje, Slaademosen, Sandstykkerne, De store Lodder, Bibskær, Bjærget og Smærtens Hule.

Det er ikke helt let at hitte ud af paa fri Land. Kun faa nulevende kender alle Stederne ved Navn. Min Fader optegnede de første Marknavne, da han blev Lærer paa Reersø, og jeg har fortsat. De er samlede over et halvt Hundrede Aar.

I en Udskrift af Landmaalings Forretning 1792, men efter sine Navne paa Gaardmænd hundrede Aar ældre, er Marknavnene de samme, men anderledes stavet. Her har vi Skald Agre, Vandingsagre, Ribbes Dybbel (udt. nu Ribelsstivels). De Agre bag Skoven (Skovagre), Stenkisteagre, Hjortesyller, (Jollesøndrer), Ulve Haffue (Ølhavsbanken), De Agre

under Bøgerne (Agernbøjer), Søvej, Søvedstykker, Bregneholm, Sandstøkker, Gier Aas (Jeeragre), Knubestøkker (Knopstykker), Krage Heiter (Kragehætter), Schidner (Skinnerne), Bøge Hald (Bøjlsagre), Eng Vesten Bierg (Bag Vestenbjerg), Lampe Støkker (ukendt, vist ved Lammehaven), Hønnepul-ler (Hønepulter), Strandenge, Store Agres Høfder(?) Tørv Engen, Vester Agers Høfd(?), Rumpe ved Skandsen (Skandsen), En Sloye ved Viekær(?), Lam Hauge (Lammehaven).

I alle disse Marker havde Reersø Gaarde ulige Del. Lige Del havde Gaardene i Springagre, Vesteragre, Smærteagre (sidste tilhører dog: 4 Stk.. Gaardene 4, 5, 7, 9, 2 og Stk. 5 tilhører 13,12, 10). Lille Bregneholm, Store Agre paa Bjærget, Vejle Stykker, Ledsagre, Fiskebækker, Eg Agre, Bauneagre (Barnstykker?), Poseagre, Smaa Mellemeveje — I Knøsaas (ukendt) er Gaardene lige lodtagen undtagen Gaard 4, 10 og 11.

Disse lige lodtagne Marker er det vi kalder Søn-denstranden inde fra Byen, Vejlestykkerne og ud over Havnen, Barnstykkerne til Bovhjørnet, herfra op over Løveskandsen og ind til Bjærget og Ledsager i Enden af Skinnergærdet.

Det maa være den først opdyrkede Jord, hvori Gaardene har lige Del. Eftersom mere Skovjord er drevet op, er Jorden skiftet ved Overenskomst. Her ses i vedføjet Oversigt hvorledes.

Det har været haardt at bryde disse Lodder ud af Skovjord og Ødemark, men værre var det at dele dem ud, saaledes at hver Gaard blev lige god. Tal-lene viser ikke Storværket, men bag dem ses det.

Et Samfund er her bygget op saa ret og fast, at man i vor Tid ikke skal lade haant om de spredte Agre, der var før Udskiftningen, fra 26 til 34 paa en Gaard. Landmaalerudskiftningen var intet Stor-

værk. Den taaler næppe at sammenlignes med det Samfund, Bønderne selv byggede op i deres eget Jordskifte med de lange, smalle Agre, hvor hver Plovfure var delt ud efter Ret mellem Bønderne selv.

Gaardene 4, 5, 7, 9, 2, 4, 10, 11 er ulige lodtaget i den ellers lige lodtagne Jord. De aldeles lige lodtagne bliver da Gaardene 1, 3, 6, 8, 14, 15, 16. Gaard 15 er Dronning Margretes og 14, 16 dens Naboer, 1 er Gaarden overfor dem (Rasm. Mortensen), 3 er Gaarden ved Holteled, dens Toft bærer særligt Navn: Toftthoved (ud mod Reersø Gade, Kbm. Hansen), 8 er Gaarden ved Lambsled. Men 6 er en Gaard inde i Ringen (nu Niels Nielsen). Saa bliver de aldeles lige lodtagne Gaarde de fire nordligste i Byen og de to Gaarde ved Byens søndre Led, dertil en enkelt Gaard midt i Ringen ligeoverfor det Sted, hvor Bymændene i ældste Tid samledes ved Horntuden. Det synes da, som vi i disse lige lodtagne har Byens ældste Gaarde: Enegaarden (15) med tiliggende tre andre, ved Vangeled, Gaardene ved Holteled og Lambsled og endelig Gaarden ved Bystævnet.

Jorderne værdsættes i den gamle Landmaaling saaledes:

God Bygjord, mere Muld end Sand. Middel Bygjord, lige meget Muld og Sand.

God Havrejord af mere Sand end Muld. Middel Havrejord af Sand og Grus. Ringe Havrejord og Ond Havrejord, men af disse sidste er der mange Fald.

Ringe Havrejord af idel sort Sand, Ringe Havrejord af idel hvid Sand — Ringe Havrejord med Grus — af Sandgrus — af idel Sand og Sten — af hvid Sand.

Ond Havrejord, sur Jord — Ond Havrejord af hvid Sand — af hvid Ler — af hvid Lersand — staar

under Vand — af Sandgrus — af idel hvid Sand — af Sand og Sten — af idel Sand og Sten.

Dette er Plovmarken. Endvidere kan avles til hver Gaardd $2\frac{1}{2}$ (eller $2\frac{3}{4}$) Læs godt Høe og paa Oer Agrene, den hvilende Plovmark, $1\frac{1}{2}$ Læs Høe. Endelig er der til Reersø „en Holm kaldet Muuseholm — er uden færsk Vand, bliver brugt til Græsning, og hver Mand — — haver sin Andeel.“

Saadan sad de 16 Bønder paa Reersø fra en fjærn Fortid og til der udskiftedes første Gang 1822. De havde tabt Musholm til Herremanden og købt Øen til Selveje 1801, men deres onde Havrejord og gode Deling af Ager og Eng var den samme i Hundreder af Aar.

LÆNGST TILBAGE.

Reersø har Oldtid fra den ældre Stenalder, særlig kendt paa den nordligste Del, Kongelevet. Her er Flintsager paa alle Højder. Sønden for Skinnergærdet paa den før Udskiftningen dyrkede Jord er der færre Oldsager, og det er ikke, fordi de er borttaget ved Dyrkningen. Den ældre Stenalders utallige Flint-hug svinder ikke for Ploven og sankes aldrig helt af Jorden.

Reersøs Deling i Kongelev og Bondejord synes at hvile paa en Deling i Stenalderen.

Det maa saa være, at ældre Stenalder paa Nordlandet næppe har dyrket Jord, men den yngre Stenalder har taget Sønderlandet ind, og muligt senere er Bybanken blevet Bostedet, maaske i Broncealderen, hvorfra der ellers ikke er Minder paa Reersø.

Her har saa vidt vides aldrig været en Broncealderhøj, men tre Stendysser, en paa Nordlandet (Drav), to paa Sønderlandet (Skoven og Bregneholm) viser, hvornaar Reersø Land er blevet taget i Eje med

Stammegrave. To Stenkister fra Stenalderens sidste Del er udgravet (af Nationalmuseet) paa Stenlodden, Drav. Marken svarede til sit Navn, den var over-
saaet med store Kampesten, to af dem laa som Overliggere for Stenkister uden Gravgoods, men med Ben af voksne i den ene og af Smaabørn i den anden. Da disse Grave skulde ryddes, tog jeg Stenene hjem til mit Hus, hvor de ligger omtrent som de laa. En Stendynge paa samme Mark kaldtes „Kæmpegraven“, paa et Sted, hvor det bedste Udsyn haves over Landet. Der skulde være en Kæmpe jordet. Den gamle Strandrevle, hvor jeg boer, Sandhagen, har Flinthugning i Mængde som næppe andet Sted, men der er saa godt som aldrig en gennemarbejdet Ting. Det er alt Skaar, Brud og grovthuggede tresidede Bor med sløv Od.

Ved Skolen paa gammel Bytoft er samlet en Del Skrabere.

Paa Hesselbjerg, Nord for Sandhagen, er der megen Flinthugning, og i en Revle derfra Sønder paa askesort Muld og ildskørnede Sten, lidt Muslingskal-
ler, som tyder paa Affaldsdynge.

„Enden af Drav“, Nordenden, har særlig Spaltere. Et samlet Fund af Flækker er gjort under Tofthoved i Byen (ved Købmand Hansens Vestgavl).

Rigest paa Oldsager er Landet fra Sandhagen over Hesselbjerg og Landerne til Dyssen paa Drav.

De enkelte gode Oldsager er fundet spredt. Men kun Nordlandet har sine særlige Steder for ældre Stenalder Ting. Sønderlands er Oldsager tilfældigt spredt. — Der er langt mellem Sondenstrand og Nordenstrand, og der skal meget til, før en Sondenstrandsfisker sætter ud fra Nordstranden. Saadan synes det at have været, saalænge der var Liv, og vil vedblive, saalænge der er det.

Inde i den nordlige Del af Byen, overfor Kroen, laa en Sten med et Skaaltegn oven i. Den vendte sig, hvergang den lugtede nybagt Brød. Der har været offret til den, og den har modtaget Offeret ved levende at vende sig. Brødoffring til Sten kendes fra Samsø, hvor Smaabørn i Nordby lagde Brød paa Dyvelstenen for at faa en lille Bror eller Søster. De spæde Børn kommer fra Stene. — Paa Reersø hentes de fra den store Sten, der ligger paa Strandbrinken ude ved Skansen, med en bred sydvendt Flade. —

Brødstenen, som ikke maatte blive paa sit Sted, er nu rejst som Minde for Dronning Margretes femhundredaars Dødsdag. Under den staar to andre Stene med Skaaltegn fra den nærmeste Gaards Havegærde. Andre Skaaltegn kendes ikke paa Reersø, men paa Højen nær Dalby Skole (uudgravet Jættestue) er en Sten med henved halvt hundrede Tegn. Under Stendyssen nærmest Byen, paa Bregneholm, ligger en Gaas paa Guldæg. Det er Skatten, hvoraf vi lønligt næres. Og det vides endmere, at Dyssen har givet Frelse til en enlig Pige, der her blev overfaldet af en Tyr, hun sprang op paa Dyssen, og da kunde Tyren ikke naa hende. — Et Oldtidssagn, som ogsaa kendes andre Steder.

Frelsens Sten, hvor Guldgaasen gemmer sig, ligger paa gammeldyrket Jord — men ude paa den udyrkede Fællig sad Kæmpen — Holger Danskesagnet — paa Drav — og nordpaa i Hesselbjerg boede Bjærgmanden, kaldet Hesselbjergskrædderen. Naar hans Kone skulde føde, hentede han Gaardkonen fra Dronning Margretes Gaard til Hjælp. — Der skal kunne ses brændte Klude ovenpaa Hesselbjerg.

Saavidt vides er der ikke andet Steds en Bjærgmand, som er Skrædder. De er tiest Smede, og her har ogsaa været talt om en Skansesmed, men ham

er der intet om. Muligt kan Skrædderen tydes som den, der her i Bjerget syer Landene sammen langs Stranden og heler Vejen mellem Landerne og Skiften. Reersøs gamle Kørevej gik op ad Hesselbjerg. Lige Østen for dette (nu Plantagen) er der gravet Munkesten op. Her har da ligget et Hus, og skulde der paa Kongelevet have boet en Hyrde, som gav sig af med at sy Skindklæder, kan han i Sagnet være gaaet sammen med Bjergmanden. Ihvertfald er Skrædderen en sjælden Vælte.

Kæmpen i Kæmpegraven paa Drav havde en høj Hat eller Hætte paa og tog hvert Skridt saa langt, da han løb efter Drengen, som havde været for sent derovre, men Kæmpen kom kun til „Storsøen“, der er udtørret, og frelst blev Drengen. Det var gamle Skipper Lars Jensen.

Hesselbjergskrædderen, Kæmpen paa Drav og Guldgaasen i Dyssen er Reersøs Landvætter.

Hos dem boer Folket. Vi ved, at her var Folk fra de ældste Tider, men Sagnet vil melde, hvordan de første Mennesker mødte Vætten, og saa skal det være fra en Tid, hvor Øen laa øde. Der var Pest i Landet. En Mand flyede ud til Øens Skov og byggede Hus. Om Kvælden, han sad ved sin Ild, blev der banket paa hans Dør, og udefra lød det:

Luk op for Ridder Ranke
med de lange Skanke
og den forgyldte Fod.

Den fremmede fik Husly Natten over og var glad for det. Om Morgenen, inden han drog bort, talte han og lovede meget godt over Reersø Land, som efter hans Ord altid skulde blive gæstfrit.

De gulbenede er i Folkemaal Navn paa de unge, der skal til at øve Mandsværk. Den forgyldte Fod er

da Nybyggerguden — eller Vætten — som velsigner det første Bo: Rider Ranke, Ride, ride Ranke —

— Dette Sagn optegnede min Fader i November 1879. Selv har jeg hørt det anderledes, men med samme Tanke.

Der boede en gammel Mand i Reersø Skov, om han var to eller trehundrede Aar ved vi ikke, han gav nogle Folk, der kom Sønden fra, Ret til at bo herude, og han gav tillige den Lov, at naar de aldrig vilde se ned paa Fattigfolk, saa skulde Gud velsigne Boet, men var de onde mod Fattigfolk, skulde der ske Skade.

Det tør siges, at Reersø Folk har holdt deres Lov. Gæstfrit er fremmede modtaget, og ingen blev overset for Fattigdoms Skyld.

Begge Nybyggersagn er kommen fra Fiskerslægt og er lidet kendt. Fra Bondeslægt er det Sagn hele Reersø lytter til. Tanken er den samme. Folket gives Lov og Ret til at bo.

Dronning Margrete led Skibbrud i Storebælt og drev ind til Drav paa en Skibsplanke. Hun fulgte Landet over Landerne og Hesselbjerg til Byen, og der søgte hun ind i den første Gaard, hvor Manden hed Hans Hansen. Det er den anden Gaard paa højre Haand, vel den ældste, men i Gaardrækken den næstsidsste, den femtende, 1682 Oluf Hansen. Hans Hansen tog vel mod den strandlidte Kvinde, ingen vidste, hvem hun var, og hun lod sig ikke op med det. Hun sad til Bords med Gaardens Folk, Øllebrød og ristet Sild fik de til Davre. Tre Dage boede hun der, saa skulde Hans Hansen til Kalundborg med et Læs Brænde, og hun maatte age med.

Da de to med Brændelæsset naaede ud over Gnibeledet og over Aaengene til Løve Herreds Grændsemark Ornum ved Hallebyaa, vilde Hans Hansen bede. Han lod Bæsterne græsse i Engen og

lagde sig til at blunde lidt. Hun spurgte, om Engen var hans, og han svarede nej, men ingen fik at vide, de bedede her. — — Det skulde de da ogsaa efter sjællandsk Lov have Ret til —. Mens Hans Hansen nu laa og hvilte sig, gik den fremmede Kvinde omkring og skridtede Engen ud, saa hun vidste, hvor stor den var. Da de kom tilvogns igen, siger hun til Hans Hansen, at han skulde køre op paa Slottet med Brændet. Han turde ikke ret vel vove sig saa højt op, hvor han sa de blev til Nar, men hun blev ved med sit, og da de naaede Staden, gav han efter.

Dengang de kom til Slottets Port, stod Vagten frem og hilste Dronningen.

Kan hun se, vi blev til Nar, sagde Hans.

Hun bød ham køre for Hoveddøren. Der tog en Tjener Heste og Vogn. Saa bød hun Hans træde indenfor, og han blev sat til Bords med Dronningen, nu vidste han, hvem hun var.

Det var ikke let for Bonden at sidde ved Dronningens Bord, men hun sagde, han skulde kun tage med Fingrene som hjemme.

Da de havde faaet Mad, vilde Hans af Sted, det kunde han ikke faa Lov til. Margrete vilde, at han skulde være hendes Gæst i tre Dage, som hun havde været hans.

Saadan blev det.

Margrete fik hele Vejen sin Vilje.

Og med hendes Vilje var det, at Reersø Land siden blev fri for Tiende til Konge, Kirke og Præst, ligesom Reersø fik den Jord, Dronningen havde skridtet ud paa Ornum, som Gave til Bedested paa Købstadvejen — alt kun, fordi Reersøerne tog gæstfrit mod Dronning Margrete, da hun kom til dem som den fattige Kvinde,

Det var efter Landets første Lov, og derpaa grundedes al Ret for Reersø Land i Tiden efter.

Dronning Margretes Gave er Reersøs Historie, men hun er tillige den Vætte, der giver Nybyggerne Lykke — og Kvinden, der skridter Landet ud til afgrændset Jord, er den samme Gefion, der pløjede Sjælland ud og skabte Øen til Folket.

KONGELEV.

I Valdemar den Andens Jordebog fra 1231 nævnes Reersø fire Gange, et af de tiest nævnte Navne i Haandskriftet: Rethærsø, Rethesø, Rethæsø og Rethæsø Holm (Musholm) S. 33, 47, 50, 52.

Reersøerne udtaler det Reæsø, Oplænderne siger mere blødt Reæsse.

Det var en kongelig Stavn, derfor taget med i alle Jordebogens tre Hoveddele, blandt Øerne, under Herrederne og som Kongelev.

Kong Valdemar lod føre Bog over en Del af Rigets Smaaøer, hvor han kunde vente sig hen og vilde kende deres Vilkaar. Her nævnes Rethærsø med Hus, Daadyr og Raadyr.

Med Hus maa menes, at her boede Folk, som kunde give Husly til en Konge med Følge, om han kom i Land for at bede Dyr i den vilde Skov.

Efter Rethæsø nævnes Rethæsø Holm, uden Hus eller Dyr. Det maa være Musholm, der fra gammel Tid hørte til Reersø. Der var hverken noget at skjule sig i eller at skyde efter.

I Bogen, Kong Valdemar lod føre over de kongelige Indtægter af Herrederne i hele Riget, kommer Reersø igen under Løve Herred. Der staar: Kongen har en Tredjedel af Rethærsø, som han har faaet ind, det øvrige er Kongelev. En Gaard, kaldet Hals, er omtrent een Mark Guld.

Men ud over, hvad Kongen havde i Særeje, raadede han for de Jorder, der fulgte Kongedømmet som

Arv, kaldet Konningarv, Kongelev, det var Rigets, Statens, Jord.

Som Kongelev staar Rethæsø halvt og Hals. Enten tages det ikke saa nøje med Delingen, at Kongen har en Tredjedel og Riget en Halvdel af Øen, eller ogsaa er her en Sjettedel unævnt gammel Selvejerjord, og denne i Jordebogen skjulte Sjettedel kunde da være den gamle Plovjord, hvori Reersø Gaarde var lige lodtagne — fra Vejlestykkerne opover Bjerget til Poseagrene og hele Søndenstrand. Kongens Tredjedel bliver saa Landet Sønden for Skinnergærdet og Kongelevets Halvdel Landet Norden for Skinnergærdet: Drav, Landerne, Hesselbjerg, Skiften ud til Gnibeled.

Udenfor Kongens Tredjedel ligger Kongens Eje ved Gadekæret Sydvest for Byen og Brydeløkke Nord for Byen, nær Måekær. Saaledes har baade Kongen og hans Gaardstyrer paa Hals, Bryden, haft Hesteenge ved Reersø By.

Hals er Kongelev, men det nævnes under Herrederne som en Kongsgaard med Jordeje til en Mark Guld. Det skal vel nogenlunde svare til en Gaards Jord. Her har Kongen bygget en Værneborg paa Kongelevet mod Venderne, og derfor har han taget Indtægten til sit Særeje og tillige maaske den Tredjedel af Reersø, der er blevet hans. Fra først af har hele Øen været Kongelev.

Paa Hals blev i Mandsminde en Stenbro pløjet op, og Munkesten er her i Jorden, en glasseret Lerstump har jeg faaet af Ejeren. Stedet kaldes med det sære Navn Tuttens Klokketaarn, det er Klintens nordøstre Hjørne.

Sagnet melder, at her laa en Sørøverborg — Værn mod Venderne — og den sidste af Ejerne var en Frue. Hun levede ødselt og gad kun æde Nakken af Silden. Med det Levned blev hun fattig og lod da

sin Køresvend køre sig ned ad Tuttens Klokketaarn og ud i Havet, som der den Gang var. Hun tog sit Liv — hun brød sin Hals i Faldet, og deraf fik Stedet Hals Navn.

Sagnet har jeg kun hørt een Gang, af een Mand, Johan Peter Jensen paa Hals. Som lille Dreng sad jeg paa hans Ryg, da han bar mig over Renderne ved „Korset“, mens han fortalte mig om Fruen paa Hals. Det glemte jeg aldrig. For Stedet, hvor det vældige skete, var her.

Nu kan det siges, at Hals ikke kommer af en Frues Hals, men er Rodordet i Helsing, og Folk i Helsing er Halsunger. Sandt siger alligevel de to Sagn fra Kongelevet Hals og Reersø om Bosættningen disse Steder. Hals blev et øde Land, da den sidste Vikingætling, Fruen, offrede sig til Havet.

Reersø blev et folkebygget Land, da Dronning Margrete gav det Eng og Fristed.

Hals er delt ved en Hulvej, hvor der efter Sagnet kæmpedes med Svenskerne, og ved et Gærde, der gik gennem Sognet mellem Dalby og Vindehelsing.

Reersø holdt sig fri af Indgreb ude fra, og ligesom det første Sagn melder, at Fattigfolk og Flygtninge fra Pesten fik Fristed her, saa lever endnu den Tro, at Loven forhen ikke kunde ramme Flygtningen, der naaede Reersø. Et Slægtssagn ved, at Stamfaderen havde været med til at slaa en Mand ihjel, men frelste sig ved at fly til Reersø og gifte sig til en Gaard. Der var Fristed, eller som det andet Steds hedder, Barfred. I Følge hermed har, saavidt vides, aldrig nogen Indbygger af Reersø været retslig tiltalt med Fængsel.

Vore Sagn er sande.

Det gælder da ogsaa, ja først og fremmest, Dronningesagnet, at hun gav Reersø Bedestedet Ornum, og at hun tog Reersø fri for Tiende.

Men vi maa tilstaa, det vides ikke paa Prent, hvornaar Ornum er kommet til Reersø. Ornum var Reersøernes Selveje, mens Reersø var Fæste, Ornum er aldrig købt til Reersø, saaledes som Øen blev det af Fæste 1801.

Ornum ved Løve Herreds Ledingshavn, Hallebyaens Udløb, maa have været Kronjord og saaledes knyttet til Kongelevet Reersø.

Da Dronning Margrete forestod sin meget store Husholdning, hvor intet var for ringe til hendes Røgt, har hun vist givet sit kongelige Ord for, at saadan skulde det være, Ornum lægges til Reersø, alt under Vort Slot Kalundborg. Noget skriftligt har der næppe været Krav paa i Dronningens Levetid, ejheller under hendes nærmeste Efterfølgere Erik af Pommern og Kristoffer af Bajern. Men da Kristiern den Første af Oldenburg kom paa Tronen, mødte der nogle fattige Skovtrolde ude fra Reersøs Kongelev og gjorde Krav paa at faa stadfæstet gammel Ret.

Kun saaledes kan det vel være gaaet til, at den nye Konge udstedte et Brev og svarede sine Kongelevsbønder saalydende:

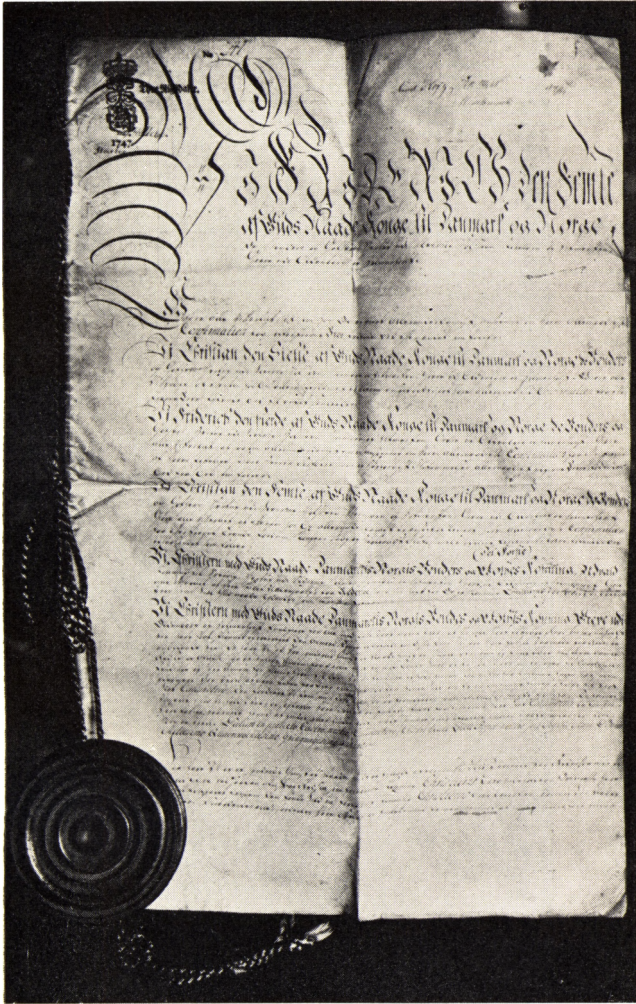
Vi Christiern med Guds Naade Danmarkis, Norgis, Vendes og Gothes Konning, Greve udi Oldenburg og Delmenhorst kundgiøre for alle med dette vort aabne Brev, at

Vi med Vort elskelige Raad, som her nu hos Os ere, have hørt, skjønnet og overvejet den Armoed, Tyngte og Affald som disse Brev Viisere, Vore fattige Vaarnede paa Redersøe anliggender ere.

Da have Vi af Vor synderlig Gunst og Naade undt og tilladt, at de mue og skulle blive ved deres gamle Redsle og Afgifte.

saa at enhver dennem skal aarlig give en Half Tønde Smør af de toe Kjør, som de haver til Gaardholds Pendinge, og hver dennem toe Skilling Groth

KONGEBREVETS FORSIDE

S. Bay fot.

til Dagværks Pendinge og hver dennem slaae en Dag paa Ornumme Engen og ingen ydermere Dag-værk at gjøre enten paa Ager eller Eng, og den Tønde Sild, som de nu omstunder pleyer at give til Vort Slot Callundborg den fradrage Vi dem nu i dette Aar, og saa fremdeles saalænge som Vor Naade til-siger.

Thi forbyde Vi alle i hvo de heldst ere, og sær-deeles Vore Fogder og Embedsmænd paa fornævnte Vort Slot Callundborg, de fornævnte Vore fattige Vaarnede herudi at hindre eller hindre lade, møde, umage eller uforrette i nogen Maade, under Vor Kongelige Hævn og Vrede.

Datum in prædicto Castro nostro Callundborg Castri beati Lucii Papæ nostro sub Sigillo Anno Domini Millesimo Quadringen tesimo quinquagesimo quarto.

Oversat af Jørgen Olrik skal der staa, uden Skrivefejl: Datum in prædicto castro nostro Kalundborg (Givet paa vor ovennævnte Borg Kalundborg) crastino beati Lucii Papæ (Dagen efter St. Lucius Paves Dag [5. Marts]) nostro sub sigillo (under vort Segl) Anno Domini [MCCCCLIIII] (i det Herrens Aar 1454).

Den unge Konge modtager dem seks Aar efter, at han kom paa Tronen i deres Armod, Tyngde og Af-fald, den de havde fælles med mange, men han overvejer deres „Anliggender“ og tillader dem at blive i deres Kongelev som en Adelsret, omend de er vordnede til Riget.

To Køer skal de holde paa Kronjorden, deraf yde Slottet en halv Tønde Smør, men fritages for Silden i Aar. To Skilling Grot skal Hovgaarden have i Stedet for Arbejde. Men Skilling Grot blev ikke slaaet i Mønt, siger Nationalmuseet. De to Skilling er da ydet i Varer eller levende Fæ efter fastsat

Værdi. Hovtjeneste blev Reersøerne da fri for. Men een Dag skulde de gøre Rigtstjeneste paa Ornum og slaa Kongelevingen, hvoraf de selv har en lille Del.

Hele Ornum, det kongelige Enemærke, er Marken fra Gørlev Sogneskel ved Reersøvejen og langs denne Vej mod Landevejen Slagelse—Kalundborg til Agerup Bro, hvor de fire Agerupgaarde laa, før de gik op i Aagaard.

— Saameget tilstaar dette kongelige Brev disse Brevvisere, dem der kan vise det overfor Vore Fogder og Embedsmænd. Kongebrevet nævner ikke Dronning Margrete og ikke Tiende, men det er tydeligt, at der ligger gammel Adkomst bagved. Den er givet i Valdemars Jordebog, hvor Reersø er Kongelev, og Dronning Margrete var den sidste, som hævdede gammel dansk Kronret overfor Adelen. Efter hende kom de udlændiske Konger.

Kristian den Første er ikke den første, der har taget sig af de fattige vordnede Reersøeres Sag. Han har kun „skønnet og overvejet deres anliggender“ efter ældgammelt Hævd — og dette har de Oldenborgere gjort efter ham.

Kristian den Førstes Brev er ikke mere til, men det findes stadfæstet af Kristian den Anden i Kalundborg 1514 (Afskrift i Rigsarkivet: Register over alle Lande fol. 156 a—b. Medd. af Thomas B. Bang) og afskrevet tilligemed Kristian den Fjerdes og Frederik den Tredjes Breve i et stort Kalveskindsbrev, hvor senere Konger Kristian den Syvende, Frederik den Femte, Kristian den Sjette, Frederik den Fjerde og Kristian den Femte stadfæster de tidligere tre Kongebreve, af hvilke kun Frederik den Tredjes er tilbage i Reersøs Arkiv.

Det svarer i sine Vendinger til „Kong Erik af Pommerns Hyldningsbrev i Calmar: Fremdeles skal vor Frue Dronning Margrete styre og besidde, raade

og beholde i hendes Livsdage ubehindret med al Kongelig Ret, intet undertaget, efter hendes Vilje alt det som hendes Fader og hendes Søn hende forundte og gave“.

„Ville og nogen hende i disse fornævnte Stykker *uforrette eller hende her imod gøre, arge eller hindre udi nogen Maade*, da skal og ville vi udi god Tro med al Magt være hende behjælpelig og skikke hende Ret over dennem som det gør“. (Arrild Huitfeldt 613).

Dronning Margretes Søn Oluf havde forud ved hans Hylding i Slagelse stadfæstet, hvad hans Fru Moder havde givet Rigets „indbygde Mænd“. „Fuldbyrde og stadfeste derhos alle Lover, Ret, Privilegier, Statuter, Handfestninger, Friheder, som ere giffne og undte alle, ihuad de helst være kunde, Danmarckis Rigis inbygde Mænd, Klercke oc Leegmend, som dennem naadeligen giffne ere af vore Forfædre Danmarckis Konger“. (Arrild Hvitfeldt 559.)

Her har Reersøerne været med — og de følger med. Det var saa deres Fremskridt at holde paa gammel Ret i skiftende Tider.

Kristian den Fjerdes Brev lyder:

Wi Christian den Fjerde, med Guds Naade Danmarkis, Norges, Vendes og Gothes Konning, Hertug udi Slesvig Holsten Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst Gjøre alle Vitterligt, at eftersom Vore Undersaatter og Tjenere paa Re-dersøen til Vort Slot Antvorschou liggendes, have Os underdanigst ladet besøge, og have for Os hosfølgende, Vor Kjære Her Far-Fader, og Faders Salig og Høylovlig Ihukommelses Pergaments Stadfæstelse-brev over nogen Benaadning, Forskaansel og Forordninge som fremfarne og afgangne Konning Christiern dennem undt og givet haver om deres Landgilde og anden Rettighed, de til Kronen skulde

give og gjøre, som samme Brev videre formælder, underdanigst begjærendes, Vi dennem det og ville samtykke og stadfæste, da have Vi af Vores synderlig Gunst og Naade fuldbyrdt samtykt og stadfæstet fornævnte hosfølgende Pergaments Brev, ved Ord puncter og Articler at skulle ved Magt blive, eftersom de udi alle Maade indeholder og udviise. Forbyndes Vore Fogder og Embedsmænd og alle andre fornævnte Vore Undersaatter Bønderne paa fornævnte Redersøen, herimod foreskrevet staar at hindre eller i nogen Maade forfang at gjøre under vor Hyldest og Naade. Givet paa Vort Slot Kjøbenhafn den 18de Februarii Anno 1618.

Under Wort Signet Christian.

Frederik den Tredjes er ligelydende, dog: Undersaatter Bønder og Tjenere. — Konning Christian Høylovlig Ihukommelse. — Vi af Vor (ikke vores). — Givet paa Vor Gaard udi Odense den 23de Februarii 1657.

Pergamentbrevet indledes med:

Wi Christian den Syvende af Guds Naade, Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig Holsten Stormarn og Ditmersken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst — Gjøre alle Vitterligt at eftersom for Os Allerunderdanigst er gjort Ansøgning, om Vores Allernaadigste Confirmation paa efterskrevne Brev, lydende Ord til andet som følger:

Wi Friderick den Femte af Guds Naade o. v. enslydende

Wi Christian den Sjette — enslydende saavidt

Wi Frederick den Fierde —

Wi Christian den Femte — gjøre alle Vitterligt At eftersom hos Os Allerunderdanigst er ansøgt, begjert Vores Allernaadigste Confirmation paa efterskrevne Trende fordum Kongers Salig og Højlovligst

Ihukommelse udgivne Pergament Breve lydende Ord
 efter andet som følger

— Det Første.

(Kristian den Førstes Brev af 1454, stadfæstet 1514.)

— Det Andet.

(Kristian den Fjerdes Brev.)

Det Tredje.

(Frederik den Tredjes Brev.)

Da ville Vi bemeldte trende Kongelige Breve udi alle
 deres Ord Clausuler og puncter eftersom de heroven
 indført findes allernaadigst have fornyet, Confirmert
 og stadfæst fra og hermed fornyer Confirmerer og
 Stadfæster. Forbydendes alle og enhver herimod
 eftersom foreskrevet staar at hindre eller i nogen
 Maade forfang at gjøre, under Vor Hyldest og Naade.
 Givet paa Wort Slot Kjøbenhafn den Ottende Fe-
 bruarii Et Tusind Sex Hundrede Firesindstve og
 Siuf.

Under Wor Kongl. Haand og Signet.

Christian.

Luxdorph.

Saa ville Vi oven-indført Breve udi alle sine Ord
 puncter o. s. v. — —

Givet paa Vores Kongel. Residentz udi Kjøbenhafn
 den 4de Martii Anno 1702.

Frederich R.

E. U. Dose. H. Rosencrentz.

N. Leth.

Thi ville Vi ligeledes . . . .

Givet paa Vort Slot Fredensborg den 3de Augusti
 Anno 1731.

Christian R.

C. L. v. Plessen.

Saa ville Vi illigemaade . . . .

Givet paa Vort Slot Christiansborg . . .

10. Januarii Anno 1747.

Frederich R.

O. Thott. I. Adtzleu. M. Basballe.

P. Mule.

Da ville Vi ligeledes . . . .

Givet paa Vort Slot Christiansborg . . .

den 22. Aprilis Anno 1766.

Christian R.

Reventlou. A. T. v. Bernstorff. H. A. Lund.

A. Gerner.

Disse samlede Kongebreve haves paa to Pergaments Helark med sorte Vokssegl i runde Trækapsler, det ene udstædt af Frederik den Femte 1747 (14 × 22 Tommer), det andet udstædt af Kristian den Sjette 1731 (12 × 18 $\frac{3}{4}$ Tomme).

Desuden er der en Afskrift stadfæstet af Kristian den Syvende 1766 paa almindeligt Papir, fremlagt ved Reersøs Selvejerkøb 1801.

Endnu haves et eneste af de tre gamle Kongebreve, det tredje af Frederik den Tredje, Halvark med rødt Segl i Trækapsel (Laaget borte). Det er paa stivt Kalveskind 10 $\frac{1}{4}$ × 19 Tommer stort.

Saaledes er der udstædt og stadfæstet:

Kr. 1. (1448—1481 udstæder i Kalundborg 1454.

Hans (1491—1513) kendes ikke.

Kr. 2. (1513—1523) stadfæster i Kalundborg 1514 .

Fr. 1. (1523—1533) kendes ikke.

Kr. 3. (1534—1559) henvises til af Kr. 4.

Fr. 2. (1559—1588) henvises til af Kr. 4. og Fr. 3.

Kr. 4. (1588—1648) udstæder paa Københavns Slot

1618, 18 $\frac{1}{2}$ stadfæster Farfaders og Faders Breve.

Fr. 3. (1648—1670) udstæder paa Vor Gaard i

Odense 1657, $23\frac{1}{2}$ stadfæster Faders og Farfaders Breve.

Kr. 5. (1670—1699) stadfæster paa Vort Slot i København 1687, $8\frac{1}{2}$.

Fr. 4. (1699—1730) stadfæster paa Vor Residentz i København 1702, $4\frac{1}{3}$.

Kr. 6. (1730—1746) stadfæster paa Vort Slot Fredensborg 1731, $3\frac{1}{8}$.

Fr. 5. (1746—1766) stadfæster paa Vort Slot Christiansborg 1747, $10\frac{1}{1}$.

Kr. 7. (1766—1808) stadfæster paa Vort Slot Christiansborg 1766, $22\frac{1}{4}$.

Kristian den Anden stadfæster Kristian den Førstes Brev, som „Vore kjære Undersaatter paa Reersøe have nu haft fra os et Kong Christierns vor kjære Farfaders Brev“.

Kristian den Fjerde ser ikke Kristian den Førstes Brev, men stadfæster de „for os hosfølgende Vor Kjære Hr. Farfader og Faders Pergaments Stadfæstelsesbreve over (hvad) afgangne Konning Christiern dennem undt og givet haver.“

Frederik den Tredje: haver for os hosfølgende Vor Kjære Fader Fader og Faders Pergaments Stadfæstelsesbrev. —

Er Kristian den Førstes Brev blevet borte, muligt inddraget efter at være stadfæstet, mellem 1514 og 1618, hvor har man da faaet det med 1731, da Reersø skiftede Len, kom fra Kalundborg Slot, hvortil det nævnes af Kristian den Første, og til Antvorskov, som det siges i Kristian den Fjerdes og Frederik den Tredjes Breve.

Disse Breve viser, at de har været stadfæstet af Kristian den Tredje og Frederik den Anden (Fader og Farfaders Breve), saaledes at der kun bliver Kongerne Hans og Frederik den Første, der ikke vides at have stadfæstet.

Kristian den Femte stadfæster tvende fordem Kongers udgivne Pergamentsbreve. Da Kr. 1. er borte, maa det have været Fr. 3. og Kr. 4.

Frederik den Fjerde stadfæster uden at nævne hvormange sine kjære Herrer Forfædres udgivne Breve.

Kristian den Sjette stadfæster kun efterskrevne Brev. Det samme gør Frederik den Femte og Kristian den Syvende.

Frederik den Fjerde maa da have set Kristian den Fjerdes Brev sammen med Frederik den Tredjes, som vi har endnu. Men da Kristian den Sjette kun ser et Brev, maa Kristian den Fjerdes Brev være kommet bort mellem 1707 og 1731.

Siden har vi da kun haft Frederik den Tredjes eget Brev, og det er endnu, omend sodet, ikke brudt, men helt.

Hvad er Aarsagen til, at alle disse Konger udstæder Fribreve til de sejsten fattige Reersøbønder, og hvorledes faar disse Bønder Adgang til de fjærne og halvfremmede Hofsale?

Reersø har fra ældste Tid og indtil 1660 været Kongelev eller Kroneje og har kunnet henvende sig til Kronen som til sin Husbond.

Kongelevene paa Sjælland var efter Valdemars Jordebog 1231: *Stæderne* Ringsted, Roskilde, Slagelse, Storehedinge, Vordingborg. *Byerne*: Slangerup (Købstad), Haraldsted, Skiby, Smørum, Lyngby, Brøndby (øster og vester), Hagedsted, Stiftsbjergby, Løve. *Borgene*: Hals ved Isøre (Nykøbing S.), Avnsøgaard(?), Hals ved Reersø, Antvorskov, Taarnborg. *Skovene*: Nordsjællands Kulsvierskove og Sydsjællands ved Vordingborg. *Strandene*: Røsnæs, Karrebæk, Lumbsaas (halvt), Reersø (halvt). Ukendte: Rødstensore og Bracnæs).

Men hvorfor skulde Reersø mellem disse fremhæ-

ves ved særlige Kongebreve fra næsten alle Oldenborgerne?

Enten har Øen været et kendt Vagtsted for Kongens Udliggere i Krigstider, men Arrild Huitfeldt nævner ikke Reersø, og Kongebrevene taler kun om Fattigdommen — eller der maa have været en særlig Aarsag til, at Reersø bliver et Fristed gennem Aarhundreder.

Vi tvinges da til at tage Margretesagnet gyldigt som Historie.

Kristian den Første, der kom til Landet 1448, skulde ingenglunde udstæde Kongebrev 1454 for sejsten sultne Bønder, hvis der ikke laa et Kongehævd bagved. Og hvem andre end Dronning Margrete skulde have haft Tid tilovers for Øen.

Reersø Mænd har kendt Dronningen, og da den nye Kongestamme kom paa Tronen, vovede de sig frem med deres gamle Retskrav. Og den nye Konge gav det, som var det først givet af ham — med hans „elskelige Raad som her nu hos os ere“.

Efter sin Haandfæstning skal han: ingen mærkelige Ærinde foretage uden deres Raad.

Han skal regære hans Gaard og Slot efter Rigens Raads Raad.

Ingen Landeskatt paalægge uden deres Vilje.

Ikke gæste Kloster eller Almue til Uskellighed.

Herpaa giver Kong Kristian sin Ed: sværger for Gud og alle hans Hellige os at ville elske Guds Retvished og den hellige christelige Tro . . . ville værne og skærme den hellige Kirke . . . Bisper . . . Riddere, Svende, Borgere, Købmænd, Bønder og Bokarle saavidt Danmark rækker . . . i alle deres Friheder, Rettigheder og Privilegier som dennem af vore Forfædre, Konger i Danmark, givne er . . .

Saaledes faar Reersø sine Privilegier gjort nye under Rigsraadets Viden om de gamle.

Og siden — det er det mærkeligste — holder Reersø Mænd sig til, hvergang det maa kræves, at deres Arilds Ret skal kendes ny.

Dette har vist ingen gjort dem efter. Enten de saa selv har vovet sig til Hove eller haft andre til at frembære deres Krav, det er ikke blevet glemt.

— Langt ned i Tiden gaar der Sagn om, at Reersøerne gav Amtmanden Laks. Maaske var det af gammel Vane, saa det har kostet Laks at faa den Tønde Sild frigivet med mere, hvergang en ny Konge kom paa Tronen.

Men ikke glemte Reersøerne at gøre det gamle nyt — — før de blev Selvejere.

REERSØ SKRIFTER.

Reersø Land laa som Krongods under Kalundborg Slot 1454 og 1514 — under Antvorskov 1618 og 1657, med Sæbygaard gik det efter Svenskekri- gen fra Kronen og over til Rentemester Müller. Da var Øen ude af sit ældgamle Kongelev.

Snart efter krævedes der Tiende, og siden rejstes der andre Krav, alle, som det skal vises, for at drage Øen fra Kronen til Herskabet, saaledes som alle andre Bylav blev det. Reersøerne satte haardt imod og gik i Rettergang fra 1686 til omkr. 1800.

Disse Rettergangssager, Tingsvidner, Domme, er endnu sammen med Kongebrevene i Reersøs Eje. Det hele, som jeg har afskrevet, fylder noget over 1700 Foliosider.

Efterfølgende bygger alene paa disse Reersøskrif- ter, fordi jeg har ønsket at skrive Reersøs Historie udfra det, som Reersøerne selv har værnet. Hvad de har tabt paa deres farlige Færd er ogsaa tabt for denne Bog. Den er ene og alene Reersøs Skrifter.

Skoleholder Lars Esbensen optegnede 15. Juni 1834 „i endeel af Gaardmændenes Nærværelse“ de 48 Skrifter, som var overgivet Oldermænden Christen Nielsen 2. Februar 1807. De er nævnt tilfældigt, her saavidt muligt i Rækkefølge:

Tre Kongebreve af Frederik den 3., Frederik den 5., Christian den 6. og Christian den 7. 1657, 1731, 1747, 1766 og desuden 1 slet Kongebrev.

Gammel Døm om Tiende 1697, læderet.

Dom om Musholm ^{15/4} 1711.

Landstingsdøm samme 1711, læderet.

Landmaaling over Reersø ^{16/7} 1713.

Tingsvidne i Ornumsagen.

Ligelydende, begge af ^{7/8} 1721.

Tingsvidne om Dalby Hegn 1747, læderet.

Landstingsdøm i samme Sag 1748.

Højesteretsdøm i samme Sag 1749.

Udkiftning af Dalby Jorder 1784.

Dom om Høafgift til Herskabet ^{27/9} 1792.

Tingsvidne samme Sag 1792 og 1793.

Bøde for en Kongerejse ^{24/9} 1798.

Tingsvidne i Hegnsag ^{12/9} 1799.

Politirets Døm i Hegnsag ^{12/3} 1800.

Tingsvidne i Hegnsag ^{23/10} 1800 og endnu et samme Aar.

Landstingsdøm, Kongerejser ^{20/8} 1800.

Indanke for Amtmand ^{16/5} 1801.

Herhen hører vist følgende:

Et Dokument, et Hegnsdokument, en Hegnsdøm, en Gærdesynsforretning, Angaaende Hegn mellem Reersø og Dalby en Optagelsesdøm.

Købekontrakt for Øen ^{23/6} 1801.

Særligt Skøder paa Ejendomme 1803—1805.

Byens Skøde.

Taxation over Jorder ^{23/10} 1801.

Taxation samme ^{25/3} 1802.

Brandtaxation ²⁸/₁₁ 1801.

Kort over Reersø Land ⁴/₁₂ 1802 (tilføjet: Laant ud 1808).

Om Reersø Græsning ¹⁶/₁₀ 1804.

Hertil hører vist: En Forening mellem Beboerne.

Videre nævnes 13 forskellige Breve og Regninger, 5 Breve om Vejarbejder, en slet Købekontrakt, et Cirkulære, en Vurderingsforretning, forskellige Breve, Regning fra Sagfører Angersbach — og en Skifteforretning.

Gmd. Niels Sørensen lader Pastor Holm skrive og kræve nogle Skrifter hos en Sagfører.

Reersøs Skrifter var senere i Niels Madsens Værge. Han var Reersøs gamle Høvding, men der kom en Konge, en Skipper og hans Søn, der blev Ejer af fire Reersøgaarde. Samme Rasmus Jørgensen gjorde Krav paa at faa Skrifterne i sit Værge og fik dem.

Skipperslægtens Herredømme gik helt under, og i Opløsningen, hvor Skrifterne laa i en uredt Dyngge, fik min Fader dem til Eftersyn engang i Halvfemserne. Det var et mægtigt Arbejde at skille Dyngerne ad og samle dem i Læg, men det blev gjort, og derefter kom Skrifterne op til Niels Madsens Gaard igen, hvor de siden har været i Jens Jørgen Mortensens Værge.

De er nu af Lærer Gravlund samlet i følgende Læg:

Kongelige Breve — Udskrift af Landmaaling — Rettergang om Tiende 1686 — om Stolestader i Kirken 1710 — om Musholm 1712 — om Ornum 1721 — om Hegn mod Oplandet 1747—49 — om Høafgift af Ornum 1792—93 — om Hegn og Hesteoptagning 1799—1801 — om Kongerejser 1783—1848 — om Krohold 1802 — Fæstebreve og Skolesager — Skifteretssager — Selvejerkøbet 1801 — Om Udskiftning — Smaating.

Stolestadesagen 1710 synes Lars Esbensen ikke

at have faaet med, men den er her, omend ufuldendt.

Lars Espensen, Søn af Espen Jørgensen, tog Styrmandseksamen og blev Skoleholder paa Reersø.

Efter ham kom Brøns, den første Seminarist, han har ikke haft med Skrifterne at gøre.

Efter Brøns kom H. M. Gravlund fra Storehedinge.

Lars Espensen og Hans Gravlund har holdt Rede paa Skrifterne i et lille Hundredaar, men Reersøerne har værnet om Retsbrevene i Aarhundreder.

RETSSAGEN OM TIENDE.

Da Kong Christiern den Første forbød sine Fogeder og Embedsmænd sine fattige Vordnede her at hindre eller hindre lade, møde, umage eller uforrette — maa der vel have været nogen, som vilde bryde Reersøernes gamle Kongelevsret, maaske Lensherren.

Det var i 1454.

Der gik to Hundred Aar, hvor de vist havde deres Fattigdom i Fred, i hvert Fald for Fogder og Embedsmænd. Det kunde ikke blive ved at vare.

Saa lettede den Helsing Præst paa sig, den ærværdige Mand Hr. Peder Jacobsen Worm, 1655. Han greb sin Gaasefjer og skrev til Løve Herreds Ret.

„Eftersom Ordinantcen og Recesserne tilholder menige bønder udi Siælland, ingen undertagne i nogen Maader, at gifue tinde af alle slags Korn som de saae“ — og da Reersøerne nu har opbrudt det halve Land under Plov, saa de ikke mere nære sig af Græsgange alene, men har en god Avl, da hver af dem, om de vilde udnytte det hele, kunde saa moxen fire Pund, saa har jeg i Dag otte Dage ladet dennem kalde hid til Tinget, for at de som mine andre Tilhørere skal give mig Tiende, ikke alene af

Korn, men af Høns og Æg som det sker paa Sjælland og paa andre Øer Agersø Ommø, Neksølø og Sejrø, som er rette Øer, mens Reersø med sin Hale hænger ved Landet. For kort Tid siden blev Borgemester og Raad med menige Borgerskab i Calundborg og Skel-skør tildømt af Landsdommeren at give deres Sogne-præst Tiende, skønt de ikke af Arilds Tid havde givet Tiende. Hvi skulde da Reersø være fri. „Nu Ved jeg vell, at Reersøe Mend widstaar det privilegio som Droning Margrette Høyloflig Ihukommelse hafr gifued dem“, men det mælder kun om den Tynge og Afgift de er Kongelig Majestæt skyldige af Landet og formener ingenlunde Præsterne deres Ret, siger intet om hvad de gamle Munkepræster før har faaet i Løn, og da dette Privilegium kom, vidste Reersø Mænd ikke af Avling at sige, men nærede sig alene af Fiske og Græsgang, da Landet var med Skov og Krat opfyldt. Derfor kunde den højlovelige Droning hverken paabyde eller formene Korntiende. Men nu er Skoven kun en liden Lund, Reformationen er sket, det halve af Landet pløjes og saas. Ordenantzen er af den allerchristeligste Konge C³, Danmarks Riges Raad og menig Adel samtykt, dertil confirmeret af glørværdigste efterfølgende Konger Fr. 2., Chr. 4. og vores allernaadigste Konge Fr. 3. Saa kan ikke Reersøs Privilegium kuldkaſte de Love, som siden er givet, eftersom den sidste fratager den første sin Kraft. Vil de Dannemænd sige, at de giver mig som mine Formænd, svarer jeg, at jeg ikke ved, hvad de før gav, thi her findes ikke den ringeste Bogstav derom. Mig haver de givet efter eget Tykke, Recessen og Ordenantzen uagtede. At mine salige Formænd ligesom jeg i 18 Aar paa det 19de haver saaledes ladet det forblive, derfor maa de takke baade mig og dem. De Dannemænd er ligesaavel Recesserne og Ordenantzer undergivet som andre Bønder

i Landet. Ikkeheller bør jeg for intet holde dennem Brød og Vin for, naar de gaar til Guds Bord. De andre Byer i Sognet giver $1\frac{1}{2}$ Pund, de giver intet. Bør de ikke give mig Tiende af Korn, Æg, Høns som andre Bønder. — —

Præsten ønsker nu at faa en ret endelig Dom og haaber, „at Dommeren ikke viger et Strabredt fra Kongl. Ordenantzer og Recesser. Actum Kirche Helsing d. 24. Oktbr. 1655.“

Paa dette Indlæg er videre skrevet, at det blev fremlagt paa Løve Herredsting 25. Oktbr., men 15. Decbr. kom fire Reersøere til Præsten og bad ham lade Sagen falde.

Det var Søren Bech, Laurids Hansen, Hans Kjeldsen og Morten Pedersen, som med „deres indstændige Bøn og Begiering saa Høylig bevegede mig, at jeg lod mit Forsæt falde paa et Aars Tid at forsøge deres Fromhed imod mig“.

Saa stod det hen fra 15. Decbr. 1655, og hvad det end blev til med Præstens Høns og uden Spørgsmaal om Recesser og Ordenantzerne stadfæstede Frederik den Tredje Reersøernes frie Ret 23. Februar 1657.

Men Recesserne var ikke ude af Verden, og Ordenantzens nidkære Vogtere drømte om Skatte paa Reersø Land.

^{12/8} 1671 havde Rektor i Roskilde Magister Peder Schade bortfæstet Kirkehelsing Sogns Kongetiende til tre Bønder: Hans Madsen i Kirkehelsing, Hans Mogensen i Vindehelsing og Hans Tygesen i Dalby, for atten Pund Byg og tre Rigsdaler med 10 Daler i Indfæstning at yde til god Rede inden Marts. Saa skulde disse tre Hans'er have, hvad der videre maatte kunne blive af Tiende, og de mente, der kunde blive en Slump fra Reersø Land. Der var kommet en ny Præst til Helsing med et tysk Navn, Frants Pedersen Kønig, han mente det samme for sin Del. Com-

munitetets Ridefoged Søren Jacobsen af Høng gik med — for Kirketiendens Skyld — og førte Sagen for Retten.

Det gik ikke som i Pastor Worms Tid, da Reersøerne „bevegede“ den gamle Præst.

Nu maatte de ogsaa se at faa en Ridefoged med, og det blev deres Herskabs Foged Jacob Frost paa Sæbygaard.

Søren Jacobsen stævnedes Reersøerne til at svare Tiende og med dem to Oplandsmænd, der drev Jord paa Reersø: Hans Møenbo i Vindehelsinge og Peder Jensen i Dalby. Og de skal ikke alene dømmes til at svare Tiende for i Aar og herefter, men for alle Aarene de intet gav, siden Kongens Lov kom. Danske Lov kom 1682. Retten blev sat 1686. Desuden skal Husmænd, der ikke svarer Præstetiende af Sæd, gøre Hovarbejde for Præsten efter Kongens Lov.

Hertil svarede paa Reersøernes Vegne Jacob Frost og bad om Sagen udsat i fire Uger. Saa mødtes de igen 8. Juli 1686, og her fremlagde Frost et Tingsvidne, der var taget paa Løve Herreds Ting 1. Juli. Det mælder:

Jep Mouridsen i Gjørløf, Herredsfoged udi Løve Herred, og Henrich Høyer, Skriver sammesteds, gjøre vitterligt, at Aar 1686 Torsdagen d. 1. Juli paa Løve Herredsting for Retten fremkom Høyagtbare vis og velfornemme Mand Hr. Jacob Frost, Ridefoged til Sæbygaard og fremstillede tvende Kaldsmænd Thomas Laursen og Søren Laursen begge af Frendeved, som hjemled ved Ed med oprakte Fingre efter Loven — at de havde stævnet efter følgende skriftlige Kaldseddel:

I Navn min Velbaarne Herres Hr. Resident Emanuel Teixeira og paa samtlige Reersøe Mænds Vegne lader jeg underskrevne hermed lovlig 8te og 14ten Dages Kald og Varsel give efterskrevne Mænd i

Løve Herred boende: Jens Madsen i Dalby, Niels Madsen, smst., Niels Jespersen, smst., Juell Pedersen, Kirkehelsinge, Rasmus Ottesen Bojelsen, smst., Hans Mogensen, Vindehelsinge, Michell Jensen, smst., Peder Bang, smst., alle at møde til Løve Herreds Ting førstkommende 24. Juni og 1. Juli, eders Sandhed at vidne, om nogen af eder enten udi eders Levetid kan mindes eller af eders Forfædre hørt, at nogen Korntiende af Reersø Mænd er blevet fordret eller givet . . . sammetid og Sted at møde stævnes det lovlige Communitets Fuldmægtige Hr. Søren Jacobsen i Høng, som forn. Reersø Mænd paa sine Principalers Vegne haver ladet tiltale, ligeledes den hæderlige og velærde Mand Hr. Frands Kjøning, Sogne Herre til Helsinge Menighed . . . Datum Sæbygaard den 17. Juni 1686. Jacob Frost.

Herefter fremstod som første Vidne Jens Madsen i Dalby, og efter Edens Forelæsning vidnede han, at han saa gammel han er, over halvtredsindstve Aar, ikke mindes at Reersø Mænd har givet Korntiende eller er bleven krævet for den af Præsten eller andre. Reersø Mænd har altid hævdet den Ret det Land fremfor andet i saa Maade har. Men hvad det er for Ret ved han ikke. Derimod ved han, at Reersøerne har givet Tiende af Kvæg, saaledes af hver Gaard en Gaas med mere som andre i Sognet.

Niels Madsen i Dalby, over tredsindstve Aar, vidner det samme. Han har været 44 Aar i Sognet og mindes ikke, at Reersø gav Korntiende.

Niels Jespersen i Dalby vidnede ved sine hundrede Aar, at i de 67 Aar han har boet i Sognet mindes han ikke, at Reersø har givet eller var krævet Korn-tiende. Juell Pedersen i Kirkehelsinge, ved halvfjerdsindstve Aar, bosat her i 40 Aar vidner ligesaa.

Rasmus Ottesen og Christen Bojelsen i Kirkehelsinge, Hans Mogensen, Michel Jensen og Peder Bang

i Vindehelsinge, gamle bosiddende Mænd, vidnede som de andre med oprakte Fingre.

Jacob Frost spurgte Vidnerne, om de mindes hvorlænge Reersø Mænd har pløjet og saaet, og Vidnerne husker, at der er saaet i 30—40 Aar, uden at der er tiendet, men at Sæden forhen ikke var saa stor som nu, skønt ingen af dem kan saa over 4 Tdr., de fleste mindre.

Dette Retsmøde med Tingvidne blev hørt af følgende Stokkemænd „som samme Dag til Stocke vare skrefuene“: Jens Laursen i Ovtved, Jep Andersen i Ulstrup, Hans Jensen i Mullerup, Clemen Bertelsen i Løve, Niels Rasmussen i Hallenslev, Søren Jensen i Gersley, Anders Svendsen i Kirkehelsinge og Peder Ollesen i Høng.

Derefter fremlagde Jacob Frost „et skriftligt Forsæt“ fra Reersøerne, hvilket i Retten blev læst og paaskrevet. Det er ikke skrevet af Reersøerne, men af Jacob Frost selv, og meddeler:

Høytærede Hr. Dommer Sig. Jep Mouridtsen.

Eftersom vi fattige Fiskebønder paa Reersø er bleven kaldet til Tinge om Korntiende, og Sagen efter vor Bøn i fire Uger har hvilet, saa er nu vores enfoldige korte Svar, at enddog vor armelig Tilstand er hver udi Egnen noksom bevist, saa dog alligevel for at vise Retten og Dommeren med hvad Møje, Elenighed og Besværing baade vore Forældre og vi fattige Fiskere det ringe Sædeland paa Reersø har opryddet og til Livsophold ført i Brug fremsættes nu et Tingsvidne udstedt 1. Juli 1686, hvoraf ses, at de ældste Helsinge Sognemænd mindes ej at Korntiende af Reersø Mænd i Mandsminde enten er fordret eller givet. Og formedelst det store Slæb vi paa det ringe Sædeland Tid efter anden haver lagt, saasom vi af Fiskeriet alene umulig kunde næres, have ingen af forrige Helsinge Sogns Præster enten af os eller

vore Forfædre fordret nogen Korntiende af den føje Avling vi med saa stor Møje haver ført i Brug, men af Hensyn til vore fattige Hustruer og Børns Føde, ladet sig især nøjet med Kvægtiende alene indtil nu . .

Vi taler ikke om den store kongelige Naade os fremfor andre Bønder i Landet af fremfarne Konger er vederfaren i vore ringe Vilkaar, fordi Tiden ikke er til det, da Kongens Rejse har voldt, at vi ikke har faaet samme Privilegier confirmerede af vores allernaadigste Arvekonge, som det af Hans Hr. Fader højlovelig Ihukommelse Salig Kong Frederik er sket.

Thi vil Dommeren alene til sin Doms Fylde tage dette Tingsvidne, som viser den ældgamle Skik og Sædvane paa Reersø.

— Endvidere maa Dommeren se til Lovens 414,4, som siger at Tiende skal deles efter den Skik hidindtil været haver, og da det er ældgammel Skik paa Reersø ej Korntiende at tage eller give, mener vi, at Loven hermed er fulgt. Saa er det vores uforgribelige enfoldige Mening, at vi fattige Mænd efter Tingsvidnet maa blive frikendt for denne Sign. Søren Jacobsens og den hæderlige Mand Hr. Frandtz Kønings Tiltale.

„Gud styrke Retten, saa ønsker pligtskyldig den fattige forfulgte Hob paa Reersø, som stedse forbliver Rettens og dens Betjente med al Hørsomlydighed forbundne. Af Reersø d. 8. Juli 86. Paa samtlige Reersø Mænds Vegne. Jacob Frost“.

Søren Jacobsen svarede, at naar Reersø Mænd har faaet en kongelig Ret, saa maa Brevet derom fremlægges paa Tinget. Han ønsker endvidere Sagen udsat til næste Tingdag.

Jacob Frost havde dertil at sige, at Kongebrevet allerede er indsendt til kongelig Stadfæstning, men Kongen er i Holsten, og han kan ikke ventes hjem og Brevet stadfæstet inden næste Tingdag.

Derved blev det, og saa mødtes de igen den 15. Juli 1686.

Nu havde Søren Jacobsen faaet noget skrevet op, som i Retten blev læst og paaskreven.

Han sagsøger Reersø Mænd for Konge-, Kirke- og Præstetiende paa deres Vegne som dertil have Retten. Herimod fremhæver Frost Reersøernes Fattigdom og den Møje de og deres Fædre har haft ved at opdyrke Jorden.

Dernæst fremsætter Frost et Tingsvidne, hvorefter Reersø ikke har givet Tiende i en tredsindstve Aar. Endelig taler Frost om Reersøs Kongelige Ret. Og tilsidst om Lovens 414,4. Dertil vil nu Søren Jacobsen svare: Desværre er det ikke alene Reersø Mænd, der er fattige, men mange andre Kongens Under-saatter. Har de bedret deres Jord, er det kun, hvad Loven kræver 459,13,1 at hver Fæstebonde skal bedre sin Gaard. Naar det menes, at Reersø aldrig er krævet for Tiende, maa man ikke være ret oplyst.

Her fremlægger Søren Jacobsen Pastor Worms skriftlige Indlæg til Tinget af 24. Oktbr. 1655. Om Reersø kongelige Ret vil han ikke tale, da der intet herom er fremlagt i Tinget. Men til Frosts Henvi-sning til Lovens 414,4 maa siges, at denne Lov taler om, hvorledes Tiende skal deles i tre Dele som hidtil, men der nævnes intet om, at nogen fritages for Tiende. Dette sker i 412,1, der siger, at Bønder og menige Almue, som bruger Kornsæd, skulle tilgode rede Tiende. Videre mældes der om Kvægtiende og om hver tiende Bisværn. 302,5. Præsten skal have Tiende og Offer de tre Højtidsdage, endvidere en Høstdag af hver Husmand og Huskvinde. Herefter menes, at den retsindige Dommer vil finde Grund for, at Reersøerne maa tiende til Kongen, Kirken og Præsten eller til dem, der har denne Tienderet, og at Husfolk maa vise sig lydige mod deres Præst.

Gud handthæve Retten det ønsker Rettens pligt-skyldig Tjener Søren Jacobsen af Høng 15. Juli 86.

Nu udtaler den retvise Dommer sin Dom.

Efter som den hæderlig og Vellærde Mand Hr. Frandtz Kønig samt en Del Helsing Søgne Mænd, Oluf Jørgensen, Lauridts Jensen i Kirkehelsing, Lauridtz Jensen i Dalby, Jens Trolsen i Vindehelsing, Hans Madtzen i Kirkehelsing, Hans Mogensen i Vindehelsing og Hans Tygesen i Dalby ved Sign. Jørgen Jacobsen i Høng tiltaler Reersø Mænd og Husmænd samt Hans Mønbo i Vindehelsing og Peder Jensen i Dalby for Kongens, Kirkens og Præstens Tiende af Reersø og sætter i Rette, at Reersø Mænd med Hans Mønbo og Peder Jensen er skyldige at tiende til Præsten og fornævnte Dannemænd som til Kongens og Kirkens Tiende har Ret og endvidere at yde, hvad der skulde være givet, siden Loven kom — de Reersømænd derimod mener, at da de og deres Formænd med stor Møje har opdrevet Saaland og har kongeligt Fribrev derpaa, maa de være tiendefri efter Loven — saa ved Dommeren ikke rettere i denne Sag at kende — efter Stiftamtmandens og Biscop-pens Fæstebrev til fornævnte Sognemænd og efter Lov 412,1 der siger, at Konge- og Præstetiende har lige Ret, og at de der saar skulde og tiende, end at intet her giver Reersø fri — hvorefter de, som høster og saar, maa tiende af alt Korn, hvilken Tiende deles i tre Dele, desuden til Præsten Tiende af alt Kvæg og hver tiende Bisværm, samt en Høstdag af hver Husmand og Huskvinde og anden Tjeneste efter Lovens 302,5. Men Søren Jacobsens Krav om de forrige Aars Tiende kan Dommeren ikke følge. Her frikendes de Reersø Mænd.

Underskrevet Henrik Høyer, Skriver. Dommeren Jep Mouridtsen underskriver ikke.

Reersøerne havde tabt overfor alle de tiendeædende

og den nye Præst i Helsinge — men saa ved de derude i Strandkrattet, at der langt inde i Oplandet er noget, der hedder Sjællandsfarers Landsting. Det søger de — ikke fordi deres Ridefoged vil, men fordi de kender sig alene skyldige at værne om deres Lands gamle Ret.

De havde endnu ikke faaet stadfæstet den af Christian den Femte, det skete først næste Aar $8\frac{1}{2}$ 1687, men de mødte med hvad de havde af gamle Kongebreve: „tvende Sl. og høyloflig Kongl. allernaadigste“, det ene af Konning Christian udgiven paa Kalundborg Slot 1514. „Og som det var helt ulæselig skrift og en Deel Var for des alder skyld gandske forderfuet og y stycker skaaren, blef det Ej her indført“. Det andet af Konning Christian den Fjerde udgiven Københavns Slot 1618. Det tredje og sidste iligemaade af Sl. og Høyloflig Frederik den Tredje. — Dette gengives.

Endvidere har Reersøerne „deris med egen Haand Underskrefuene Skriftelig Indleg y sin Rette Mening, saa Lydendes“ mældende at, Vi fattige Fiskebønder paa Reersø understaar os her med paa det Allerydmygeligste i sin sande Mening at forklare de gode Herrer Landsdommere denne Sags rette Grund. Reersø nu under Sæbygaard hørende er en Fiskersted, som i forrige Tider haver ligget under Kronen og formedelst sære Aarsager af fremfarne Konger allernaadigst givet de Friheder hosfølgende Copi indeholder. Alligevel søges vi fattige Fiskere nu paa det strængeste af Søren Jacobsen Communitets Fuldmægtig for Korntiende, som og Herredsfogeden os haver tildømt efter Lovens 412. Men som denne Herredsfoged ikke har set hen til Vore irettelagde Breve, langt mindre noget derom i sin Dom fremført, saa kunde vi ikke andet end stævne den Dom ind for I gode Herrer —.

Saa fremlægger de Tingsvidnet. Det hævder, at vi og vore Forfædre det ringe Pløjeland paa Reersø med saa stor „Sleb og træll“ har opryddet til vore fattige Hustruer og Børns Føde, eftersom Fiskeriet ikke kunde nære os, og haft det over Mandsmindes Tid upaatalt i Brug. De haaber, at Loven 414 ikke er dem imod. — Om den Helsinge Præst, saa kommer det os noget underligt for, at den hæderlige Mand ogsaa vil have Krav til os for Korntiende, da vi dog for nogle Aar siden af god grundet Kærlighed til hans Gudfrygtige Levned blev med hannem forenet, at han foruden Kvægtienden aarlig af hvert Boel paa Reersø skulde have 10 (Mark) Smør som han aarlig haver faaet og dermed vel været tilfreds, enddog hans Formand intet i saa Maade nød.

„Den løse Skrift“ som Søren Jacobsen fremfører fra Pastor Worms 1655, vil Reersøerne i 1686 ikke kendes ved. De haaber, at Herredsfogedens Dom ikke skal komme dem til Skade, og at Kost og Tæring maa blive dem tilkendt i Retssagen.

„Herom vi fattige Fiskere de gode Herrers Landsdommernis Retsindige kiendelse og dom ydmygeligst wil wente. Gud størcke Retten . . .“

1686.

Paa samtlige Reersø Mænds Vegne:

Hans H. K. S. Kielsen. Albert A. P. S. Peders.

Peder Pedersen. L. N. S.

— Det synes som kun Peder Pedersen selv har kunnet skrive sit fulde Navn. Han nævnes i Jordebog af 1682, men ikke 1646, muligt en ny Mand.

Saa mødte Ridefoged Søren Jacobsen med Rektor Peder Schades Fæstebrev af 1671 og et Fæstebrev af Otto Krabbe og Biskoppen 1683 om Tiender og et Indlæg paa almindeligt Papir af ²⁴/₁₁ 1685 (1655 Worms Brev) og tilsidst sit eget nye Indlæg.

Han meddeler, at han, Præsten og Tiendekræverne

er stævnet af samtlige Reersø Mænd, men at han og hans Herskab ellers er vel fornøjet med Dommen, hvilket han ogsaa synes Reersø Mænd bør være, da de blev fri for at yde Tiende fra de foregaaende Aar. Han skulde aldrig tænkt sig, at Reersøerne havde drevet denne Sag til høyere Ret. Søren Jacobsen „stiller Dommeren for Øye Lovens indhold“ 412,1—413,2—302,5 med Ønske om, at Reersøerne skal svare aarlig Tiende, skal svare for de Aar der er gaaet og „worder tillfunden at beuisse deris Sogne Præst den Lydighed og tienneste som de hannem efter Louen og Kongl. Forordninger skyldig ere“ (Hoveri) og endelig faar Bøde for hvad Sagen har kostet.

²⁵/₈ 1686.

Aller ydmygste Tienner

Søren Jacobsen.

Sjællandsfars Landsting dømmer:

Eftersom de Mænd som i Reersø bygger og boer søges for deres Konge-, Kirke- og Præstetiende og viser ved et kraftigt Tingsvidne, at de ikke udi 44, 50, ja 60 Aar og derover nogen Tid have givet Korn-tiende, og det ikke vises at den nogentid har været søgt, og Loven 756,5,1 siger, at hvad Gods og Ejendom nogen i 20 Aar har haft i Haand og Hævd ukjært til Tinge, det holder han angerløs, og derefter at man ligesaavel paa Brug som paa Eje fanger Hævd, saa ses ikke Reersø Mænd med Føje nogen Korntiende herefter mere end før at kunne paabyrdes og især efterdi de med saa mange højlovelige Kongers Friheds Breve her for Retten viser, at de frem for andre over 100 Aar har været fritagne. Da vides ikke den udstedte Herredsfogeds Dom at kunne følges. Men de kiendes derfor fri at være... Men Kvægtiende og andet som de tilforn haver givet, bør de ogsaa herefter give.

Der er Mærker af tre sorte Segl, ingen Underskrift. Tilskrevet er: Ydmygeligt fremlagt og læst paa Løve Herredsting Torsdag 22. Ap. 1697.

Ronander.

Fremlagt paa Sjællandsfars Landsting

Onsdagen 1. Octob. 1710.

Fremlagt paa Sjællandsfars Landsting 7. Aug. 1716

I Acten at indføres paa Løve Herr. Ting.

8. Novbr. 1725.

Doms Slutning indføres i Ackten Løve H. T.

20. Decbr. 1725.

Saaledes har denne Retssag været fremme i ny Strid, men Landstingsdommen blev staaende.

Haandskriftet er et sammensyet Hæfte uden Bind, første 8 Sider borte, tilbage er 35 Sider Folio vel-skrevne.

RETSSAGEN OM STOLESTADEPENGE.

Imod Rigets Ret gik Kongelev som Kronjord over til arvelige Len og selvejende Herremænd. Kronens Arveret til Reersø Land blev slængt for Herremænd, først Sæbygaard, hvor Bønderne fik Ridefogedens Hjælp mod Tiendekrævere — derefter for Aagaard, hvor Ejeren, en forhenværende Ridefoged, førte Rettergang mod hele Sognet og krævede otte Skilling som Afgift for Stolestader i Kirken.

Han sagsøgte i *Kirkehelsing* By: Espen Laursen og Hustru, Anders Christensen Smed o. H., Michel Jiulmand o. H., Maren Peders Datter, Margrette Hansdatter, Anna Christens, Peder Seyersøn o. H., Morten Christensen o. H., David Mortensen o. H., Jens Knudsøn o. H., Jens Ingemarsøn o. H., Ifver Snedker o. H., Anders Terscher (Tærsker) o. H., Jens Hansøn o. H., Rasmus Madsøn o. H., Anders Hansøn o. H., Svend Laursøn o. H., Christen Bøyel-

søn o. H., Poul Andersøn o. H., Christen Jenss. Søster, Peder Hiuel o. H., Oluf Hansøn o. H., Oluf Svend, Bertel Laurss o. H., Hans Svendsøn o. H., Else Michels, Michel Jensøn o. H., Sidsel Vefvepige til Jørgen Nielsens.

I *Dalby* følgende: Peder Hald og Hustru, Hans Ibsøn o. H., Rasmus Danielsøn o. H., Christen Pedersøn o. H., Niels Skaaning o. H., Anders Christophersøn o. H., Anders Pedersen o. H., Boedel Jens Datter, Christen Laursøn til Anders Laursøn, Jens Jensøns Enke, Mette Smeds og Datter Birgitte, Peder Høy og Hustru.

I *Vinde Helsing*: Oluf Madsen o. H., Søren Rytter o. H., Ingemer Thomæsøn o. H. og Kones Søster, Ib Christenss o. H., Peder Smed o. H., Claus Nielsen o. H., Ejler Skræder o. H., Hans Pedersøn o. H., Peder Hansøn o. H., Mogens Olsøn o. H., Laurs Jensøn Spillemand o. H., Peder Nielsøn Hiulmand o. H., Christen Nielsøn o. H., Dorethe Hanses, Anders Christensøn o. H., Christen Hansøn o. H.

Paa Reersø: Christopher Jensøn o. H., Rasmus Laursøn o. H., Laurs Olsøn o. H., Mads Olsen o. H., Jørgen Jesperss. o. H., Jørgen Laurss. o. H., Unge Hans Kieldsøn o. H., Peder Espensøn o. H., Carsten Hansøn o. H., Gl. Peder Pedersøn o. H., Jens Hansøn o. H., Oluf Poulsøns Enke, Hans Olsøn o. H., Jep Olsøn o. H., Unge Peder Pedersen o. H., Oluf Hansøn o. H., Niels Mogensøn o. H., Peder Mogensen o. H., Hans Tuns Køene, Poul Olsøn o. H., Tyge Olsøn o. H., Niels Mortensøn o. H., Anders Tun o. H., Jens Olsøn o. H., Christen Westesøn, Ole Christensøn o. H. og een Datter, Rasmus Jensøn o. H., Rasmus Michalsøn o. H., Laurs Olsøn o. H., Morten Kraags Hustru, Hans Mogenss o. H., Laurs Jespersøn o. H., Peder Olufsons Hustru, Jens Olsøn, Jesper Laursøn o. H., Albert Pedersøn, Merthe.

— Der er 49 Kirkehelsingere, 21 Dalbyere, 36 Vindehelsingere og 66 Reersøer.

Blandt Rersøerne er baade Gaardfolk og Husfolk, i de andre Byer kun dem, der ikke svarer Korntiende.

37 Hjem med 66 bosiddende voksne Reersøere vil vel svare til omtrent 100 Indbyggere, nu er der 400.

De sejsten førstnævnte Mænd er Gaardmænd, saavidt ses efter Gaardenes Rækkefølge i Markbogen, de andre er saa Husmænd, Fiskere, Aftægtsfolk vist de tre sidste.

Mellem Husmændene, ikke mellem Gaardmændene, er sjældne Navne som Tun, Vestesen, Kraag. — Naar det hedder Hans Tuns Kone, men Anders Tun og Hustru, kan det vel være, fordi Hans Tun er tilsøs og Sømandskonen ene hjemme. Mærkeligt kommer da Morten Kraags Hustru og Peder Olufsons Hustru. Man skulde næsten tro, at der var noget galt med Hans Tuns Giftermaal, siden Konen ikke nævnes Hustru.

De fleste Gaardmandsnavne genkendes fra Markbogen, men ingen Husmandsnavne (maaske Povl Olsen, Søn af Gmd. Ole Povlsen) og saa forhenværende Gaardmænd Hans Mogensøn, Jesper Laursøn og Albert Pedersen, der er havnet i Huse.

Det synes da, som Husmændene og Fiskerne har været et mere omskiftende Folkefærd i de Dage, nu er det snarest omvendt.

Niels Christensen Wulf paa Aagaard lader dem stævne fra alle fire Byer alle 172 Mennesker for hver en Otteskilling aarligt i tre Aar: 1708—09—10.

„Da haver vi aldrig slig Søgning af vores Husbonde forventet — tror derfor ej heller det er hans (ram)me Alvore“, siger Reersøerne i deres Indlæg 12. Juni 1710 og underskriver sig med alle deres Forbogstaver, 21 Mand, Gaardmændene undtagen Hans Kjeldsen og nogle Husmænd og Aftægtsfolk.

En af disse sidste, Albert Pedersen, er Ordfører ved Indlægget 12. Juni.

Gaardmand Carsten Hansen og Husmand Anders Tun kræver paa alles Vegne Sagen udsat tre Uger. Det samme kræver Svend Laursen, David Mortensen, Peder Pedersen og Laurs Hansen i K. og V. Helsingø.

Reersøerne fremlægger et skriftligt Indlæg af $22/4$ 1697 og henviser til Landstingsdommen af $25/8$ 1686 og et Tingsvidne fra Løve Herreds Ting $1/7$ 1686.

Søren Jacobsen af Høng mener ikke, at Dommen, der tager dem fri for Korntiende, ogsaa gør det for Stolestadepenge.

Albret Pedersen af Reersø og Christen Boyelsen af K. Helsingø beder om 3 Ugers Frist.

Søren Jacobsen spørger, om de har videre, som kan fri dem i Sagen.

„Albret Pedersen paa egne og samtlige Reersø Mænds Vegne hertil svarede ej videre hafde denne gang at svare.“

Saa kan Søren Jacobsen ikke vide, hvorfor Sagen skal udsættes. Men Dommeren giver Henstand „for ingen at Klage over Retten og med dend at vorde ofverilet“.

Det staar hen til Torsdagen den 3. Juli 1710.

Reersøerne hitter sig nu en Sagfører, det er Poul Naur fra Skovmøllegaard. Han vil have Kongebrevene oplæst i Retten for Niels Wulf og Søren Jacobsen, derefter paaskreven og atter givet til Reersøerne. Og da Kongebrevene mælder, hvad Reersø har at svare, undrer Naur sig over, at Wulf „tør understaa sig at gjøre nogen nye Paalæg og søge disse fattige Mænd og Hustruer, som det i hans kgl. Maj. Brev ikke melder, at de skal give nogen Stolestadepenge, og Sig. Wulf i al Evighed ikke skal kunne bevise nogen Tid af Reersø Indvaanere at være betalt Stolestadepenge.“ Naur spørger, om Wulf vil afstaa fra

denne Sag — saaledes at deres kjære Husbonde Niels Wulf ikke handler mod dennem imod Hans Mai. allernaadigste Vilje, men han som en smuk fornumstig Mand finder sig i dette og hellere mod Uret haandhæve end søge deres Ødelæggelse.

Søren Jacobsen ønsker, at Kongebrevene skal blive her i Retten for at indføres i Sagens Udskrift — og kræver at vide, hvorledes Naur har rettet for sig efter en Bøde paa 60 Lod Sølv, som han har faaet i Højesteret — før Søren Jacobsen indlader sig i Rettergang med ham.

Naur havde ventet, at Wulf havde svaret, da han selv er tilstede i Retten, men istedetfor staar S. Jacobsen og fremfører uvedkommende Sag.

Nu fremlægger Naur en Landstingsdom af $\frac{2}{4}$ 1704, hvori Kongebrevene er indførte fra S. 16—22, hvorefter de kan indføres i denne Retssag og uskadet gives tilbage.

— Det er maaske ikke sket, for her kendes ingen Landstingsdom fra 1704, men fra 1686.

Naur indlader nu Sagen tildoms og henstiller, om ikke Herskabet Wulf bør yde 24 Rdl. for den Udgift, han har lagt paa sine Bønder i denne Rettergang. Ihvertfald ventes disse frikendt, ellers tør de fattige Folk deres paatrængende Nød for hans Kgl. Maj. allerunderdanigst foredrage.

Søren Jacobsen vil have, at selve Kongebrevet i Retten maa forblive — skønt Afskriften i Landstingsdommen maatte være gyldig. Hans Fingre vil have fat i selve Kalveskindet . . . hvem ved saa, hvad der blev af det? — Han ønsker Sagen udsat 14 Dage.

Naur vil have Dom nu.

— Sagen blev udsat. Søren Jacobsen maa nøjes med Kongebrevene i den ukendte Landstingsdom. De afskrives til denne Retssag. Frederik den Fjerdes, Christian den Femtes, Christian den Førstes, Chri-

stian den Andens, Christian den Fjerdes, Frederik den Tredjes.

Fjorten Dage senere 17. Juli 1710 er Tinget sat igen.

Der tales her om en tidligere Rettergang, hvor Sig. Rasmus Jørgensen, forrige Ejer af Helsing Kirke, har søgt Reersø for Kirketiende paa Løve Herreds Ting, hvor de er frikendt ved Dom af 20. Maj 1697. I denne Dom er ogsaa Kongebrevene indført. — Landstingsdommen af 1704 maa vel følge herefter. Videre søger Rasmus Jørgensen om Stolestadepenge — og Wulf tager Sagen op ved Søren Jacobsen. En hel Bunke Ridefogeder mod Reersøs frie Bønder.

Søren Jacobsen mener, at Naur har fremmet Reersø Mænd i deres enfoldige Tanke, at de kan fritages for Stolestadepenge og lovet mere end han kan holde. Dersom de enfoldige Reersø Mænd selv havde kunnet eftertænke, kunde de mindre kostbart have givet til Guds Hus 8 Skilling end deres Sagførers Salario. Loven 1418,13 siger, at enhver, der ikke giver Tiende til Kirken, skal give Stolestadepenge. Derfor er Reersøerne skyldige at yde disse.

Carsten Hansen af Reersø var mødt i Retten og vilde ikke opholde Sagen, men holdt sig til Kongebrevene og Sagførerens Indlæg, venter at Reersøerne bliver frikendt og faar deres Omkostninger frigivet.

Søren Jacobsen ønskede nu ogsaa Dom.

Den 21. August 1710 faldt Dommen om Stolestadepengene 8 Skilling aarlig for hver enkelt af de indstævnedes for Aarene 1708—09—10. K. Helsing, Dalby, Vindehelsing har ikke i nogen Maade kunnet imodsige eller afvise Kirkeejerens Krav, de bør da hver give 1 Mark og 8 Skilling for de tre Aar og 2 Mark hver i Sagsomkostninger til Sig. Wulf „inden 15 Dage til Nam“ (Udpantning).

Sig. Wulf har i samme Sag søgt samtlige Reersøere,

Gaardmænd og Husmænd, og ihvorvel de har irettesagt en Dom af Løve Herred $20/5$ 1697 og en Landstingsdom af $20/2$ 1704, hvori de kgl. Stadfæstninger er indført af 4. Marts 1702 — saa „vidstes ej rettere for Ret at kende“ end at Reersøerne maa give Stolestadepenge som de andre Byer.

Det underskriver Hans Beck.

Sagen skal for Landstinget.

Naur fremlægger fire Skrifter, det første kendes ikke, det andet er Landstingsdommen af 1686 med forudgaaet Tingsvidne, det tredje er et skriftligt Ordskifte mellem Reersøerne og Præsten Kønig, det fjerde er hans eget Indlæg.

Heri hævder han, at Reersø aldrig har givet Stolestadepenge og Wulf saaledes understaaet sig at kræve nye Paalæg, som Reersøerne ønskes fritaget for af tre Aarsager: 1) Loven lader Stolestaderne tilhøre Gaardene og Husmændene nøjes med det Sæde derefter kan blive til dem, og det siges ikke at koste noget. 2) Loven siger, at hvad Mand haver haft i rolig Hævd i 20 Aar, det bliver hans Eje, og man kan ligesaavel fange Hævd paa Brug som paa Eje. 3) Reersøs Kongebreve, som for Retten fremvises og i Rettens Udskrift indføres S. 21—29, tillader at Reersøs fattige Vordnede bliver ved deres gamle Redsel og Afgift.

Wulf henviser til en Lov, som siger, at de, der ikke tiender til Kirken, skal give Kirken 8 Skill. aarlig, men Naur viser med Tingsvidnet 1686, at Reersø svarer Tiende.

Da Wulf har understaaet sig imod den kongelige Ret at byde nye Paabud, er Naurs Paastaaende, at Reersøerne for dette Krav skal fries og Wulf yde dem Sagsomkostninger 30 Rdl.

Ringsted 1. Oktbr. 1710.

Paa samtlige Reersøe Gaard og Husmænds Vegne.

P. H. Naur.

I senere Henvisning hertil af 5. Novbr. 1710 hævder Naur, at Reersø giver Tiende, og Tiende skal deles i tre lige Dele. Har ikke Wulf faaet sin Del, saa har Præsten faaet den, og han maa søge sin Ret hos Præsten istedetfor hos Reersøerne, som her bør være fri. Dette indstilles til Landstinget.

Men Wulfs Sagfører, som nu er Jacob Jørgensen, ønsker Sagen udsat til næste Landsting.

Det bliver den 5. Novbr. 1710. Her svarer Prokurator Jacob Jørgensen af Slagelse paa Naurs Indlæg af 1. Oktbr.

Dette er Spørgsmaalet, siger han: Om ikke Husmænd og andre Tiendefrie med eller uden Stolestader, men bosiddende i Sognet bør yde 8 Skilling aarlig for de fire Gange de gaar til Alters, 2 Skilling hver Gang.

Om Hævdret paa Brug vil han ikke høre Tale, for Hævd gælder kun jordiske Ting, og disse 8 Skilling gælder Salighedssager.

Med Hensyn til Kvægtiende er det Skik her i Landet, at alene Præsten faar Tiende af Kvæg og Biværme.

Tingsvidnet af 1686 viser ikke, at Kirken faar Tiende, men kun, at Reersøerne giver noget til Præsten, og der gives ingen Lov eller Dom, som frier nogen fra at svare de otte Skilling som Vederlag til Kirken. Hvad skulde da afholde Hr. Wulf fra at søge Kirkens Ret.

Her ender Rettergang om Stolestader, det mindst velholdte af Reersøskrifterne. Landstingsdommen savnes. Vi faar ikke at vide, hvad Landsdommerne har sagt om Prokurator Jørgensens Altergangsregning. Haandskriftet er i 96 Sider, men kun 47—60 sammenheftede, det andet sammenblandet af to enslydende Haandskrifter. Bladene smuldrede.

Det for Reersø mest særegne ved denne Sag er

Præstens og Bøndernes Ordskifte, som Naur „for det tredje“ fremlægger i Landstinget som en „Beskickelse om efterfølgende tvende Spørgsmaal“.

Det gengives her tilsidst, da det viser hen til næste Rettergang om Musholm.

Reersøerne spørger deres Præst skriftligt:

1) Om hans Ærværdighed imidlertid han haver været Sognepræst for Helsinge Menighed haver nydt og oppebaaren Kvægtiende af Reersøe Gaard og Husmænd, hos Gaardmændene hvert tiende Lam . . . og Kalve og een Gaa(s) af hver Mand aarligen, og af Husmændene ligeledes hver tiende Lam, Føl og Kalv, eller om han og hans Formænd af dem intet haver bekommet.

2) Hvem der haver givet ham Forlov til at lade drive hans Bæster og Kvæg i vor Græsævred at afæde vores Græs — hvorover vores eget Kvæg og Bæster maa lide Nød, os fattige Folk til Ødelæggelse, og om han vilde være saa from straks at lade afhente hans Kreaturer, thi vi med ham som vores Sjælesørger til Dato haver haft Taalmodighed.

3) Beder vi endnu hans Ærværdighed vil afstaa denne Sag, han imod os fattige Mænd haver begyndt, om vores Bæster vi til Græsning haver udførte paa Muusholm, samt at han ville tage sine Bæster der op, han uden ringeste Rettighed paa Muusholm haver ladet udføre og betale os fattige Mænd den ibragte store Omkostning, som alt haver kostet os med Procurator, og anden Udgift, 24 Rigsdaler 4 Mark 8 Skilling, og han saasom vores Sjælesørger her efter vil leve i Kærlighed, som vores Sognepræst, saa vil vi derimod igen lade se Kærlighed, og afstaa vores Præentioner, for den Tid hidtil hans Bæster haver været paa Muusholm og fortæret vores Græs og Høe, hvoraf vi aarligen Skatter og skylder, som vores Fuldmægtige igaar endda kun haver paastaet Be-

taling 16 Rdl., for Høet 16 Rdl. med Begæring hans Ærværdighed herpaa hver Post særdeles i Morgen vil meddele os hans fromme Svar eller de tvende udskikkede, hvad dem mundtlig svares vel at observere og saa sandfærdig faa dem herpaa beskreven meddeler, som de ved Ed inden Tinge kan tilstaa om fornødent gøres. Vi forblive stedse hans Ærværdigheds ydmygste Tienere og lydige Sognemænd: Paa egne og Bymænds Vegne

Karsten Hansen.

Jens I. H. S. Hansens   Mads M. O. S. Olsens
    Navn.   Navn.

Hans H. O. S. Olsens
Jøren I. L. S. Laursens,   Rasmus R. L. S. Laursens
    Lars L. O. S. Olsens,   Jens I. O. S. Olsens,
    Albret A. P. S. Persens
    Navn.

Karsten Hansen er den eneste, som selv kan skrive sit Navn. Han er en ny Mand i Byen, den eneste kendte af Navnet Karsten.

Paa Reersøernes Spørgsmaal svarer Præsten Frederick M. Kønig:

Tjenstærbødigst Gensvar.

1) Da haver jeg saalænge jeg haver været Præst her til Sognet nydt af Reersøe en liden Kvægtiende, men med min store Skade savnet det bedste nemlig Korntiende, til hvilken efterdags at nyde, om Gud sparer Liv og Helbred, saa snart ske kan jeg af yderste Ævne skal søge min allernaadigste Konges Naade og naadige Dom, saasom Reersøe Mænd med ond Villie, som af efterfølgende Poster ses, aflægger min Føjelighed at jeg altid har været øm og undseelig for at bringe dem i ringeste Bekostning eller Skade, men hellere selv haver villet lide Skade til Datum.

2) Da haver jeg 5 Bæster i Reersø Ævred, hvilke haver været der i 14ten Dage, og blev af min Karl ført paa Reersø Gade og med Bymændenes Minde, saamange som vare tilstæde, som min Karl med Ed og de selv med Samvittighed kan tilstaa, undsluppen i deres Mark. Men havde jeg vidst, at disse 5 Bæster skulle være saa graadige, at Reersø Mænds Kvæg og Bæster der over skulde lidet Nød, da være det langt fra, at de skulde kommet der. De skal gerne blive afhentet. Jeg vil ellers erindre, at Reersø Mænds Kvæg og Bæster samtlig, naar de nu haver opædt deres eget Ævred, komme i Snesetal, naar vores Ævred her efter bliver opgiven, ind i vores Ævred og det i Bund og Grund afæder, da var at ønske, at de da vilde være saa sparsomme over vores, som de nu ere nærseende over deres eget, thi den som vil have alt sit bør intet at have af en andens. Imidlertid aflægges deres Taalmodighed med største Taknemmelighed.

3) Hvad den Sag om Muusholm er angaaende, indskyder jeg mig underdanigst til Kongens Lov og Ret. Det optages og i bedste Mening, at de kristelige Reersø Mænd minder mig om at leve med dem i Kærlighed, hvilket jeg som min Pligt udkræver gerne skal beflitte mig paa, med hjærtelig Ønske, at de kristelige Folk paa Reersø aldrig vilde vederlægge saadan Kærlighed med Fortrædelighed, men svare den med Genkærlighed og det paa ekstraordinære Maade, saasom min Tjeneste for dem hidindtil, har været Extraordinære Tjeneste, det de selv med en god Samvittighed maa bekende, at jeg hidindtil i al mit Embedes Tid haver med største Møjsommelighed ved Nat og Dag Sommer og Vinter tjent de gode Mænd: i Henseende til andre mine Tilhørere saa godt som for intet. Men det skal ikke anfægte mig, om

Reersø Mænd ej vil skønne derpaa, thi min Ret er dog hos Herren og min Gærning for min Gud.

Datum Helsinge den 12. September 1710.

Frederick M. Kønning.

Reersøerne skulde ikke have Hjælp af deres Sjælesørger.

Ud af Kongelev og Kroneje var Øboerne draget over i en nyere Tids borgerlige Kapitalisme og var falden i Hænderne paa dens altædende Ridefogeder og Præster.

RETSSAGEN OM MUSHOLM.

Ridefogeden førte Striden mod Bønderne videre ved at skille Musholm fra Reersø.

Valdemars Jordebog nævner mellem Smaaøerne en Rethesø Holm, hvortil der hverken nævnes Hus eller Dyr, som paa de lidt større Øer.

Det er denne Holm, der senere faar Navnet Musholm. Hvornaar vides ikke. Navnet viser, at Holmen fra ældste Tid har hørt til Reersø Kongelev.

I daglig Tale hedder den kun Holmen.

Ridefogeden fæstede Reersøholm, nu kaldet Musholm, til Præsten i Kirkehelsinge.

Reersøerne søgte Rettergang og stod sammen, hvor det gjaldt Øens kongelige Ret.

Saa stævner de Niels Wulf, han møder ved en Børge Mogensen Bring, og Reersøerne faar Poul Naur til Hjælp.

Reersø Mænd navngives: Karsten Hansøn, Jens Laursøn, der er Førere, Hans Olsøn, Jep Olsøn, Albert Pedersøn, Peder Pedersøn, Olle Hansøn, Niels Mogensøn, Christopher Jensøn, Rasmus Laursøn, Laurs Olsøn, Jørgen Jespersøn, Mads Olsøn, Jørgen Laursøn, Unge Hans Olsøn, Peder Espersøn, Gamle Peder Pedersøn.

Forud for dette ligger et Søgmaal til Landstinget, der henviser Reersøerne til at vidnefæste Holmen som deres Fæstjord sammen med Reersø. Dette skal ske for Hjemtinget og derefter paakendes ved Landstinget.

Bring paastod, at der var stævnet for mere end een Sag og vilde have Dommeren til at afvise Sagsøgerne. Det vovede Dommeren ikke, og Tingsvidnerne fremstod for Reersøs Ret til Holmen.

Først er der Merte Laursdatter. Hun nævnedes sidst blandt Reersøerne i Stolestadesagen kun som Merte. Nu „vandt hun ved Ed med oprakte Fingre efter Loven hende i Guds Sandhed er bevist, at hun er barnefødt paa Reersø og nu gammel: 82 Aar, og er Indsiddet paa Reersø“.

Da hun som fjortenaarig tjente Povl Olsen, salig Olle Poulsøns Far, var hun med at rive Hø paa Holmen. Senere tjente hun en 16—18 Aar oppe i Landet, men har derefter boet paa Reersø, og aldrig har hun hørt, at andre end Reersøerne havde Holmen — før nu i de senere Aar Hr. Frederik Kiøning har sat Bæster derud.

Paa Brings Spørgen maa hun svare, at hun ikke ved, med hvad Ret Reersøerne har Holmen, ved ikke mere end hun har vidnet — ja og at Herskabet Rentemester Møller ogsaa en Tid har haft Bæster paa Holmen. Hvad mer kunde Merte svare til Kongelev.

Næste Vidne er Povl Jensen i Dalby. Han var gift med Hovedmanden Karsten Hansens Søster. I de halvthundrede Aar, han husker, har Holmen ligget til Reersø, og han havde selv haft en Hest lejet paa Græs her hos Reersøerne . . .

Bring spørger. Povl ved intet om Reersøs Ret, men ingen andre har hidtil krævet Ret. Præsten i Helsingø har lejet Bæster paa Græs før.

Tyge Rasmussen af Dalby og Mickel Jensen af

Kirkehelsinge vidner ligeledes og maa svare det samme paa Brings Spørgen.

Oluf Jensøn i Knudstrup, Fader til Hans Olsøn paa Reersø, kan huske i 50 Aar og vidner Holmen til Øen og ved ogsaa, at Reersøerne har ført Hø hjem derfra om Vinteren — men paa Brings Rævespørgsmaal vil han ikke svare „videre end han har svaret“. Bring holder hen at komme tilbage til dette Vidne, som „modtvilligen ikke vil svare paa Spørgsmaal“.

Hans Fyenbo af Knudstrup vidnede, at han for seks Aar siden har haft to Bæster udlejet paa Musholm hos Reersø Bymænd, der førte hans Bæster baade ud og hjem.

Niels Mortensen af Reersø vidnede Holmen tilhørende Reersø i de treds Aar, han huskede.

Her bryder Naur ind med Spørgsmaal, om Wulf har taget Jord fra Reersø Gaardmænd til Byggsteder for Huse med Have, og om han har ladet høste Reersøs Ornum Enge. — Her er Vejen til næste Rettergang.

Vidnet maa svare, at Wulf havde givet Bønderne Vederlag for de Byggsteder, men til et af de Steder, Rasmus Mickelsøns Hus, er Haven lagt saaledes, at Karsten Hansen og Jens Hansen ikke kan have deres Fædrift til Vandingen.

Bring hævder, at Vidnet ikke er skyldig at svare paa Spørgsmaal, der ligger udenfor Sagens Stævning. Naur svarer, at Wulf er stævnet for at have frataget Reersøerne Ager og Eng.

Dommeren gav Bring Ret og vilde ikke høre mere om Ornum Engene.

Naur maa nøjes med at holde sig til Musholm.

Han fremlægger da Landsdommernes Krav af 15. April, hvorefter Reersø skal stævne Wulf. Dernæst Jens Hansens og Karsten Hansens Fæstebreve af 6. April 1695 og 11. Maj 1701, der giver Fæsterne

Ret til den fæstede Gaard med „alt sit Tilliggende i Mark og By“ — „som af Alders Tid Gaarden tilligget haver.“

Endvidere en Retssag af 23. Oktbr. 1710, hvori vidnes, „at Musholm ligger til Reersø Mænds Høbjærgning og Græsning“.

Endelig Kongebrevene, som viser, hvad Reersø aarlig har at svare af Fæstegaardene og forbyder alle derimod at forurette. Dette har Wulf gjort ved at kræve to Aars Afgift af Musholm, aarlig $\frac{1}{2}$ Tønde Smør og af Reersø Land for to Aar to Tønder Sild, som Kongebrevet fritager for. Wulfs Krav er af 24. April 1703 og Tingsvidne udstedt derimod 21. Febr. 1704.

Til sidst fremlægges Wulfs Fæstebrev paa Holmen til Præsten Kønig, hvor det tilstaas, at Holmen ligger til Øen — og saa kommer det skriftlige Ordskifte mellem Præsten og Bønderne (fra sidste Retssag) 12. Septbr. 1710.

Sagen har været fremlagt i Sjællandsfars Lands-ting 15. April 1711 af Poul Naur. Her skønnes: Efterdi Parterne paa begge Sider tilholder sig Eng og Græsning paa Musholm, og da Niels Wulf ikke er indstævnet, saa synes os, at Reersø Mænd skal indkalde Niels Wulf til Tinge og lade paakende, at Musholm tillige med Reersø er deres tilliggende Fæsteejendom, hvorefter Landstinget skal kende Retten.

Fæstebrevene lyder paa, at fordi Rasmus Jensen af Reersø ikke kan svare sin Skyld til Kongen og Husbonden og ikke kan holde Gaarden vedlige, saa har Herskabet byttet om, saa Rasmus kom hen i Jens Hansens Hus og Jens hen i Rasmus Jensens Gaard. Da Gaarden er meget øde, og Jens Hansen kun har faaet den med 2 gamle Heste og en Plov uden Jærn, men Rasmus har faaet Lov at flytte de „øvrige

fattige Midler“ med sig over i Huset, faar Jens Hansen Gaarden uden Fæstepenge 1695. Det er underskrevet af Peder Olufsen paa Rentemester Müllers Enkes Vegne.

Karsten Hansen Smed, født i Vedby, fik den Gaard, Olluf Jensen i Fattigdom maatte gaa fra. Den var ikke helt øde, og han fik den for 4 Rdl. i Fæstepenge 1701 „med alt sin rette Tilliggende, saavidt som nu er og af Alders Tid tilligget haver, være sig Bygning, Gaarden og Haverum, Ager, Eng, Tørveskær, Fædrift, vaadt og tørt, intet undtagen i nogen Maade“. — Dertil „vaadt og tørt“ maa ogsaa høre Del i Reersø Holm, men det nægter nu Ridefogeden Wulf efter selv at have givet Fæstebrevet.

I et tidligere Tingsvidne (for Landstinget) fremstod Laurs Jensøn af Dalby, Niels Jensen i Vindehelsinge, Jens Nielsen, sammested, Anders Jensøn, Rasmus Jensøn, Laurs Olsøn, Rasmus Mickelsøn, Niels Mortensøn alle af Reersø og Anders Hansøn af Vindehelsinge.

Førstes Forældre boede paa Reersø, anden og tredje er født paa Reersø, de vidner fuldkommeligen Holmen til Øen. Sidste har haft Gaard paa Reersø. De sor og vandt ved Helgens Ed. Alle kender de Holmen til Øen. Reersøerne har altid haft Bæster paa Holmen, skattet og skyldet af Holmen „saavel som af anden hands tilliggende Gaards Grund“. Reersøerne har slaaet og høstet Hø derude. Da Landmaalerne og Takseringsmændene var her, var de ogsaa ude paa Holmen.

Saa kommer Kongebrevene. Christian den Førstes, Christian den Andens, Christian den Fjerdes, Frederik den Tredjes, Christian den Femtes gamle Kongebreve og det nye fra Frederik den Fjerde af 4. Marts 1702 fremlægges.

Derefter følger Ridefogedens Brev til Reersøerne 1703:

„Som nu rester af Musholmen tvende Aars Afgift, aarlig en halv Tønde Smør, og af Reersø Land ilige- maade for tvende Aaringer to Tønder Sild, da som Musholmen er min gunstig Husbonde udlagt for seks Tønder Hartkorn, a Tønden 40 Rdl., forsaarsages jeg underskrevne at lade fornemme, om I samme reste- rende Smør vil betale, og om I samme Musholm længere vil beholde, eller Eder nu derfra sige. For det andet, om I de resterende Sild vil betale, saasom baade hans Kongl. Maj. Allernaadigste Skøde og Eders Privilegier Eder dertil forholder eller og jeg det begge med Lands Lov og Ret skal søge. Og som jeg finder, at samtlig Reersø Gaardmænd haver op- pløjet den Skov og Jord paa Reersø, som er tvert imod Loven og Skovforordningen, saa vil jeg og ved disse tvende lade fornemme, om I nogen Tilladelse dertil haver, at I da det paa Sæbygaard i Morgen ville fremvise med Begæring I Eder betænkende her- paa ville skrive, eller de udskikkede det at forrette. Sæbygaard den 24. April 1703.

Niels Christensøn Wulf.“

— — Fra 1454 og til 1703 har Kongebrevene fri- taget Reersø for at yde en Tønde Sild aarlig. Ride- fogeden optræder nu med Kongemagt og kræver den. Musholm, en udyrket Ø, hvor nogle faa Høveder kan gaa „paa Æventyr“, som det hedder, er sat til 6 Tønder Hartkorn og med Afgift $\frac{1}{2}$ Tønde Smør — aldeles retsløst, og synes sat for at skille Holmen fra Øen.

— — Med Ridefogedbrevet af 24. April drog den 8. Maj to andre Fogeder til Reersø: Bertel Andersøn fra Bødstrup og Mads Andersøn fra Aagaard. De kaldes Fuldmægtige og fremfører Brevet for samtlige

Reersø Gaardmænd, som er samlede i Olle Poulsøns Hus. Han sad før paa den tolvte Gaard (nu Hans Pedersen), og Huset maa vel være det lille Udhus, der nu ligger ved Gaardens Have (Maren Lars Madsens Hus) lige midt i Byen.

Reersøerne svarer Fogederne, at da Niels Christensen Wulf har lejet deres Holm ud til Præsten, har de ingen Afgift svaret, men vil gøre det herefter. For Sildeafgiften fritages de af Kongebrevene. Og Skovjorden har de brudt op „til deres Nytte og Landets Bedste“.

Paa givet Svar underskriver begge Fogederne.

Derefter følger i Retten Wulfs Fæstebrev paa Holmen til Præsten:

„Kendes jeg mig underskrevne Niels Christensøn Wulf, Fuldmægtig ved Aagaard og Ejere til Reersø, og hermed vitterlig gør, at jeg have stæd og fæst ligesom jeg og hermed stæder og fæster til hæderlig og vellærde Hr. Friderick Mouritzøn Kiøning Sogne Præst udi Kirkehelsinge en min liden „Indseiel eller Hollum“ kaldes Musholm min Ø Reersø tilhørende paa efterskrevne Condition. Velbemelte Hr. Friderick Kiøning skal og maa nyde efter sin egen Behag al bem.te Musholms Græsgang al sin Livs Tid, fri for min eller Reersø Bønders Paaløb eller Indpas i nogen Maade, hvoraf merbemelte Hr. Friderick Kiøning aarlig skal svare til mig eller Reersø Ejere Penge fire Rigsdaler, siger 4 Rdl., til hver Martini at betale, dessen til Vitterlighed under min Haand og Signet. Aagaard den 23. Maj 1705.

Niels Christensøn Wulf.“

For en halv Tønde Smør giver Reersøerne i Fæstebreve 8—9 Rigsdaler. Præsten slipper med 4.

— 1703 har Præsten lejet Holmen, 1705 faar han den i Livsfæste, skønt Ridefogeden kalder den „min Ø Reersø tilhørende“, og Reersø Mænd ikke alene

har fæstet Øen med alt tilhørende, men har haft Holmen fra Krongodsets Tid uden særlig Afgift. —

Saa irettelægges Ordskiftet mellem Præsten og Reersøerne af 1710, før omtalt, hvorefter Naur paa-
staar, at da Wulf har frataget de fattige Mænd Holmen og Præsten „imod hans bedre Vidende“ overtaget den, saa bør Fæstebrevet paa Holmen ikke alene underkendes, men Præsten bør „sættes til Rette“, fordi han er gaaet imod Reersøs Kongebreve — og ligeledes Wulf, som bør give Reersøerne Holmen tilbage og Gaardmændene den Jord han har taget fra dem til Haver, ligesom baade Præst og Wulf maa godtgøre Reersøerne Skaden med 8 Daler til hver Mand, og Omkostninger med 100 Daler. Derpaa ønsker Naur snarest Dom. Bring ønsker Sagen udsat i 4 Uger, Naur mener 14 Dage kan gøre det, men Dommeren giver de fire Uger.

Torsdagen den 18. Juni 1711 sættes atter Retten. Der mødte Jørgen Hansøn af Torpenfeld for Bring og fremlagde Brings Indlæg i Sagen.

Det er saa kringlet og sagførerhøjlerd som muligt, modsat Naurs livlige og ligefremme Skrivemaade.

Reersø Gaardmænd vil tilholde sig Musholm uden at de deraf skatter og skylder. Sælsom er Processen formeret mod deres Sjælesørger og deres Husbonde, bagvendt er Processens Drift og Rettergangs Maade. Uskyldigt er de fleste kommet ind i den ved Carsten Hansen og Jens Hansen.

1) „Merte Laursdatter af Reersøe, en gammel og med adskillige Skrøbeligheder beladen Qvinde, hvilken vel ikke udi rum Tid, enten havde kommet til Kirke eller Guds Hus, men nu af Reersø Mænd fremages til Tinge“, Dommeren bedes mærke hendes Svar paa mit Spørgsmaal om Reersø Mænds Adgang til Musholm.

2) Povl Jensen i Dalby, er gift med Carsten Han-

sens Søster, maa tilstaa, at han ikke ved om Musholm er Reersø Mænds Fæsteejendom. Tredje og fjerde Vidne maa tilstaa samme. Femte Vidne Oluf Jensen i Knudstrup er Fader til Hans Olufsøn paa Reersø, „har af Modvillighed . . . ikke villet svare“. „Dommer deraf kan skønne hans Trodsighed og Vrangvillighed i at fremme Retten“. Sjette Vidne Hans Fynbo af Knudstrup ved ikke, at Musholm er Reersø Mænds Fæsteejendom. Nogle af Vidnerne siger, at Reersø Mænd har høstet paa Musholm, og at Musholm ligger til Reersø: „saa er sligt dog ganske ufuldkommet“ . . . saalænge her ikke vises at Musholm er „Fæsteejendom, hvoraf de skatter og skylder.“ I Fæstebrevene findes „ikke et Ord om Musholm“. Havde Navrs Vidnesbyrd været af Værdi, var Sagen ikke fra Landstinget bleven hjemvist. — „Det Kongelig allernaadigste Privilegium Reersø Mænd til Frihed forundt . . . melder ikke det ringeste om denne Parterne imellem faldne Disput.“

Musholm er skilt fra Reersø, udlagt for 6 Td. Hartkorn a 40 Daler Tønden til Wulfs tidligere Husbond paa Sæbygaard, hvor Wulf var Ridefoged.

Naar Holmen kaldes Reersø tilhørende i Wulfs Fæstebrev til Præsten, er det ligesom Hesselø tilhører Dragsholm, men ikke Dragsholm Bønder.

Reersøerne burde vise Kærlighed imod Præsten, som han viser dem, „men det er jammerligt, at en Herrens Tjener skal ilde lønnes for . . . sin sure Sved og Arbejde, uden Skel eller Adgang betynges med Proces til Tidspilde og Penges Udgift“. Naur kræver foruden Penge for Musholm er mistet 100 Rdl. i Omkostninger ved Hjemtinget. Hvor vover Naur, der siger sig at have Kongl. Maj. Brev som Prokurator „imod Ed og Embedes Pligt at paastaa slig Omkostning i en Hjemtings Ret.“ Var det saa, maatte han blive en rig Mand.

Herefter fremlægges i Retten en Jordebog fra $12/12$ 1646 for Sæbygaard, saaledes overgivet 28. Maj 1658 til Heinrich Møller af Axel Juel Iversøn og Tønne Juel, i Udskrift for Reersø, hvor Musholm er opført særskilt — og ligeledes en Jordebog af 4. Juli 1682 for Sæbygaards Gods under Hendrich Müllers Haand, begge viser, at Musholm staar for særlig Skyld $1/2$ Td. Smør.

Endvidere viser en kgl. Commissionsforretning af 11. Septbr. 1688 af Landsdommerne Holger Parsbjerg og Andreas von Engberg, at Musholm er Sæbygaards daværende Herskab udlagt for 6 Td. Hartkorn a 40 Rdl. = 240 Rdl. og aarlig Afgift $1/2$ Td. Smør.

— Hvorefter Bring med store Sagførersving henstiller, at Wulf og Kønning fritages for Tiltale og faar 30 Daler i Sagsomkostninger.

For Retten stod de to Reersøbønder Carsten Hansøn og Jens Hansøn, de „anhørte dette S. Brings skriftlige Indgivende at blef læst for Retten“.

De havde ikke andet at gøre end bede om at faa Sagen udsat fjorten Dage og love Bring det samme, om han derefter skulde ønske det.

Fredagen den 3. Juli 1711 stod de der igen. Det var om Fredagen Retten blev sat, fordi Marie Besøgelsesdag var om Torsdagen, den gamle Tingdag.

Carsten og Jens irettelagde paa egne og Bymænds Vegne et nyt Indlæg af Poul Naur.

Kongl. Maj. Herredsfoged Sig. Jørgen Thomæsøn Ronander.

Med kongelige Privilegier har Reersø Gaardmænd vist, hvad de aarligt skal svare og med ældgamle Vidner, at Musholm altid har ligget til Reersø og været „Reersø Bymænds Engbond og Græsning“. Wulf har skriftlig tilstaaet, Musholm ligger til deres

iboende Gaarde. Og imod kgl. Privilegier kræver han mere end han har Ret til.

Naar Jordebøgerne efter kongeligt Brev sætter Musholm til $\frac{1}{2}$ Td. Smør aarlig, lad os da se dette Kongebrev ved Siden af Reersøs Kongebreve. Hvor meget Hartkorn Holmen har kan Gammel og Nye Matricul udvise, og saameget har Reersø mistet og lidt Skade for. Lad se hvem der har svaret den halve Tønde Smør, og lad os se S. Wulfs Skøde og Adkomst til Musholm, om han til Holmen har et særligt Skøde eller kun til Reersø med Tilliggende. Sig. Brings vidtløftige Omsvøb og Udfald mod mig vil vi i Landstinget nærmere omhandle.

Nestved 22. Juni 1711.

P. H. Naur.

Bring fik som af Reersøerne lovet 14 Dages Frist, og Torsdagen den 16. Juli svarer han i et indsendt Indlæg af Holbæk 15. Juli.

Han finder meget uforholden at replicere. — „Sagen er forhen af mig demonstreret saa omstændelig og oplyselig som fornøden“. —

Carsten Hansøn af Reersø mødte paa Bymænds Vegne og æskede Dom.

Dommen udsættes til 20. August 1711.

— Af Hjemtingsdommen haves kun en Indledning, men derefter er en Udskrift af Sjællandsfars Lands-
ting 24. Febr. 1712.

Udfra Stævning 15. April 1711 og Hjemtingsdom 3. Octbr. 1710 kræves Sagen nøjere oplyst for Lands-
tinget. Dette er sket. Saa dømmes nu:

Endskønt Reersø Gaardmænd ved førte Vidner vil paastaa Ret til Musholm, at Reersøerne har revet Hø her, at Musholm i Mands Minde haver hørt til Reersø, hvilket skal godtgøres af Fæstebreve og et kongeligt Privilegium af 4. Marts 1702, og paastaar Wulfs

Fæstebrev til Kønig underkendt og sig tilkendt Omkostninger ved Sag og Tab — ses ikke desmindre af Jordebøgerne og kgl. Commissionsforretning, at Musholm er udlagt til Sæbygaard og dermed Reersø uvedkommende, hvorefter Wulfs Fæstebrev til Kønig maa blive staaende og han for Reersøernes Klager i alle Maader blive frikendt og have Sagsomkostninger fri.

Ingen Vidner har kunnet vise, at Musholm er Reersøs Fæsteejendom, ejheller at de af Holmen skatter og skylder, og ejheller de kongelige Breve giver Oplysning herom. — Niels Christensen Wulf bør for Reersø Mænds Tiltale fri at være, og de give ham og Kønig 20 Rdl. i Sagsomkostninger. Saaledes stadfæstes Herredsfogedens Dom af 23. Oktbr. 1710 og 20. Aug. 1711.

Ringsted 24. Febr. 1712.

O. Bornemann.

Bornemann og Ronander, Wulf og Kønig overvandt da aldeles Carsten Hansøn og Jens Hansøn. Musholm var sat i Skyld lige med en Reersøgaard og overgaaet til Sæbygaard sammen med Reersø som Krongods.

Hvad Kongen havde givet og Adelen lævnet, det tog det tyske Borgerskab, og værst blev det, naar Ridefogeden og Præsten tog hinanden ved Haand.

Der er noget af et gammelt Bønskrift fra 1720, ses ikke til hvem:

„Høyædle og velbaarne høygunstige Herrer. Som vi hafve erfaret, at deres Velbaarneheder af hans Kongel. May. allernaadigst skall være anbefalet at forretage og igiennemsee vores Beviser anlangende de forurættelser som os er tilføyede ved Muusholms (gres)nings fratagelse, Og derefter at indberette hans Kongl. May. Sagens Beskaffenhed, Saa frem-

sende vi her med allerydmygst samme Beviser indbefattede i medfølgende tvende Acter.“

Disse „Acter“ er først Kongebrevene, dernæst tre Fæstebreve, hvor nu afgangne Niels Wulf „tilsiger os Vores Gaarder med alt det der til af Alderstid tilligget haver og med Rette tilhører“. Videre „Fem af vores Afregningsbøger, de to udviser at dengang Reersø laa til Sæbygaard og Niels Wulf var Ridefoged har Reersø kun ydet „det af hans Kongl. May. allernaadigste anbefalede Landgilde, En half tønde Smør, efter Rente Taxten, hver med 8 rdr. og istedetfor 2 skilling groth givet 22 skilling dansk.“ Men de sidste tre udviser „at vi till denne Dag har erlagt alle Kl. Contributioner og dend af hans Kongl. May. bevilgede Landgilde, hver med (9) rdl. som nu er mere end i forrige tider blef fordret“. Derefter følger et Udtog af Landmaalingsforretning, men den er ude af Skriftet. Dette ender med Ønsket om at Kgl. Maj. „vil handthæve sin og sine Kongelige forfædres hænder“. —

„Saa bede vi allerydmygst, at deres Velbaarneheder ville paa allerbevægeligste Maade forestille hans Kongl. May. Vores Nød og Anligende, Og till dend Ende forhjælpe os til at nyde igien vores fæste Ejendom, som i saa mange Kongers tid uryggelig har ligget til Reersøe, og vi endnu Aarligen skatte og skyldte af, at det ikke skal gaae os, som for mænd der (næ)sten alle paa 12 arstid er for denne Holms skyld geraadet i Armod og drefen fra Huus og hjem . . .

Reersøe 7. Octbr. 1720.

Med uøvet Haand og som tilfældigt vedføjjet under denne Afskrift af Bønskriftet staar Navnene Jacob Pedersøn, Marg . . . Kelsen . . .

— Har kgl. Maj. faaet dette, har han i hvørt Fald ikke taget sig videre deraf.

Men naar Reersø Mænd 1720 siger, at deres For­gængere er gaaet fra Hus og Hjem efter Tabet af Holmen, saa er det ikke uret. Vel nævnes de samme Navne for mange af Gaardene 1710 og 1720, men gamle Fæstebreve viser, at Fattigdommen har været stor og Wulf en haard Herre. Drev han Bønderne fra Hus og Hjem, kunde han dog ikke drive dem fra Øen, og de nævnes atter i næste Rettergang 1720, hvordan de saa har siddet ved Gaardene. Det var vel ikke altid let at faa deres Eftermænd. Saa blev de paa Øen i halvt nedfaldne Huse og sultede sig frem til næste Rettergang, hvor de atter nævnes for Gaard­mænd, for der var ingen andre. — Om hver Bonde kunde have en Kalv eller Hest paa Musholm, det havde hjulpet — men Præsten holdt Holmen.

RETSSAGEN OM ORNUM.

Reersøerne havde Fred en halv Snes Aar, men saa brød de store Herrer Oplændere frem igen mod Dronningens Ø.

Havde de vundet Musholms Græs, maatte de ogsaa kunne vinde Ornums.

Ridefoged i Slagelse og Herredsfoged i Løve Herred Ambrosius Jensen Nyborg og Herredsskriveren Hans Bech af Frendved gjorde vitterlig, at 7. August 1721 stod paa Løve Herreds Ting Hr. Knud Jensen paa Aagaards Ejer Etatsraad Laurs Benzons Vegne og førte en Stævning ved de to Kaldsmænd Niels Rye af Ulstrup og Jens Larsen af Kirkehelsinge, over Reersø Mænd, som var: Hans Kiildsen, Christopher Jensen, Espen Pedersen, Lars Olsen, Christen Nielsen, Jørgen Mogensen, Peder Espensen, Jørgen Larsen, Niels Pedersen, Jens Hansen, gl. Hans Olsen,

Rasmus Jørgensen, Unge Hans Olufsen, Niels Mogensen, Jørgen Jespersen, Peder Pedersen — alle at vidne og svare paa, om de i Aar og tilforn havde skaaret Tørv paa Aagaard Ornum. Reersø Kongebreve skulde de føre med sig til Eftersyn, om saadant Tørveskær var lovligt.

Kaldsmændene havde ogsaa stævnet Reersøs Ejer Niels Christensen Wulf, som maaske kunde have noget i den Sag at svare til. Det være langt fra, at hans Bønders Sag kom ham ved.

Wulf gav ikke Møde i Retten, men fra Reersø var mødt to Mand, Niels Pedersen og Christopher Jensen, der førte et Indlæg med sig, det var underskrevet af fire Mænd: Niels Pedersen, Hans Olsen, Jørgen Laursen og Christen Nielsen. Det lyder, paa stemplet Papir til 6 Skilling: „Det høyædle og velb. Herskab til Aagaard haver ladet os paa Reersø Land stævne til at møde ved Løve Herreds Ting udi Dag, Vidner og Beviser at anhøre og paa Spørgsmaal at svare, angaaende en Del Tørv, de vil sige og formene, at vi skal have skaaren paa Ornummen Aagaard tilhørende. Da er vores korte og sandfærdige Svar, at vi ej haver skaaren nogen Tørv paa Aagaard Ornum, men paa Reersø Vefler, der ligger til vores Gaarde og enhver Mand af os efter Deling derpaa haver 2de Enge, agter derfor ganske uforholden at lade andet møde for os end dette vores skriftlige Svar. Thi alle omliggende ere bevidste, at det sig saa forholder. Og skulde det høje Herskab ej dermed være fornøjet, faar de det anderled(es) at bevise, og tror ikke at gode Hr. Herredsfoged lader os ske Uret, om vi ej skal søge til Kongen og klage, særdeles vi fattige Mænd ej haver Kræfter til nogen Proces at udføre med det høje Herskab. Hernæst ere vi 4de undertegnede Mænd paa samtl. vores By-mænds Vegne ydmygt begierende at dette vores en-

foldige Indlæg maatte vorde for Retten læst og udi
Protocollen tilførdt.

Reersøe den 7. Augusti Aar 1721.

Højtærede Hr. Herredsfogeds ydmyge Tjenere.

Niels N. P. S. Pedersen. Jørgen J. L. S. Laursen.

Hans H. O. S. Olsen. Christen C. N. S. Nielsen.

Hvem der har skrevet Indlægget ses ikke. Under-
skriverne har kun kunnet sætte deres „Sækkebog-
staver“, Forbogstaver som Møllæsække mærkedes
med.

Etatsraadens Fuldmægtig Mons. Knud Jensen
„eragtede unødigt at besvare dette af 4de af Reersø
Mænd, dog kun med 3de Bogstaver underskrevne
Indlæg“.

Han kræver de tilkaldte Vidner ført frem.

Saa fremstod Peder Hansen af Aurup (Augerup)
og vidnede, at de Reersø Mænd saalænge han min-
des, en Snes Aar, ligesom i Aar, har skaaret Tørv
paa Ornummen, der kaldes Veflerne, som ligger i
Fællid med Aagaards Ornum. Peder Madsen af
Aurup fremstod og sagde ligesom Peder Hansen.

— Augerup By havde kun fire Gaarde, der laa
to og to paa hver sin Side af Landevejen mellem
Aagaards Allé og Augerup Bro — lyder Folkemindet
fra Ornum. Augerup blev øde og lagt under Aagaard,
og det er maaske Byens sidste Røster her høres, den
ene Per og den anden Per maa vidne som Aagaard
vil.

Nu ønsker Knud Jensen kun, at Retten skal kræve
Reersøs Kongebreve frem for at se om de giver Ad-
gang til Tørveskær.

Dommeren vilde førend videre foretages indkalde
Reersøs Ejer med fjorten Dages Varsel, da han ikke
var mødt i Dag og ejheller havde mældt Forfald, for

at han kunde vise Adkomst for sine Bønder til Tørveskær.

Torsdagen den 21. August 1721 staar Ridefoged paa Sæbygaard — Fuldmægtig — Knud Jensen atter paa Tinge og galer om Reersøs Kongebreve. Men Kongebrevene er det som Reersøerne sidst giver fra sig i Oplændernes Vold. Der sættes før en Tingsvidne ind.

Niels Wulf deres Husbond er anden Gang stævnet, nu lader han høre fra sig ved Sig. Jørgen Larsen af Kalundborg, der møder paa Wulfs og Reersø Bønders Vegne. Der fremstilles to Kaldsmænd, Christen Hansen af Kirkehelsinge og Mogens Søvrensøn af Reersø (Magnus Sørfrendsens staar som jordløs Husmand i Reersø Markbog blandt Mænd fra o. 1690). Kaldsmændene „hjemlede ved Ed med oprakte Fingre efter Loven“ at have hidkaldet Herskabet og meddelt Stævningen til Knud Jensens Kæreste (Kone) og Folk paa Sæbygaard og til Ladefogeden paa Aagaard — at møde og høre Vidner „at der er Forskel paa Reersø Vefler og Aagaards Ornum, og at de Reersø Mænd her saalænge nogen mindes kan, og derover fra Dronning Margretes Tid har haft deres fri Græsning paa bemeldte Vefler og skaaren Tørv derpaa, ligesaavel som Aagaards Herskab har ladet skaaren paa deres Ornum.“

Der skrives baade Vefler og Refler. Det er Engene og Sandrevlerne paa Ornum, nærmest Hallebyaaens Udløb.

Stævningen nævner Dronning Margretes Gave. Retten taaler ellers ikke, at der henvises til Sagn. Men med stolt Rø hævder de fattige Kongelevsmænd deres Ret jævnsides Aagaards Herskab, og Reersø Hævd var ældre end Herregaardens.

Videre hjemlede Kaldsmændene at have stævnet som Vidner i Sagen: Niels Clemmensøn, Søren Hed-

boe og Laurs Christensøn i Løve, Kjeld Jensøn og Hans Jensøn i Mullerup, Povel Jensøn, Tyge Rasmussen, Christen Jørgensøn og Mickel Jensøn i Dalby, Peder Madsøn i Vindehelsinge, og endelig tre Husmænd paa Reersø Gl. Peder Pedersøn, Oluf Jensøn og Christen Pedersøn. Tilsidst Rasmus Laursøn af Kirkehelsinge. Tillige var de to førte Vidner fra Augerup stævnet.

Knud Jensen indvendte, at hans Husbond Etatsraaden, som boede i København, burde have været indkaldt med 14 Dages Varsel istedetfor 8 — efter Lovens 34,8 — og saa maa Reersøerne først komme frem med deres Kongebreve.

Wulfs Sagfører lukker Munden op og mener, at Sagen skal have Fremme. Knud Jensen blev ved sit, og Dommeren afgør da, at Vidnerne maa fremstaa for Retten nu.

Saa fremstod Niels Clemmensen af Løve. Ved Ed med oprakte Fingre svor og vidnede han, at for 54—55 Aar siden, mens han fra sin Faders Gaard i Løve gjorde Hovarbejde til Rentemester Müller, slog han Hø paa Ornum, da gik de med første Skaar ud fra en Grusvej ved nogle Knøse eller Smaahøje og slog derfra ad Gørlev til. Saadan blev de vist til Arbejdet af Ladefogeden paa Aagaard, han sagde, at Marken paa den anden Side hørte Reersø til, det var Reersø Vefler. Grønvejen var Skellet. Og saadan blev de vist, hvergang Niels Clemmensen kom paa Hovarbejde her. Veflerne blev aldrig slaaet til Aagaard, og „Ladefogeden forbød dem at slaa paa Veflerne, thi de tilhørte Reersø.“

— Det kendes, at Ladefogeden vil vogte sig for at gaa over Kronjordens Skel — ikke for Reersøernes Skyld.

Knud Jensen spurgte, om der var Grøft, Sten- eller Risgærde paa Skellet mellem Ornum og Veflerne,

„om det ikke laa i Flædfælled med hinanden“ og til fælles Græsning. Niels Clemmensen havde aldrig set Sten- eller Risgærde her og vidste kun, at her var Høslæt, ikke Græsgang.

Derefter fremstod Søren Hedboe af Løve og vidnede ligesom Niels Clemmensen. Laurs Christensen af Løve vidnede det samme, huskede i 46 Aar og havde været med at skære Tørv, Græstørv, paa Ornum til Aagaard i 15 Aar, og i den Tid „var forbuden at maatte skære Tørv og sætte Bæsterne ind paa Veflerne.“

Knud Jensen spørger, om Vidnet havde slaaet Hø paa Aagaards Fanget og Krogene. Men Laurs lader sig ikke fange. Han havde slaaet Hø for Aagaard, men ikke paa Krogene „saasom Krogene ikke hører til Aagaard. Men Reersø“.

Kield Jensøn af Mullerup vidnede, at han for en 30 Aar siden havde skaaret Tørv paa Ornum til Aagaard og paa Veflerne til Reersø, til sin Farbroder Hans Kjeldsen og ført Tørvene til hver sit Sted. Hans Kjeldsen var selv derude og viste ham Skellet, men der var hverken Grøft eller Gærde.

Hans Jensøn af Mullerup havde for 40 Aar siden tjent i Vindehelsinges og været med til at slaa Hø for Aagaard, men ikke længere end til Grønvejen.

Povel Jensøn af Dalby var 72 Aar gammel, barnefødt hvor han boer, og saalangt han mindes, har Reersø Mænd haft Veflerne „og ført sig dem til Nytte“.

Tyge Rasmussen af Dalby vidnede som de andre.

Christen Jørgensen af Dalby kom for 48 Aar siden først paa Aagaards Gods og tjente i Vindehelsinges, han var med at rive Hø og skære Tørv, baade Brændselstørv og Hustørv, sidste til Augerup By, men der blev ikke slaaet eller skaaret længere end til Vejen. Da maa Aagaard have vedligeholdt Augerups Gaarde.

Mickel Jensen af Dalby var 88 Aar og født i Kirkehelsinge, vidnede som de andre, men vidste, „at de Reersø Mænd, naar Vindehelsinge Mark er Fællede, hvorpaa Veflerne grændser, indlukker de Veflerne med Grøft, Gærde og Led.“

— Det er tvivlsomt, at Reersøerne lukker her, snarest er det Vindehelsingerne, som hegner for deres Fællede. Reersø har vogtet, ikke hegnet.

Peder Madsen af Vindehelsinge var 60 Aar, barnefødt hvor han boer, har aldrig hørt, at nogen har staaet imod Reersøs Ret til Veflerne.

Gamle Peder Pedersen, Husmand paa Reersø, havde haft Gaard, og hans to Sønner har Gaarde nu, han er 70 Aar og har i 48 Aar boet paa Reersø Land og i den Tid har Reersøerne „tilholdt sig disse Vefler og gjort sig dem med Hø, Slæt og Tørveskær saa nyttig som nogen deres anden Jord paa Reersø Land“. Hans Forfædre før ham har ligeledes holdt paa, at Veflerne „var dennem og ingen anden tilhørende“. Da han i sin Ungdom vogtede Aagaards Kvæg paa Ornummen, sagde „de Aurup Mænd, at han ej maatte lade Aagaards eller Aurups Kvæg komme derind paa Veflerne, saasom de var Reersøe alene tilhørende, og vidste Vidnet, at naar de Reersøe Mænd satte deres Kvæg ind paa Veflerne, har de og ladet vogte, at det ej skulde komme ind paa Aagaards Ornum“.

— Det er som Aurup Mænd ved, at Reersø tørre Enge her er Kongens Eje, men Aurups Gaarde ligger i Løsdrift med Aagaard. Gamle Peder Pedersen ved om Skellet, at Vejen „løber lidt Østen for en stor Sten og fra den igen er afpælet ud til Aaen vesterude imellem Aagaards Enge og Reersøe Enge.

— Stenen ligger her endnu fredlyst ved Ejendommen Aaløkke, men med Vejen vestfor.

Oluf Jensen, der før var Gaardmand paa Reersø

og nu Husmand, mens Sønnen har Gaarden, er 70 Aar, bosiddende paa Reersø i 30 Aar. — Jordebogen af 1682 nævner Ole Jensen, men i Musholmsagen vidner Ole Jensen fra Knudstrup, Fader til Hans Olufsen paa Reersø. Der er siden baade Gl.

Kai Uldall fot.
Skelstenen paa Ornum.

og Unge Hans O. Oluf vidner, at Reersøerne har gjort sig Veflerne nyttig til Skellet og ikke længer. Har de haft Kvæg paa Veflerne, har de vogtet det.

Christen Pedersen, Husmand paa Reersø, vidnede som de andre.

Prokurator Jørgen Larsen mente nu paa Wulfs og Bøndernes Vegne at have føjet Knud Jensen og henholdt sig nu til Sagsomkostninger at kræve til sin Tid og Sted.

Knud Jensen krævede Reersøernes Kongebreve fremlagt for at se, om disse gav Ret til Veflerne, eller om der kun var tilladt Reersøerne visse Høveders Græsning her.

Jørgen Larsen holdt dette for unyttigt. Hvad videre haves at fremlægge maa vente til Sagen paa en

af Siderne indstævnes til Dom. Han ønsker Tingsvidnet skrevet. Begge Sagsøgerne kræver det skete retskendt.

Dommeren mener at maatte lade Sagen staa hen, naar Jørgen Larsen frasiger sig flere Vidnesbyrd at fremlægge. Tillader at Tingsvidnet skrives.

At det saaledes er gaaet til, vidner efterskrevne Danemænd, som de Tingdage til Stokke var skrevet: Herman Skøtt af Hallenslev, Niels Nielsøn af Drøselbjerg, Jørgen Jensøn i Sæby, Vallentin Hammersmit, smst., Christen Hansøn af Kirkehelsing, Christen Jensøn af Tiørnelunde, Knud Olufson af Reerslev, Niels Laurson af Ougtvad, Mogens Olufson i Sæby, Jøp Rytter, smst., og Hans Povelsøn af Drøselbjerg.

Det stadfæstes med Segl af

Hans Bech.

Der følger ingen Dom, men dette Tingsvidne er fremlagt i Løve Herreds Ret 27. Septbr. 1792—11 og 18. April 1793.

Det foreligger i Reersøs Skrifter i to Afskrifter, enslydende.

— — —

Navnet Veflerne kendes nu ikke. Vi kender kun Reersø Ornum overfor Gørlev (Aagaards) Ornum. En Markvej skiller. Her gik et langt Jordgærde, der langs Vejen er ryddet saanær som 11 Favne ved Aaløkke. I denne Stump Gærde ligger den omtalte store Sten. Gærdet er ellers kun Jord. I Vinkel paa det gaar et andet Gærde 88 Favne ud til Aaen, i Øst—Vest, skillende Reersø Ornum fra Aagaards Enge. Begge Gærder er fredlyst af Ejendommen Aaløkke, der ligger udenfor Reersø Ornum. I Vinklen mellem dem gaar nu Vejen, Reersøs gamle Kalundborgvej. Her, siges der, var det, Reersøbonden og Dronning Margrete bedede.

Hestene blev for tidlig trætte, hedder det. Længer fremme er Engene bedre.

Det gamle Tingsvidne siger, at der i 1721 ikke var Gærder. De er kommet senere, og da de ligger inde paa Aagaards Jord, synes de rejst af Herregaarden. Men et senere Tingsvidne, 1793, siger, at Reersøerne selv holdt Hegnet.

RETSSAGEN OM HEGNING PAA HALS.

Reersøerne havde kun een Kornvang, som Sædmarken kaldes, og een Fælled. Dalby og Vindehelsing havde tre Vange, saa de hvert tredje Aar kunde lægge en af dem ud i ny Fælled. Reersø kunde ikke skifte aarlig, og Vangen blev dyrket indtil den maatte have Hvile og gaa i Græs. Det skete engang i Aarene før 1650. Da var der Vang paa Reersøs ringeste Jord, som vi nu kalder Skiften, og nu blev Skiften Fælled, Vangen skiftet over paa anden Jord — det var vel Sønderlands ligelodtagne Agre fra Vejlestykkerne til Poseagrene.

Mens Vangen var i Skiften havde Reersøerne vogtet og muligt hegnet for deres Korn mod Dalby og Vindehelsing Fælled, naar den var ovre paa Hals. Men da Reersø nu fik Fælled i Skiften holdt de op med at vogte, og saa gik Kvæget over paa Hals, hvor der hvert tredje Aar var Kornmark.

Der blev da mellem de tre Byer gjort en saakaldt „Afsigt“, en Vedtægt, et Rettergangsskøn, som sagde, at hver By skulde hegne sig Fred til. Det var før 1674.

Dette Aar tog Dalby og Vindehelsing to Tingsvidner — med deres egne Folk — som sagde, at

Reersøerne fra Arilds Tid havde været skyldige at vogte eller hegne paa denne Grændse — imod Afsigten, der blev fremlagt i Retten otte Dage før det første Tingsvidne 20. Juli 1674, og som senere er blevet borte.

Der blev vist ikke mere ud af den Sag — det var før Rettergangstiden — men da andre Rettergangssager har været fremme, stiger ogsaa denne op — henved 100 Aar efter at Afsigten er gjort.

Tingsvidnerne lyder:

Jep Pedersen Forpagter paa Bøstrup var tilskikket Retten i Dommers Sted paa Sæbygaards Birketing. Peder Nielsen i Reerslev var Skriver og Steen Nielsen i Skellebjerg Bisidder. De gjorde vitterligt, at Mandag den 20. Juli 1674 stod Christen Jacobsen paa Communitetsridefoged Peder Pedersen Vinds Vegne med tvende Kaldsmænd Peder Jensen og Christen Moersen i Vindehelsing, som hjemlede efter Loven, at de paa Vindehelsing Bymænds Vegne havde kaldet alle Reersø Bomænd til Vidnesbyrd at paahøre om nogle omtvistede Gærder mellem Reersø og Vindehelsing.

For Reersø Bymænd mødte kun Jens Nielsen. — Mellem Jordebøgernes Bønder af 1646 og 1682 kendes han ikke. Men Jordebog 1682 har en Niels Skreder, Markbøgerne Niels Jensen, der kan være Søn af Jens Nielsen, Gaard 1. Jens Nielsen svarede, at der bør ikke stedes Vidner efter det otte Mands Tingsvidne og Afsigt som forud haves af Løve Herreds Ting, og som for otte Dage siden tydelig blev oplæst og paaskreven, og stedse staar ved Magt.

Christen Jacobsen hævdede, at Vidnerne bør stedes til Sagens Oplysning. Derved blev det. Som Vidner fremstod Jens Olsen i Kirkehelsing.

Han mindes i 65 Aar. og dengang Reersø Vang

laa ud til Vindehelsinge Holvevang (Halsvang ved Gnibeledet), da Reersø kun havde een Vang, som aarlig høstedes, men for 30 Aar siden skiftedes Vangen om, og nu ligger Reersø Fællede ud til Vindehelsinge Holvevang, enten der er Fællede eller Vang. Efter at Vangen var skiftet, lukkede Reersøerne for deres Fællede med Grøft og Stænger og holdt dertil Hyrde, saa Vindehelsinge havde Fred uden at de holdt Hyrde.

Næste Vidne Oluf Andersen i Høng husker det samme i 60 Aar.

Paa Reersø Bymænds Vegne svarede Jens Nielsen dertil, at baade Vang og Fællede grændsede til Holvevang, og at begge Sider bør „aarlig holde Fred og Heignet med hverandre, saa de derudover kan være og blive uden Skade, efter derom deres irettelagde Afsigt og Tingsvindes videre Formælding, som i Dag otte Dage her for Retten er oplæst og paaskreven“.

Christen Jacobsen mente ikke, at Vindehelsinge Mænd skulde være med at „lukke de Gærder eller Grøfter, som Reersø Mænd af Arilds Tid haver lukt“, men Reersøerne bør holde Vindehelsinge fri for Skade. Han krævede Tingsvidnet skrevet i de „otte lovfaste Dannemænds Paahør“ som var: Clemmen Bertelsøn i Løve, Rasmus Sørensen i Helsing, Niels Hansøn i Gjøløf, Niels Rasmussøn i Hallensløf, Jens Olsøn i Auerup (Augerup), Simen Hansøn i Soelberg, Jens Jensøn i Hønge og Laurids Pedersøn i Holmstrup.

Dette var Tingsvidnet af 20. Juli 1674. Saa kommer næste Tingsvidne.

Søren Madsen udi Tiørnelund, Herredsfoged i Løve Herred, og Peder Thomasen Vallund, Skriver, gør vitterligt, at Aar 1674 Torsdagen den 30. Juli — sættes Retten.

Christen Jacobsen, der tjente Communitets Ridefoged Peder Pedersen Vind, mødte med Kaldsmændene Peder Jensen og Christen Maarsen i Vindehelsinge, som med 14 Dages Varsel har kaldet „Reersø Boemænd og Rasmus Spinck, Husmand der sammesteds“ til Retten. Som Vidne kom først: Thomas Pedersen i Dalby.

Han mindes i 60 Aar, Reersø Mænd har altid lukket for deres eget Land, undtagen i 14 Aar efter Krigen, da har Reersøerne ikke lukket, men vogtet. Kom Reersø Høveder i Vindehelsinge Korn, tog Vindehelsinge Mænd dem og satte dem i Fold. Endnu ses Stolperne til Vangeledet for Gærdet.

Den omtalte Fold — nogle lave Jordgærder — er der vel endnu nærved Langdyssen. —

Jens Pedersøn i Dalby vidner og mindes i 60 Aar, at Reersø Mænd har holdt Gærderne vedlige — indtil Krigen. Siden har Reersøerne ladet Gærdet ligge øde. (De var selv øde efter Krigen!). Han viser hen til Folden og Vangeledsstolperne.

Niels Jespersen, sammesteds, siger det samme, mindes i et halvt hundred Aar.

Hans Jensen ligedan og ligesaa mindes i 55 Aar.

Fra Reersø svarede Jens Nielsen, at disse Vidner ikke skal omstøde det gamle Tingsvidne og otte Mands Afsigt. Reersøerne skøttede ikke om Trætte, men Vindehelsinge Hyrde render i Marken og fanger deres Høveder og tager mere end ret synes: 4 Skilling for et Høvede. Ejheller skulde Dalbyerne vidne i denne Sag, da deres Mark grændser til Reersøs ligesom Vindehelsinges. Han hævder endvidere, at Reersøs Vang og Fællede grændser mod Vindehelsinges, og at de hvert tredje Aar maa vogte deres Korn mod Vindehelsinges Fællede. Det maa være Reersøs Vejlestykker.

Underridefogeden Christen Jacobsen spørger, om

han har noget imod Vidnerne. Dalbyerne har ikke Del i den Sag — og Sagen mod Vindehelsingerne bør bedre stedfæstes. Tingsvidnet kræves skrevet. Ogsaa til Reersøerne vil Jens Nielsen have det skriftligt. Syv lovfaste Mænd sad som Tingsvidner. Det var: Anders Jensøn i Mullerup, Jens Andersøn i Herslev, Jørgen Pedersøn i Tiørnlunde, Jens Christophersøn i Høng, Søren Jensøn i Kirkehelsing, Niels Larsøn i Nørager, Jens Pedersøn i Rye.

— — —

Ødelagt af Svenskekrigen havde Reersøerne skiftet deres Vang og Fællede. Deres faa Høveder eventyrede sig, og Vindehelsingerne er saa grumme at tage fire Skilling for hvert de kan fange paa Halsklint og i Engene udenfor Gnibeledet. Men Dalbyerne gør det endnu bedre. De vidner i Vindehelsinges Sag for selv at tage det samme. Saa kan Vindehelsing vidne for dem bagefter. — Og sammen kan de vælte al Hegnsbyrde overpaa de faa Øboer.

Ude i Ødet fjæler Øboerne sig, samtlige Bomænd og Husmand Rasmus Spinck, der vel har en Ko, siden han stævnes. Imod sig har de Præster, Ridefogeder, Hovbønder, alle saanær som Kongen, der har stadfæstet Dronning Margretes Lov for dem i 1657 og gør det atter 1687.

Kun den havde de at holde sig til, mens de sad og sultede paa nogle Smaaagre mellem Vejlestykkerne og Bovhjørnet, nu da Skiftevangen var blevet for udtørret til at bære Rug. Lidt Tørfisk kunde de faa til Brødet eller det kostelige Brød til Fisken.

Tiden gik fra 1674 med en Tiendesag 1686, en Stolestadesag 1710, Musholmssag 1711, Ornumssag 1721, og saa kommer de igen til Hegnsagen.

I Efteraaret 1746 staar Dalby og Vindehelsing

stævnedede af Reersø paa Løve Herreds Ting Torsdagen d. 3. Novbr. med Krav om Vederlag særlig fra Dalby Mænd, som bærer Hovedaarsag til Striden.

I Vindehelsinge stævnes: Olle Pedersøn, Claus Pettersøn, Jens Hansøn, Ole Jensøn, Jens Pedersøn, Hans Pedersøn, Jens Olsøn, Søren Madsøn, Peder Pedersøn, Niels Kaare og Søn, Mathias Nielsøn, Niels Hansøn, Niels Jensøn, Anders Hansøn, Povel Jensøn, Olle Mønbo, Hans Hansøn, Søren Sørensen og Hans Hansøn, atten Mand.

I Dalby stævnes: Christen Sørensen, Søren Nielsøn, Christen Rasmusøn, Jens Tygesøn, Niels Juuel, Jens Iversøn, Lars Erichsøn, Jens Hansøn, Niels Sivartson, Christen Nielsøn, Lars Larsøn og Jens Pedersøn, tolv Mand.

Reersøerne havde til Sagfører faaet Mads Leerager i Svallerup.

Kaldsmændene Mads Jensøn og Knud Ibsøn af Bjerre (Ars Herred) hjemlede ved Ed med oprakte Fingre, at de havde stævnet de nævnte.

Jens Hansøn af Dalby stod frem og krævede Stævningen afvist, fordi Fæstejordernes Ejere, Herremændene, ikke var stævnedede.

Birkeskriveren Nissen henviste til, at nogle Bønder „tilhører det Kongl. Kiøbenhafnske Communitet“, og at dettes Fuldmægtig maatte have været stævnet.

Mads Leerager svarede dertil, at da Sagen ikke gik ud paa at fravinde nogen Ejendom, skulde der efter Loven kun stævnes Fæsterne.

Dommeren kendte Stævnamaalet lovligt.

Saa fremførte Leerager, at Reersø er en Ø for sig selv, med aarlig dreven Kornmark og aarlig liggende Fællend, uden Vangeskifte eller Fællend sammen med de andre Byer, maa derfor selv hegne og vogte for eget Korn og lader andre det samme, hvorefter Dalby og Vindehelsinge ikke bør optage Reersøs Hoveder

eller Bæster og kræve Løsepenge — alt efter Lovens 482,41 efter hvilken Sagen snart vil kunne endes, og hvis ikke kræver Leerager Vederlag for Omkostninger.

Birkeskriver Nissen vilde for Communitetsbønderne ikke gaa ind paa andet, end hvad hidtil haver været, at Reersø holde Hegn for Hals.

Ridefoged Brøndstrup mødte for Aagaards Bønder med samme Krav som Birkeskriveren og ønskede Sagen udsat i 4 Uger. Det blev den.

Torsdagen den 1. Decbr. 1746 mødte Christen Müller for sin Husbond Communitetets Ridefoged og bad om Udsættelse i 8 Dage til. Det havde Leerager, som mødte for Reersøerne, intet imod. Og der skete saa ikke andet, end at Forvalter Matthias Lund af Frederiksborg fremlagde et Indlæg: „De Bønder udi Dalby i Helsing Sogn, som mig tilhører, har Klage- lig andraget —“ og som jeg „finder mig ligesaameget fornærmet som Mine Bønder“ — saa ønsker Matthias Lund at stævnes med dem.

Torsdag den 8. Decbr. møder „Ædle Hr. Birkeskriver Nissen“ selv og fastholder, at Communitetets Bønder ihvor gærne de vilde være fri for Proces ikke kan gaa paa Forlig med Leerager, selvom Reersøerne har Lyst og Formue til at spille Penge uden deres Herskabs Vilje. Dette skal Nissen tilkendegive paa alle Lodsejeres Vegne, og han fremlægger noget skriftligt fra Ridefoged Brøndstrup paa Aagaard og Oberstinde Bryggeman paa Helsingegaard, hun er nylig blevet Ejer af Reersø. Dertil fremlægges de to gamle Tingsvidner 20. Juli 1674 fra Sæbygaards Birketing og 30. Juli fra Løve Herreds Ting.

Aagaards Ridefoged mælder i Brev Helsingegaards Oberstinde, at Reersø har lagt Sag, muligt uden hendes Minde, og han vredes over, at dette sker

udenom alle Herskaber. Han henviser til Tingsvidnerne af 1674, hvorefter Reersø ved sit Vangeskifte og Flytning af Hegn, efter Loven skal være skyldig at holde Fred paa Dalby og Vindehelsinges Marker. Han udbeder sig Hendes Naades Svar paa, om Reersøernes Rettergang sker med hendes Minde „paa det Hendes Naade ikke ved Sagens slette Udfald skulde være uvidende om Reersø Mænds ubillige Procedur“ — og muligt faa Byrde af Sagsomkostninger.

Fruen svarer, at Reersø Mænds Rettergang var indledet før hun blev Ejer, og at hun ingen Del vil tage i den, men om muligt raade til Forlig.

Leerager beder Sagen udsat til efter Julehellig. Den kom atter for 12. Januar 1747.

Leerager var der og maatte mælde, at han havde søgt at faa Udtog af Sagen fra 1674 med de otte Mænds Afsigt mod det „saakaldede Tingsvidne“, men da han ikke havde faaet Udskriften, bad han Sagen udsat igen fire Uger for at søge Amtmand Adler derom. Dette tillodes.

Atter 9. Februar 1747 stod de i Retten, og Leerager fremlægger sit Indlæg, som ønskes læst paa skreven og i Akten indlemmet.

Reersøs Kornvang, som de aarlig bruger, og Fælled, som aarlig ligger til Fædrift, støder ud mod Vindehelsinges og Dalby Mark, som bruges to Aar til Sæd og det tredje Aar til Fælled. Reersø Land er skilt ved Vand fra de andre, undtagen ved en lille Odde, men de har ingen Communication med hverandre, som ellers paa andre Steder i Landet, da Reersø Mænd kun har een Vang, mens andre Landboer i Sjælland har stedse tvende Vange. Derfor maa følges Lovens 482,41 at enhver af disse Byer selv hegner sig Fred til, saaledes som Reersø har gjort i omtrent 100 Aar, hvor de nu har Vang og

som tilforn, da en anden Del af Øen var Vang, som de fremlagde Tingsvidner udviser, men at de samme Tid har lukket for en Fællede paa den anden Side af Øen, som ogsaa stødte op til Vindehelsing og Dalby Vang, er der ikke et Ord om i samme gamle Tingsvidne. Det søger at svække den Takst og Afsigt, som Reersøerne har fra Løve Herreds Ting, at de tvende Byer skal hegne sig Fred til, men der er ingen Dom mod den gamle Afsigt, og nu har vor Danske Lov i Mellemtiden hævet Trætten, indtil sidste Sommer.

Hvis der nu kan vises en gyldig Grund for, at Reersø Mænd mere end andre er skyldige at hegne, saa vil Leerager finde sig i det som billigt er og forbliver med Æsteme tjenstskyldigste Tjener.

Svallerup 8. Febr. 1747.

Sagen blev udsat i 14 Dage.

Den 23. Febr. 1747 mødte Leerager og tilbød, at naar Vindehelsing og Dalby vilde vogte for deres Mark, vilde Reersø gøre det samme, saalang Tid som de efter Hartkorn overfor de andre Byer blev skyldige. Hvis ikke vilde Leerager føre et Tingsvidne, for hvilket han fremviste Varsel til den 9. Marts med Ønske om, at Sagen dertil maatte udsættes.

Kaldsmændene Mads Jensen og Olle Hansøn begge af Biere (Bjerre) hjemlede ved Ed med oprakte Fingre, at de havde stævnet Vindehelsing og Dalby Bomænd til i Dag d. 9. Marts efter en skriftlig Stævning af Leerager, hvorefter til Tingsvidne indkaldtes Povel Olsen, Frands Hansøn, Svend Stage og Peder Jacobsen af Reersø, Peder Povelsen og Søren Olsen af Dalby, Lars Andersen og Rasmus Tygesen af Vindehelsing, Peder Jørgensøn og Søren Hansen af Kirkehelsing, alle Husmænd.

Jens Hansen, Dalbybonden, som førte deres Sag, spurgte Kaldsmændene, om de havde ført Stævne-maalet „for enhver af os paa sin Bopæl“. Kalds-

mændene svarede, at Oldermændene i hver By havde modtaget Stævneemaal for at lade det gaa videre paa Gadestævne, endvidere havde de været i hver Mands Gaard i Vindehelsinge, men paa nogle Steder i Dalby var ingen til Stede. Jens Hansen krævede „dette Stævnemaal afvist til lovligere Omgang“. Han udtalte dertil, at denne Rettergang var kun „for at matte os fattige Bønder“.

Dommeren vilde dog ikke nægte Vidneføringen til Svar paa følgende Spørgsmaal:

1) Om Dalby Mænd i Sommeren 1746 har optaget Reersø Kvæg og derfor taget Løsepenge.

2) Om Reersø Land er omringet af Strand paa alle Sider saanær som en liden Strimmel af deres Fællede.

3) Om Reersø Mænd har haft Vangeskifte til fællig med de andre Byer.

4) Om Reersø Mænd har deres Vang aarlig for sig selv og holder Vagt, naar de andre Byer overfor har Fællede.

5) Om der er Grøft eller Gærde mellem Reersø og de andre.

6) Kan Kvæg gaa over Vandet til Reersø, og maa Reersøerne holde Vagt.

Povel Olsøn er første Vidne, 66 Aar, han svarer:

1) ja, 2) ja, 3) nej, 4) ja, 5) nej, 6) ja.

Jens Hansen retter nu otte Modspørgsmaal:

1) Er Reersø Land ikke landfast med Færdsel over haard Engbund.

2) Er der ikke Vand mellem Dalby og Reersø.

3) Har ikke Reersø Mænd skiftet Vang.

4) Har ikke Reersø Mænd haft Lukke og Gærde fra Vangeled til Nordenstrand.

5) Har Reersø Mænd undsagt Dalby Tjenestefolk, som optog deres Bæster.

6) Har Dalby og Vindehelsinge ikke optaget Kvæg andre Aaringer.

7) Er Vidnet Søren Hansøn Gaardmand til Fru Bryggemann, og er Povel Olsøn i Slægt med Reersøerne og har Kvæg at vogte for som de andre.

8) Maa Husmændene vogte saavel som Gaardmændene?

Leerager svarer, at 1., 2., 3. og 4. Spørgsmaal er der tildels svaret paa før, 5. og 6. er udenfor Sagen. Dommeren udskyder Spørgsmaal 5, som er udenfor Stævnamaalet.

Vidnet svarer 1) ja, naar der ikke er Højvande. „Paa det faste Land kendes en Grøft, men hvoraf den har sin Oprindelse, eller naar den har været istand ved Vidnet ikke“. — Det er Grøften ved Gnibroledet, Reersø Skelgrøft. — 2) Kvæget kan gaa over Vandet. 3) ved Vidnet intet om. 4) ligesaa. 5) er udskudt. 6) Aldrig saa strængt som sidste Sommer, da de tog op til 4 Skilling. 7) ja. 8) ja.

Frands Hansøn, Svend Stage, Peder Povelsen, Rasmus Tygesen, Søren Olsøn gjorde deres Vidneed og svarede ligt med Povel Olsøn. De ved, at der er „Kendetegn til en gammel Grøft og tvende Træstomper paa et Sted af samme gammel Grøft som kaldes Gniebroledet“.

Tingsvidnet fæstes ved „efterskrevne Danemænd, som det hørte og i Dag til Stokke er skrevet“: Jens Christensøn af Tiørnlunde, Niels Bech af Reerslev, Mads Sørensøn af Halleby, Christen Ibsøn af Dalby, Jacob Jacobsøn af Drøsselbjerg, Rasmus Olsøn af Løve, Niels Rye af Ulstrup, Hendrich Jensøn af Sæby. (1748 d. 14. Feb. prod. i Sædlansfarslandstings Act.)

Den 29. Marts kaldte Ridefoged Brøndstrup fra Aagaard til Tingsvidne. Han mødte med to Kaldsmænd Peder Nielsen og Lars Larsøn begge af Gørlev, de havde indkaldt Reersøerne efter en skriftlig

Kaldseddel. Saa stævnes hver enkelt: 1) Jens Christopherson, 2) Espen Pederson og Peder Espenson, 3) Hans Nielson, 4) Bendt Mortenson, 5) Niels Christenson og Christen Nielsens Enke, 6) Mogens Sorenson, 7) Rasmus Hanson, 8) Hans Olsøn og Hans Hanson, 9) Olle Larsøn, 10) Jørgen Jensøn, 11) Envold Pederson, 12) Hans Pederson, 13) Niels Pederson, 14) Rasmus Jørgenson, 15) Jens Jensøn, 16) Jens Jørgenson, 17) Niels Mogenson og Christopher Jørgenson — skal med 8 Dages Varsel møde paa Løve Herreds Ting 6. April.

Varsalet er meldt Fru Bryggemann og Leerager. Til Vidne indstævnes: Peder Bødker og Peder Nielson i Kirkehelsinge, Lars Pederson paa Reersø og Hans Nielson i Gørlev „under deres Faldsmaal at møde“.

Det underskrives Aagaard 29. Marts 1747. Brøndstrup.

Leerager spurgte Kaldsmændene, paa hvormange Steder Stævningen var oplæst, og om de ikke havde stævnet ham efter Solens Nedgang. De svarede, at Stævningen oplæstes for tvende Oldermænd paa Reersø og det sidste af den med Navnene for de andre Bymænd. Det tilstaas, at Kaldsmændene naaede ikke ud til Svallerup før Solens Nedgang, men Leerager lovede at møde. — Leerager svarer, at han ikke vil søge at faa Stævnamaal afvist for en saa ringe Ting, som Jens Hansen sidst søgte det. Men det var Ret, at Leerager som udenherreds Mand burde have 14 Dages Varsel og ikke skyldte at tage mod Stævnamaal efter Solnedgang. Kun det kræver Leerager, at intet Vidne føres i Dag stridende mod tidligere Vidner, som ikke er indkaldt.

Et nyt Tingsvidne tages da og vedheftes Sagen.

Brøndstrup fremstiller som Vidner:

Peder Bødker og Peder Nielson af Kirkehelsinge,

Lars Pedersøn fra Reersø, Hans Nielsøn af Gørlev samt Hans Sørensen og Olle Juul i Rye.

For dem blev Eden oplæst, hvorefter de blev adskilt, og Peder Nielsøn fremstod alene og gjorde sin Ed med oprakte Fingre. Vidnede paa følgende Spørgsmaal:

1) Har der været en gammel Vedtægt mellem Reersø og de andre Byer, at Reersø har vogtet.

2) Har Reersøerne givet Løsepenge efter gammel Vedtægt.

3) Har der været Skelgrøft, og er denne gjort og vedligeholdt af gammel Tid.

4) Har Reersøerne gjort noget af deres Vang til Fælled op til Holsø Vang.

Vidnet er 82 Aar. I de 60 Aar, han husker, har der ikke været andet Hegn end nu. Om der har været Vedtægt derfor ved han ikke. Ejheller om Løsepengene 2 Skilling er givet efter Vedtægt. Grøften og Skellet kender han intet til. Han ved, at Agerfurer er synlige paa Fælleden, men ellers intet derom.

Leerager spurgte, om ikke Reersøs egne Høveder kunde gaa af Overdrevet og i Vangen, hvis ikke der blev vogtet.

Brøndstrup vil have Dommeren til at udskyde dette Spørgsmaal, men Vidnet faar Lov at svare.

Svaret var Ja. Reersø holder Vagt for egne Høveder.

Derefter vidnede Peder Jensøn Bødker. Han er 85 Aar gammel og kan huske 50 Aar. Reersøerne har vogtet egne Høveder. Om Vedtægt vides intet. Løsepenge kender han ikke til og ved ellers ikke videre at svare. Til Leeragers Spørgsmaal svaredes som forrige Vidne.

Hans Nielsen, nu boende i Ulstrup, vidnede ligesaa. Har ikke set, der er givet Løsepenge. Kunde ikke svare til Leeragers Spørgsmaal.

Lars Pedersøn, Olle Pedersøn, Hans Sørensen svarede under eet: Reersøerne har holdt Hyrde, men om Vedtægt vides intet. Der er givet to Skilling i Løsepenge, naar det ikke blev eftergivet. Om Grøften ved de kun lidt. Alle mener, den er gravet, for at der ikke skal køres over Engene. Paa Fælleden er Agerfurer kendelige endnu, men ingen husker, her er pløjet.

Leerager spurgte, om Vidnerne har set, der blev givet Løsepenge. Der svares Ja.

Videre spørger Leerager Vidnerne fra Rye, hvorlænge de har boet i Byen.

Den ene i 22, den anden i 19 Aar.

Om de ved, at Reersø Mænd har holdt Vagt.

De har intet dertil set, men hørt sige.

Leerager spørger Vidnet fra Reersø, om han ved eller har hørt, hvad Reersøerne sidste Sommer gav i Løsepenge.

Vidnet har hørt sige 2 eller 4 Skilling, har ikke set det. Men Dalbyerne har været strengere dermed end før.

Brøndstrup spurgte, af hvilken Aarsag. Maaske fordi der gik flere Høveder over?

Vidnet svarede, at han kendte ikke Aarsagen.

Brøndstrup ønsker saa Tingsvidnet udskrevet. Tilstede var som Stokkemænd: Mads Sørensen af Halleby, Jens Christensen af Tiørnelunde, Jacob Jacobsøn af Drøsselbjerg, Christen Ibsøn af Dalby, Niels Rye af Ulstrup, Rasmus Mortensøn af Augtved, Friderich Hermansen af Hallenslev.

(1748 d. 14 Feb. prod. i Sædlandsfars Landstings Act.)

Efter Brøndstrups Ønske udsattes Sagen i fire Uger.

Den 4. Maj mødte han med et Indlæg, hvori han først taler om Lovens 482,41 og hævder dernæst, at

Dalby og Vindehelsinge Mænd har aldrig haft Del i Hegn eller Vogtning her, men Reersøerne har selv holdt Hegn fra gammel Tid, baade med Lukke og Vogtning, hvilket ses af Tingsvidnerne 1674 — ved Notarius Publicus 1746 — saavel som af det senere Tingsvidne — og henviser til flere Lovsteder 478,34 — 477,31 — endvidere: Lodsejerne er ej lovlig stævnet, ja endikke alle Bønderne er stævned. Naar der er Tale om Afpløjning „gives den Kald og Varsel som Skaden gjort haver og ikke hans Jorddrot. Udi denne Sag tvistes alene om Hegnet mellem Byernes Marker“ — og Lodsejerne burde have været stævned. — Reersøerne bør give Bøde foruden Sagsomkostninger i denne Sag.

Aagaard 4. Maj. Brønstorph.

De gamle Tingsvidner og det nye fra 6. April vedlægges Sagen samt Oberstinde Brygmans Svar.

Leerager svarede Brønstorph: Hvad Tingsvidner, gamle og nyt, har oplyst er, at Reersøerne for nær hundrede Aar siden har haft Pløjeland, hvor nu er Græs, og hvad dermed menes er uvist, for der tænkes vel ikke, at Landet overalt skal sættes tilbage, som det var i gamle Tider. Reersøerne har ikke Skiftetvang med nogen og kan gøre med Ejendommen, som de vil. Tingsvidnerne viser, at man vel har villet svække den gamle Afsigt, men ikke har turdet gaa til Dom. Da Afsigten ikke kan faas paa Grund af, at Protokollerne savnes, saa er derved intet at gøre. — Reersøerne har holdt Vagt og vil gøre det fremdeles for at have Fred paa deres Korn for egne Høveder og har saavidt muligt ogsaa holdt disse fra Halsø Vang, og det er gaaet lidelig indtil sidste Sommer. Før blev der sjældent krævet Løsepenge, og da kun efter den Vedtægt de to Byer har imellem sig, to Skilling for et Høved, hvilket Reersøerne har fundet sig i og ikke paastaet deres Ret til det yderste.

Dette maa nu gøres efter den Adfærd, der er vist dem sidste Sommer. En Vedtægt mellem Reersø og Vindehelsing-Dalby har ingen Vidner villet kendes ved.

Sagen blev optaget til Doms 15. Juni.

Der kendes for Ret, at efterdi Reersø ikke har Vang tilfællig med Helsing og Dalby og ingen Jævnet nyder af de andre efter Lovens 479,36, men selv alene hegner og vogter — saa bør og Vindehelsing og Dalby selv enten hegne eller vogte ifølge Lovens 482,41 og ikke have Magt til at optage Reersø Kvæg eller Bæster eller noget deraf at fordre, saalænge de ikke hegner, og saaledes bør fremdeles ogsaa Reersø hegne eller vogte for sin Vang. Omkostningerne ophæves paa begge Sider.

Løve Herreds Ting 15. Juni 1747.

Mørch.	Rosenkrantz.
(Rødt Segl.)	(Sort Segl.)

Herunder er skrevet: "Winde Helsing Mænd beror dem der paa at Appellere Sagen til Høyere Ræt".

— Produceret i Landstings Retten 14. Feb. 1748.

Morten Munth, Bolle Villum Luxdorph, Hans Christopher Hersleb, Peder Kraft og Hans Knudsøn Sølling gjorde vitterligt, at Onsdag den 15. November 1747 kom Jens Hansen af Dalby og Hans Hansen af Vindehelsing „begge Bøstrupgaards Ejere tilhørende“ til Landstinget med en Stævning, der „under Rettens Segl og Landstingshørerens Haand“ af 25. Oktober stævner alle Reersøere med Mads Leerager og Rasmus Mørch til at møde i Landstinget 15. November.

De to Bønder fremviste ogsaa et Indlæg, som skulde være skrevet af dem. De klager over at være

stævnet, uden at deres Herskaber er stævned med. Kun Ridefogeden fra Aagaard og Communitetets Foged har taget sig af deres Sag, de andre Herskaber ikke, og Løve Herreds Dommen er „vores absolute Ruin og Undergang“. Reersø Bønder har altid holdt Gærdet „paa deres egen Grund, indtil Krigens Tid efter hosfølgende Tingsvidner“, siden er der vogtet. Reersøerne har Vangeskifte for sig selv „som til en Ladegaard, og dog vil de have større Privilegier end til en Hovedgaard“.

De Oplandsbønder kan ikke „blive ved Stæderne, om Herredsfogedens Dom skulle staa ved Magt“. At vogte eller lukke for Reersø paa deres egen Grund kalder de ugørligt. — For Reersøerne skal det ikke være ugørligt. — —

De to Oplandsbønder indlader Sagen til Doms med Hjemtingets Retsudskrifter.

De indstævnede Reersøer blev tvende Gange lydelig paraabt. De var ikke alle taget til Ringsted den Dag og heller ingen paa deres Vegne, „thi blev dennem af Retten givet Loudag“ at møde 13. December.

Den Dag bad Leerager om ny Lovdag. Det blev den 10. Januar, Leerager fremlagde en Modstævning. Sagen blev udsat til 14. Februar, hvor Leerager giver et Indlæg.

Højædle og Velbaarne, højædle og velbyrdige, Højgunstige Herrer Landsdommere!

Det er paa 10 Sider. Det samme, der før er sagt. Leerager gør lidt Løjer med Jens Hansens Indlæg og „indbildte Klogskab“, som dog ikke kan „allegere en Tødel af Loven til saadan deres Formenings Bestyrkelse“. Enten vil disse Bønder endelig føre Trætte imod deres Herskabers Vilje eller Herskaberne bruger Bøndernes Navn i en Sag af „saaliden lovlig Grund“ — Reersø har kun „16 smaa skyl-

dende Gadsædere“ imod de tvende store Byer Vindehsinge og Dalby, har derfor maattet bøje sig og give Løsepenge hellere end gaa i Rettergang. De to Byer „mener, at deres Kvæg skal og maa gaa frit over i Reersø Vang, naar Halsøe Mark er til Fællede, saafremt Beboerne paa Reersø ej selv vil vogte derfor“. Var ingen Lov derfor, maatte det dog skønnes at være Uret, men de drives af deres „hadefulde Hjærte imod disse faa og fattige Øboere“ og er muligt tilskyndede af andre, mener Leerager. I de gamle Tingsvidner ses, at Reersøerne har faaet en Taxt og Afsigt ved 8 Mand, der var i „Medhold af deres Paastand“, hvilket de to Tingsvidner vil have tilsidesat. De gamle Tingbøger er hverken hos Herredsskriveren eller hos Amtmanden, saa Afsigten kan ikke mere ses. Og Tingsvidnerne, hvor Dalbyerne vidner i deres egen Sag, er kun nogle „forslittede Stomper“. Leerager venter Herredsdommen stadfæstet og Reersøerne tilkendt 40 Rdl. i Sagsomkostninger.

Derpaa bad Dalbymanden Jens Hansen om Sagen udsat til 13. Marts.

Den Dag kommer Jens med et Indlæg fra sin Husbonde Overauditør Paasche.

Det er paa henvend otte Sider.

Reersøerne har „med Trusel og Undsigelses Ord tracteret Dalbye Mænd“.

Jordejerne burde have været stævned.

„Hr. Obrister Benzon til Aagaard, vor største Lodsejer, har talt med mig om denne Sag, efter vores Bønders væmodige Kiermaal“ — „og paa hans og Bøndernes Begær har jeg skrevet første saavel som dette Indlæg, hvilket jeg gjerne vil tilstaa S. Leerager paa det de stakkels Bønder kunde befries for saaslet en Characterer“.

„Reersøerne overfaldt Dalby Mænds Dreng, da

de vilde tage Reersø Mænds Heste op af deres Korn, og med Sten og Undsigelses Ord bortjagede de stakels Dreng, derpaa stævnedes Dalby Mænd“. Men der kom Forlig istand ved Herskaberne — indtil Reersø fik nyt Herskab og „S. Leerager fik denne Sag uden deres Herskabs Minde og Vidende“. Det er den gode Fru Brygmann „*mest herved lider, som er ubilligt, at hun som Enke skal se disse urolige Bønder udmattet . . .* og ubilligt hvem som Bonden herudi styrker. Det var bedre, Leerager lod deres Herskab med sine Naboer afgjøre den Post, siden det *havde en bedre Klem* at stifte Enighed imellem Bønderne paa, end ved en urimelig Proces“.

— Træhesten stod paa Aagaard til vore Dage, siges der, og de havde den vel ogsaa paa Bødstrup. Det var „bedre Klem“.

Oberauditørens Indlæg er et langt Herremandshyl uden Henvisninger til Loven, og uden Sagførerens Evne til at fremsætte Tingene.

Leerager faar Sagen udsat til 10. April. Saa giver han sit andet Indlæg.

Tingsvidnerne ligger forud for vor Danske Lov, og der vides intet, om den Sag blev afgjort.

Vidnerne var alle paa Sagsøgers Side og kan derfor ikke tages gyldige.

Den gamle Afsigt, der var, har ikke kunnet modsiges. Ikke ved Tingsvidne, kun ved Dom kunde den svækkes efter Lovens 64,2. Enten har Vindehelsing-Dalby maaske tabt Sagen ved Dom eller ladet den falde uden Dom — da de i saamange Aar efter ikke rejste Krav mod Reersø. „Som Reersø Mænd over i 100 Aar har haft Vang og Fællid, hvor de har det endnu, faar Vindehelsing og Dalby Mænd vel og laldet det saaledes forblive“. Loven er dem imod 480,37—479,36. De vil have, at Reersø Mænd skal holde dem Fred, naar Halsø Mark er Vang, men in-

gen Fred holde Reersø, naar Halsø Mark er Fællede. — Om ingen Lov var til derimod, maatte enhver dog undse sig for at paastaa sligt.

Leerager ser ikke i Oberauditørens Indlæg noget, der har med Sagen at gøre, men til „hans hel nærgaaende Skrivemaade“ svares, at Leerager har Fuldmagt af Reersøs forrige Ejer, Raadmand Høeberg, men maaske er nuværende Ejer Obristinde Brügman bragt i den Tanke af hendes Laugværge Hr. Paasche, at denne Sag er farlig. Naar Leerager talte med Fruen, var hun ikke imod, at hendes Bønder lod sig forsvare i Sagen.

Leerager indlod Sagen til Doms.

Jens Hansen ønskede den udsat.

15. Maj kommer et nyt Indlæg fra Paasche.

De gamle Tingsvidner maa agtes højere for deres Ælde, efter Lovens 756,1,2.

Auditøren mener ikke, at Leerager kan henvise til de fremhævede Lovsteder. Vindehelsing og Dalby lukker egne Gærder, som de skal, og skal ikke overtage Reersøernes Gærdelukning. Har Reersø Fællede ligget i 100 Aar, saa lad Reersøerne vedblive at holde den Skik, der har været i de 100 Aar. „Den ene Hævd rækker jo den anden Haanden“.

Raadmand Høeberg har ved Auktion solgt Fru Brügman Godset fri for Proces og siges dog at have givet Leerager Fuldmagt, som hun aldrig har kendt. „... referer mig til hvis forhen i Sagen er paastaaet, da jeg har den Ære at leve De høje og gode Herrer Landsdommeres ydmyge og pligtskyldigste Tjener“.

I. B. Paasche.

Saa dømmes der den 19. Juni 1748 paa Sjællandsfars Landsting:

Om det med de gamle Tingsvidner var vist, at Reersøerne havde gærdet mod Hals, hvilket langtfra

saa synes, har dog Loven siden den Tid sagt, hvorledes det nu skal være. 3. Bog 13,41: Hvor der er Aa eller Vand, da maa den, som Fred vil have, sætte Gærde eller lade vogte. Efter Lovens Ord bør Vindehelsing og Dalby Mænd „hegne eller vogte sig Fred til, om de den vil have“. Kendes for Ret, at den indstævnte Løve Herredstings Dom bør ved Magt at stande. I Omkostninger skal Jens Hansen og Hans Hansen paa deres Byers Vegne give Reersøerne 24 Rdl.

— Med en anden Haandskrift: „Vi paastaaer at vie ere icke fornøiede med den Dom, men vil have den videre frem.

Winde Helsing.

Gl. Hans Hansen.“

Dommen er siden fremlagt i Løve Herreds Ret 12. Septbr. 1799, i Politiretten 7. Maj og 14. Novbr. 1800.

Det næste er: „Vi Frederick den Femte af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig (med mere) gør vitterligt, at Aar 1749 Mandagen d. (?) Juni for os udi Vores Højeste Ret fremkom Procurator Os Elskelig Cancellie Raad Michael Sonne, som allerunderdanigst (fore)drog, hvorledes Jens Hansen og Hans (Hansen) paa egne og samtlige Dalby og Vindehel(...) Byemænds Vegne hafde fundet sig foraaars(..) for Os udi Vores Højeste Ret“ at lade indstævne en Dom afsagt paa Sjællandsfars Landsting.

Saa stævnes Landsdommerne og Herredsdommeren, Reersøerne eller Mads Leerager paa deres Vegne „til Sagen at svare og Dom at modtage eller lide“. „Os Elskelig Frue Oberstinde Brügman som Herskab af Reersø“ indstævnes ogsaa.

— For Højesteret taler Cancelliraad Sonne Vindehelsing-Dalbys Sag i to Indlæg af 23. April og 27. Maj 1749. Han gentager, hvad før er sagt og paa-

viser, at skønt Jens Hansen paa Dalby Mænds Vegne og Birkeskriver Nissen paa Communitetets Vegne og Ridefogeden paa Aagaards Vegne og den kgl. Forvalter paa Frederiksborg Godsdes Vegne har krævet Herskaberne stævnedede, saa har dog Dommeren kendt Stævningen gyldig, skønt Reersø Mænd havde rejst Sagen imod deres Herskabs Vilje og Samtykke. Efter at have strøet en Mængde juridisk Latin ud, ender Cancelliraaden med at kræve de to Byer frikendt for Reersøernes „ubeføjede Tiltale og Søgmaal“, og Reersøerne idømt Bøder „for deres trættekiær Forhold“.

— I næste Indlæg mener han, at de to Byer lige- saagodt kan fange Hævd paa Brug som paa Ejendom, og at Reersø derefter maa hegne. Han sætter i Tvivl, at Reersøernes otte Mands Afsigt har været til, men henviser til de kendte Tingsvidner som „specialister ere allegerede“. — Leerager har paa Reersøernes Vegne „søgt at tilvende sig det, som Herskabet sig aldrig har tilegnet“ — — „her tvistes om en Rettighed og Herlighed, hvilket om skulle mistes, vare Bønderne ruinerede og Godset øde“.

Mod Sonne taler nu Procurator Andreas Lowson i to Indlæg af 30. April og 14. Maj. Han mælder, at Reersøer har indstævnet Landstingsdommen til at blive stadfæstet og skærpet, saaledes at Overauditor Paasche og saamange Bønder der førte Sagen skulde holde Reersøerne skadesløse for Omkostninger. De Bønder, som vedblev og førte Sagen for Højesteret, var Universitetsbonden Christen Nielsen, Communitetsbønderne Niels Sigvartsen og Niels Jyde, Forvalter Lunds Bønder Lars Larsen, Jens Iversen og Lars Erichsen, Bøstrupgaardsbønder: Wilhelm Ludvig Jørgensen og Christen Sørensen, alle af Dalby, og Communitetsbønderne i Vindehelsinge: Anders Hansen, Jens Olsen, Søren Madsen og Niels Hansen og

Kirkebonden Ole Pedersen. Disse og Paasche maa svare for Omkostninger og lide Dom. Stævning er mældt for Universitetsridefoged Peter Sørensen og Communitetsridefoged Christian Ditlev Nissen og Kirkeejeren i Helsinge Forvalter Lunds Enke, ligesom for „os Elskelige Oberste Benzon til Aagaard“.

Lowson fremhæver: „Reersø Mænd formener allerunderdanigst nej og Vindehelsinge og Dalby Mænd jo“, men Lovens 3. Bog 13,41 holder med Reersøerne. Den, der vil have Fred, maa sætte Gærde.

Den 8 Mands Afsigt taget kort før Tingsvidnerne og nævnt i disse „forbandt Vindehelsinge og Dalby Mænd selv at vogte dem Fred til“, og kan ej ved Vidner svækkes, efter Lovens 64,2, særlig ikke af disse Vidner fra Dalby, der har Del i Sagen. Tingsvidnerne styrker ikke Byernes Paastand, men viser, at Reersøerne hellere engang imellem gav 2 Skilling i Løsningspenge end søgte Retten, men gav ikke efter nogen Vedtægt. Derfor kan her ikke tales om Hævd. Danske Lov af 1683 hævder i Fortalen S. 23—24, at alle Sager nu dømmes alene efter denne. Der maa da kun dømmes efter Lovens 3. Bog 13,41. Lovens 3. Bog 13,17 tillader, at Bonden selv maa føre sin Sag — uden Herskaber — og især efter Lovens 1. Bogs 4,16, da her ikke søges at fravinde nogen Ejendom. — Da Oberst Benzon til Aagaard, største Lodsejer, har villet rette sig efter Landstingsdommen, maa Paasche tillige med Jens Hansen og Hans Hansens Arvinger, „siden man ikke hos de sidste kan se sig forsikret“ yde Sagens Omkostninger og om muligt Bøde for Trætte.

Jens Hansen og Hans Hansen nævnes ikke blandt de lige nævnte sagsøgende Bønder. Sidste er død, hvad der saa er blevet af første?

„Med flere Breve og Bevisligheder Parterne sig paaberaabte og udi de forhen bemeldte Acter findes

indførte, samt videre Ord og Tale dennem imellem faldt, hvorefter de allerunderdanigst vare Dom begærende“ — — blev der 30. Juni 1749 „saaledes herom for Ret kendt og afsagt“:

„Landstingsdommen bør ved Magt at stande. Denne Processes Omkostning betaler saa mange af Dalbye og Vindehelsinge Mænd, som haver taget Del i denne Sag, med 40 Rigsdaler og til Justitskassen for unødigt Trætte 24 Rigsdaler og endvidere til samme Kasse 5 Rigsdaler.“

Dommen fremlagt for Løve Herredsting 12. Septbr. 1799 og i Politiretten 7. Maj og 14. November 1800.

RETSSAGEN OM ET LÆS HØ FRA ORNUM.

Den 19. September 1792 blev Jens Hansen (Gaard 4) og Gamle Niels Hansen (Gaard 11) stævnedede af Stævningmændene Jørgen Sørensen og Peder Larsen af Kirkehelsinge for deres Husbond, Reersøs Ejer, Proprietær Rasmussen paa Helsingegaarden.

Den 27. September blev Stævningmændene ført i Retten af Prokurator Ronnenberg for Rasmussen.

Jens Hansen og Niels Hansen havde „imod deres Fæstebrevs Indhold“ nægtet Rasmussen hver et Læs Hø fra Reersø Ornum.

De stævnes til at give det, til at have forbrudt deres Fæste og til at yde Sagens Omkostninger.

Fæstebrevet lyder: Jeg Knud Holtermann, Etatsraad, Assessor i Højesteret, Øconomus og Secretarius ved Det kongelige Communitet og Regentzen i Kjøbenhavn kjendes og herved vitterliggjør: at have stædt og fæstet, ligesom jeg og herved stæder og fæster til Jens Hansen af Reersø, Helsingegaard Gods til-

hørende, og som forhen har havt den halve Part af samme Gaard i Fæste efter hans Stiffader Lars Rasmussen, som fra samme bortdøde.

Men nu da hans Moder er ved Døden afgang, saa meddeles ham herved Fæstebrev paa den hele Gaard, der staar paa Hartkorn nye Matricul, Ager og Eng 3 Td. 3 Skp. 3 Alb., hvilken Gaard Jens Hansen maa nyde, bruge og i Fæste beholde sin Livstid, alt paa efterfølgende Conditioner: 1. Antager Fæsteren Gaarden og holder den ved Hævd og Bygning saaledes som vedhæftede Syns Forretning udviser. — 2. Gaardens Jorder lovlig gjødsker og dyrker, ej laaner, lejer eller fæster fra sin Gaard Ager, Eng eller noget af Gaardens Tilliggende, ikke heller tilstæder nogen anden at bruge noget af samme, samt ej i nogen Maade misbruger, hvad Gaarden og Jorden tilhører. — 3. Svarer Fæsteren aarlig til ethvert Aars Martinii Landgilde og Kirke Skat 9 Rd. 1 Mk., af Ornummen 1 Læs Høe, samt den Anpart som tilkommer at betale af Musholmen, saa og de kongelige Skatter og Contributioner, som nu ere eller herefter paabydendes vorder, alt i lovlig og tilbørlig Tid: alt under sit Fæstes Forbrydelse. — 4. Haver Fæsteren sig at rette efter Hs. kongelige Majestæts Lov og Forordninger, med alt vedbørlig Lydighed og uden Modsigelse efterleve det hans Herskab eller sammes Fuldmægtig anbefaler ham, til de kongelige Anordningers og god Ordens Opfyldelse, ligesom og i øvrigt ved alle Lejligheder at vise hans Herskab og Jorddrot sømmelig Ærbødighed og Agtelse, og hvis han tiltales for Overtrædelse imod de kongelige Anordninger, og det befindes at han af sit Herskab har været advaret og tilholdt, at efterkomme samme, men at han desuagtet af Modtvillighed har efterladt at opfylde det der i den Maade har været ham befalet, da kan han vente /: alt i Forhold af Sagens Vigtig-

hed :/ at blive afstraffet eller tiltalt til Fæstets Forbrydelse.

Til Indfæstning har Fæsteren betalt 40 Rdl., siger fyrgetjuge Rigsdaler.

Dette til Bekræftelse under min Haand og hustrykte Signette. København d. 15. Decbr. 1788.

Knud Holtermann.

Ligelydende Originale Fæstebrev /: som lydelig og tydelig for mig er bleven oplæst :/ har jeg imodtaget og forpligter mig til i alle dets Poster i alle Maader at opfylde og efterkomme. Datum eet saupra.

Jens (J:H:S) Hansens
Navn.

Til Vitterlighed, efter Begæring: H. Koefoed. Endvold (E:P:S) Pedersen.

Niels Hansens Fæstebrev er nogenlunde ligelydende fra 30. Maj 1792 underskrevet M. Rasmussen. N. H. var Husmand, før han fæstede Gaarden (3 Td. 3 Skp. 3 Fdk. 1 Alb. Hartkorn) „med alt dens Rette Tilliggende“. Af Ornummen svares nu nogle Aar efter første Fæstebrev: „et Læs forsvarlig Høe til 32 Lispunds Vægt“. Vitterlighedsvidner er H. Bang (Forvalter?) og Mons (M:P:S) Pedersen (Bymand).

Til samme Tid og Sted i samme Sag stævnes alle de andre Reersø Gaardmænd, og det er deres Sag skrevet i to Hefter for 1792 og 1793, som her følges indtil den har taget sit Tingsvidne.

I Retten for Reersø Mænd talte Prokurator Bergen imod Stævningen og krævede den afvist, da den gjaldt baade Vidneførsel og Dom, hvilket ikke er tilladt i Ejendomssager (Forordn. af 1. Maj 1782).

Bergen foreviste i Retten: Tingsvidnet af 1721 om Ornum, og en Afskrift af det sidste Kongebrev.

Ronnenberg svarede, at Stævningen var lovlig, og

at der ikke kunde tages Hensyn til de vidtløftige Skrifter, hvoraf det ene var „opædt“ og det andet ikke i vidnefæstet Afskrift. Originalen er der ikke. — Den gemmer Reersøerne altid.

Ronnenberg fremlagde to Breve fra Hr. Etatsraad, Højesteretsassessor Holtermann og Hr. Bonsach, begge tidligere Ejer af Helsingegaarden.

Herimod svarer Bergen, at disses Skøn ikke kan afvise gammelt Hævd — vil have Sagen afvist.

Dommeren tør dog ikke nægte Sagen Fremme til snarest Ende efter Forordn. af 1. Maj 1782.

Stævningen modtoges da. Den lyder som saa:

Efterfølgende Gaardfæstere paa Reersø: Gamle Peder Nielsen, Peder Jensen, Hans Mogensen, Hans Hansen, Christen Jensen West, unge Niels Hansen, Mogens Bentsen, Hans Jensen og Jens Jensen, samt Halvgaardsfæsterne Espen Jørgensen, Mads Mortthensen, Rasmus Hansen, Unge Peder Nielsen, Christopher Jørgensen og Espen Bentsen har nægtet at give et fuldkomment Læs Hø eller $\frac{1}{2}$ Læs Hø til Helsingegaarden som sædvanlig. Unge Niels Hansen har ej givet det i tvende Aar. Velædle Hr. Proprietær Rasmussen gør lovlig Paatale mod disse ulydige Fæstere, da det aarlige Hø er en ringe Afgift for den Nytte som Fæsterne har været undt af Helsingegaards Ejere i de saakaldte Ornum Enge.

„Thi bliver fornævnte Fæstere, enhver for sig, herved indstævnedede med lovlig Varsel at møde inden Løve Herreds Tings Ret Torsdagen den 27de Septbr. førstkommende, der Vidner stævnte og ustævnte, Attester og andre Bevisligheder, samt Adkomster for at Ornum Engene tilhører Helsingegaard og ikke Reersø Bønder, at anhøre“ . . . „samt desuden frakjendt for Eftertiden videre Brug og Nytte af tidtmeldte Ornum Enge“.

— I Retten ligger et halvfjerds Aar gammelt Tings-

vidne for, at Ornum tilhørte Reersø Land. — Men Dommerne samler Adkomster til Helsingegaard. Dommere: Anthonii Smidt af Slagelse, kgl. Maj. Kammerraad, Borgemester og Byfoged og Herredsfoged i Løve Herred. — Rasmus Grønberg af Kjelleklinte, kgl. Maj. Kammerraad, Herredsfoged i Arts og Skippinge Herreder og Herredsskriver her og i Løve Herred samt Birkedommer og Skriver ved Kragerup og Vedby Gaardes Birker.

Adkomsterne fra Holtemann og Bonsach: „I de ti Aar jeg ejede Helsingegaard og Gods leverede Reersø Gaardmænd mig hvert Aar et Læs Hø af hver Helgaard... uden at vise mindste Vægning.“ Et Aar gav de Penge istedet. Hvorfor de nu nægter „er mig fast ubegribeligt“, da de vil lide større Tab ved at miste „den dem for dette Hø tilstaaede Græsning paa Engkrogene ved Ornummen“.

København 24. August 1792.

K. Holtermann.

Bonsach meddeler, at Reersøerne i de 24 Aar han ejede Godset aldrig nægtede at give et Læs Hø „som egentlig er for Engkrogens Græsning paa Ornummet, som tilhører Ejeren af Helsinge Godset og ej er under Reersø Byes Matricul,“. — Engang har Reersøerne ladet sig forlyde med, at de ikke vilde give Høet, „men da jeg lod dem vide, at jeg tog min Græsning, om de udeblev, yttrede de ej mere derom“. Reersøerne har givet Høet til mine Formænd: Wulf, Høeberg og Fru Brügmann. Et Dokument blandt Papirene ved Helsingegaard viser, at denne Græsning ved Sag er vundet af Salig Wulf fra Sæby Gaard, saa Reersøerne har hverken Lod eller Del deri.

Det underskrives 23. Aug. 1792.

C. Bonsach.

Bergen udtaler: Da der saaledes føres Vidner imod det 71 Aar gamle Tingsvidne, fornærmes dette Vidne i deres Grave og deres Slægt, som endnu er til. Men da Dommeren ikke vil modtage det gamle Tingsvidne, beder Bergen, at det maa faa Rettens Paa-tegning for at være forevist og dermed tilbagegivet til senere.

Bergen fik sine Skrifter tilbage.

Saa mødte to af de stævnedede Bønder, gamle Peder Nielsen og Mogens Bentsen, de vil falde til Føje og give Høet som hidtil.

Vidnerne mødte ikke. De skal møde om fjorten Dage.

Det bliver den 11. Oktober 1792.

Ronnenberg fremstillede de to Vidner Christen Krog, Kirkehelsinge, og Søren Andersen, Reersø, under eet og bad dem tilspurgt:

Om de begge i Sommer havde været hos Reersøerne og forhørt for Helsingegaards Ejer, om de vilde yde Høet.

Om det er Vidnerne kendt, at Reersøerne aarlig har ydet Høet hver for sig.

Efter at have aflagt Eden svarede Vidnerne til det første Ja, men Reersøerne nægtede.

Til det andet: Søren Andersen ved, at nogle af Reersø Gaardmænd har ydet Hø, Christen Krogh vidste intet derom.

Videre spørges, om Høet var gengældt for Nytt af Ornum Enge, der tilhører Helsingegaard.

Her bryder Bergen ind og siger, at Helsingegaard aldrig har ejet det mindste af Ornum Enge paa det Sted, som er Reersø Land lovligt tilhørende efter Skik og Mærke.

Spørgsmaalet, der saaledes handler om Ejendom, er der ikke stævnet til.

Men Dommeren tillod alligevel Vidnerne at svare.
De svarede: Ved ikke.

Bergen giver Modspørgsmaal til Søren Andersen:

- 1) Hvorfor nægtede Reersøerne.
- 2) Var Høet en frivillig Gave.
- 3) Hvorfor skulde det gives.
- 4) Var det alene en Douceur til deres Husbond.
- 5) Ved Vidnet, at Reersø Land har Ornum til Skellet.

Til første Spørgsmaal svarede begge Vidner, at Reersøerne nægtede alle, nogle at de ikke vilde yde videre end deres Fæstebreve krævede. Søren Andersen svarede ene følgende: Høet var en Gave, siger gamle Mænd. Ved ikke, hvorfor den skulde gives. I de fyrretyve Aar Vidnet har været paa Reersø har de haft Ornum til Aagaards Skel.

Ronnenberg bad om, at Sagen maa blive udsat i 3 Uger.

Torsdag d. 1. Novbr. mødte Prokurator Henneberg for Ronnenberg og Bergen for Reersøerne.

Holtermanns og Bonsachs Vidnesbyrd var nu blevet edsfæstet og indlemmet i Sagen.

Da det er Ejendomstrætte kan disse Vidnesbyrd ikke gæde til Dom, sa Bergen, og ejheller er Reersøerne indvarslede til at høre disse, saaledes at de paa Spørgsmaal kunde give yderligere Oplysninger. Derfor modsætter Bergen sig, at disse Vidnesbyrd inddrages i Sagen, før det sker paa lovligere Maade.

Saalænge ikke Bergen kan vise, at disse Vidner er urette, kan de ikke afvises, sagde Henneberg. Han lader Tingsvidnet ende, og Hovedsagen udsættes i 3 Uger.

Bergen kræver Domssagen afvist, men Tingsvidnet meddelt skriftligt.

Retten lod det sidste ske, og Sagen være udsat i 3 Uger.

— Tinghørerne var den 27. Septbr.: Lars Svendsen af Høng, Anders Jørgensen af K. Helsing, Espen Larsen af Uglerup, Jens Andersen af Drøsselbjerg, Christen Jensen af Rye, Jens Johnsen af Solbjerg, Peder Larsen af Løve og Peder Christensen af Knudstrup. 11. Oktober var det: Lars Svendsen af Høng, Christen Jensen af Rye, Lars Nielsen af Reerslev, Jens Andersen af Drøsselbjerg, Anders Jørgensen af K. Helsing, Peder Larsen af Løve, Espen Larsen af Uglerup, Rasmus Christensen af Løve. 1. Novbr. var det: Jens Andersen af Drøsselbjerg, Jens Nielsen af Hallenslev, Lars Nielsen af Reerslev, Jørgen Sørensen af K. Helsing, Lars Svendsen af Høng, Peder Larsen af Løve, Rasmus Christensen og Peder Pedersen smst.

29. Decbr. 1792 lod Bergen to Reersøere stævne Modstanderne. 31. Januar 1793 fremstillede han de to Stævningsmænd Peder Christensen og Niels Hansen, begge af Reersø, med deres skriftlige Stævning i Retten.

De meddeler, at Proprietær Rasmussen har indstævnet Reersø Bønder, navngivne. Det er unægteligt, at de godvillig har foræret Helsingegaards Ejer „undertiden nogle Lispund og undertiden et halvt Læs, dels til sin Tid et Læs ligesom de haver fundet sig fornøjet med Ejeren af Godset, mens det har aldrig været nogen Rettighed, som Hr. Rasmussen nu vil tvinge det til.“ Det findes ej heller i Bøndernes Fæstebreve. „Thi! Ornum Engene paa Reersø Fang og Reflerne tilhører Reersø Land og ikke Helsingegaard“ — efter Tingsvidnet 7. August 1721. Desuden fastsætter Reersø Lands Kongebreve, hvad der ydes af Reersø, og her findes intet om Hø. — „Thi stævnes herom at høre Vidner, stævnte og ustævnte

og Documenter at se i Retten nedlagt: Velædle Hr. Rasmussen til Helsingegaard at møde inden Løve Herreds Tings Ret Torsdagen den 31. Januarius 1793“. Som Vidner indstævnes tillige Højædle Holtermann og Velædle Bonsach, Christen Krog af K. Helsinge, Søren Andersen af Reersø, Skoleholder Hans Larsen, Isaack Hansen, Søren Hansen og Ole Nielsen, alle af Reersø. Stævningen meddeles Capitaine Mourier til Aagaard. Hvorefter Tingsvidne skal tages.

Saa fremstillede Bergen sit første Vidne: Ole Nielsen af Reersø, der tilspurgtes:

1) Har Ornum fra Aagaards Skel til Reersø Fangstedse ligget til Reersø, tillige end de saakaldte Revler.

2) Har Helsingegaard nogensinde haft Græsgang eller Ret her.

3) Stod det nogensinde i Reersø Fæstebreve, at der skulde svares af Ornum.

4) Har Reersø Mænd af Føjelighed undertiden foræret Hø til Helsingegaard.

5) Var Ejeren fornøjet med, hvad de forærede ham? Gav han dem derfor en Skænk, naar de kom med Høet.

6) Hegner Reersøerne selv for Ornum.

7) Hvor gammel er Vidnet.

Men Ole kom ikke til at svare den Dag. —

Nu fremstod Ronnenberg med et langt Indlæg.

Fra Førstningen af har det saa lysende været at spore, at Bergen har søgt at gøre Sagen vidtløftig. Vidnestævningen i Dag overtyder derom.

Vil Bergen afvise, at det Hø, Reersøerne aarlig har ydet, ikke har været en Pligt, men en Gave.

Med Tingsvidne har jeg godtgjort Ret til dette Hø, og Grunden dertil er Ejendomsret til Ornum Engene,

som Bergen siger tilhører Reersø, endskønt det modsatte er vist, ogsaa ved den her fremlagte Landmaalingens Forretning. Herefter er aldrig en Fod Jord af Ornum tilmaalt Reersø Land. Men Herskabet har af Godhed overladt Reersøerne Græsningen, „fordi de laa Bønderne beleylige“ [henved en Mil borte]. Melder Fæstebrevene intet derom, saa viser det, at Ornum Enge ikke vedkommer Fæstepligten eller Fæsteretten. Og i Privilegierne vil der vist ligesaalidt ses, at disse Enge er tilfæstede eller tilhører Reersø.

Da Reersøerne vilde gøre en Velgæring til en Pligt, blev Høafgiften ført ind i Fæstebrevene — som de af mig fremlagte Fæstebreve oplyser „under en anden Sag her ved Retten imod tvende af Reersøerne i Særdeleshed“.

I Stævningens fjerde Post sætter Bergen som afgjort, at et Tingsvidne af 7. August 1721 skal vise, at Ornum Enge tilhører Reersø Land. Men naar saa er — hvad jeg nægter — hvad vil han da føre Vidner efter? Uden alene for at Reersøerne kan „spolere nogle Penge til Sagføreren“.

Ronnenberg søger herefter at vise, at Vidnestævningen ikke er fuldlovlige og vil se Bergens Fuldmagt fra samtlige Reersøere. Til alt er fuldlovlige bør Stævningen afvises som ulovlig.

Saa forelægges den omtalte Udskrift af Landmaalingen:

„Til den forskrevne By Reersø ligger et Overdrev taxeret for 120 Høveders Græsning“. Nok en Ø ligger $\frac{1}{2}$ Mil fra Reersø udi Søen, hvorpaa kan græsses 14 Høveder og Høe til Reersø. Paa Reersø Mark findes 50 tophuggede Ege og Linder, saa og ti Læs Tjørn. Tørveskær er der saa meget, de kan bruge udi 20 Aar, kaldes Græstørv, skæres ikkun det første Lag. Efterskrevne Oragre ere de som ere takserede for Høbund: Fiskerbeks Agre, Engagre, Mellemeveje,

Store Strandtykagre“ — Puseagre, Vestenbjerg, Bjerget(?), Skiften og Søstykkerne er ikke Høbund. — „Enhver Mand kan avle, naar timeligt Vejr er, ungefær Landhø 2de Læs og $\frac{1}{8}$ Del Mosefoder. Nok paa Oragrene der til Byen, naar ikke enten Floden eller Tørken det borttager kan hver Mand bekomme et Læs Hø. Den anden Mark kaldes Overdrevet kan føde aarlig, naar timeligt Vejrlig indfalder 120 Høveder“. — Musholm er uden færsk Vand „kan undertiden naar ingen Tørke indfalder og timeligt Vejrlig er føde 8 eller 10 (eller 14) Høveder, dog paa Eventyr“.

Hver Gaard nævnes i dens Ydeævne, det er $2\frac{1}{2}$ (eller $2\frac{3}{4}$) Læs godt Hø, i Overdrevsmarken $7\frac{1}{2}$ Stk., paa Musholm 1 Stk. Fæ.

— — Men af $2\frac{1}{2}$ Læs Hø skulde de give Herremanden det ene. — —

Bergen fandt ingen gyldig Grund for Ronnenberg til at afvise Stævningen, og Reersøerne, som var til Stede, vidnede hans Fuldmagt. Skulde Dommeren nægte at afhøre det gamle Vidne, 72 Aar „paa Gravens Bredde“ og Vidnet døde, vilde det blive ført Dommeren til Last. Men da Dagen ikke strækker til, maa Bergen finde sig i, at alle paalægges at møde til næste Ret.

Dommeren vil overveje og udsætte Sagen.

Endelig Torsdagen d. 7. Febr. 1793 kan Ole komme frem med, hvad han ved — fordi Dommeren skønner, at Bergen ikke har stævnet for at svække Tingsvidnet af 7. Aug. 1721, men snarere for at styrke det — hvilket er selvsagt.

Hyrde Ole Nielsen af Reersø gjorde sin Ed og vidnede. Saalænge han har kendt Reersø og omliggende Egne, nu i 63 Aar, han er 73 Aar gammel, har Ornum Revler hørt til Reersø Gaarde. I den Tid har Helsingegaard ingen Ret haft her. Ikke det Vidnet

ved stod der noget om Hø i Reersø Fæstebreve, som han vel ikke har læst, men hørt nogle af dem oplæst. Det første han mindes gav Reersøerne, men ikke alle, to-tre Knipper Hø om Aaret „efter daværende Herskabs egen Begæring formedelst Fodertrang“. Siden i nogle Aar har hver tvende af Gaardboerne imod en Skænk eller Tractement givet Helsingegaards Ejere aarlig en Rylting eller lidet Læs Hø. Men endelig tilsidst har enhver af Reersø Gaardbeoere givet Helsingegaards forrige Ejere 1 Læs Høe, som alt var en Føjelighed og ikke nogen Skyldighed“. Helsingegaards Ejere har uden Omtale modtaget det Hø, der kom og givet en Skænk derfor, har Ole set, og han ved, at Reersøerne hegner for Ornum uden Hjælp fra Helsingegaard.

Ronnenberg spørger — Bergen hævder, at der skal spørges skriftligt, men Dommeren tillader Vidnets Svar paa Spørgsmaalet: Har Vidnet „set eller læst nogen Adkomst, hvorudi Ornumengene med tilhørende staar nævnt at skulle tilhøre Reersø Gaardbeoere?“

Nej, Ole har hverken set eller læst det Dokument, „men vel hørt, at det skulde være til.“

Videre spørges: Hvorledes kan Vidnet da hævde, at Ornum tilhører Reersø?

Ole siger: Fordi Reersøerne i al hans Tid har haft Græsning, Høslet og Tørveskær her.

Ronnenberg bliver ved: Hvem har sagt, at det ydede Hø var en Villighed og ingen Ret.

Bergen indskyder, at Ronnenberg spørger imod Vidnets tidligere Svar. Ole svarer: „Det har de gamle Mænd paa Reersø selv sagt.“

Tjener Vidnet nogle af de indstævnte eller er i Slægt med disse? fritter Ronnenberg.

Ole siger, at han for to Aar siden var Hyrde en Sommer for Reersø Gaardmænd, ikke senere. Han

har ingen Svogre mellem dem, men er i Slægt med to eller tre i tredje og fjerde Led.

Dermed blev Ole fri for mer Prokerater.

Det næste Vidne var Skoleholder Hans Larsen, han var 58 Aar. I de halvtreds Aar han mindes har Reersø haft Ornum Engene, og i den Tid har Helsingegaard ikke haft Ret her. Han har læst Fæstebrevene, og der staar intet om Ornum, saavidt vides ejheller i de nye. En hel Gaard har givet mindre end et halvt Læs Hø, ved han, men om de har givet ligemeget eller hvordan, ved han ikke, ejheller om der er givet Penge, men alt blev i hvert Fald givet godvilligt og uden Paatale fra forrige Ejeres Side, men derimod blev givet en Skænk til dem, der kom med Hø. Hegningen paa Ornum var Reersøerne ene om.

Til Ronnenbergs Spørgsmaal svarer Skoleholderen, at han kender ikke anden Adkomst til Ornum end det gamle Tingsvidne og den gamle Kongelige Ret. De gamle har altid sagt, at Høet til Helsingegaard var en Gave, og det kunde ydes efter Skøn. Skoleholderen har hverken Slægt eller Svogre i Øens Gaarde, men hans Kone er Næstsøskendebarn med nogle af Gaardmandsbørnene.

Bergen spørger tilsidst, ottende Spørgsmaal: Har nogle af Reersøerne nægtet at modtage Fæstebreve, fordi Høafgiften var indført?

Ja, Bønderne har nægtet, efter eget Sigende, af den Aarsag.

Bergen ønsker Sagen udsat i fjorten Dage for at fremstille de sidste to Vidner.

Saa holdes næste Ret 21. Febr. 1793.

Husmand Jens Larsen gjorde da sin Ed og vidnede: Han er 41 Aar og mindes mindst tredve Aar, at Ornum „til Aagaards Skel fra Reersø Fang“ hører Reersø til, tilmed „de saakaldte Revler eller Enge“,

og her har Helsingegaard ikke haft nogen Ret. Saa vidt han ved, stod der hellerintet herom i Fæstebrevene, men han har kun læst eet — og det var Reersø ældste Mands. Et andet har han set, hvori Høet ikke var nævnt, men denne Fæster har nu ikke mere Gaard paa Reersø. Jens Larsen har tjent den ældste Mand Jørgen Jensen indtil for syv Aar siden og i tolv Aar. I de Aar gav Manden aarligt noget Hø, men aldrig et helt Læs. Men naar Jens sa, det var noget lidt at læsse, svarede Jørgen, at det var kun at give bort, for det var kun en Gave, og Herremanden tog imod, hvad der kom. Og Reersøerne hegner selv for Ornum. Nægtet at modtage Fæstebreve med Høafgift har Christen Jensen, som endnu sidder ved Gaarden.

Jens Larsen svarer derefter Ronnenberg:

Kender af Adkomst kun Tingsvidne og gammel Ret til Græsning, Høslet og Tørveskær. Slægt eller Svogre har Vidnet ikke paa Reersø, „han boer paa Landet Reersø som Husmand, og har som Husmand ingen Ret i Ornummen“. Han holder sig til, hvad han før har sagt, at Høet var en Gave.

Husmand Søren Andersen var fjerde Vidne, „der gjorde Loven fyldest“. Han er 46 Aar og mindes i de 38 omtrent, at Ornum laa til Reersø Land. Han har hørt læse de gamle Retsbreve. I Fæstebrevene stod der intet om Høafgift, men den nuværende Ejer af Helsingegaard har villet indføre den, og Christen Jensen har derfor sagt nej til Fæstebrevet. (Maa vist være Chr. Jensen West, Gaard 10.)

Som en Gave blev Høet givet, da Helsingegaarden bad om Hø til deres Køer. Det har gamle Mænd sagt. Og Herremanden var tilfreds med Gaven. Reersøerne hegner selv deres Ornum.

Til Ronnenbergs Spørgsmaal svarer Vidnet, at han har læst Retsbrevene, og deraf ved han, at Or-

num hører til Reersø, og fordi Reersøerne har haft den, mens han kan huske. Han er Husmand og tjener ingen, har hverken Forældre eller Søskende paa Øen, men vel nogen Slægt, som han dog ikke kan gøre Rede for.

Ronnenberg spørger, om Høet er givet som Vederlag for Græsning. Det har Vidnet ikke hørt. — Hvad staar der om Ornum i Retsbrevene? — Det mindes Søren ikke.

Saa endte det Tingsvidne, og det skal tages skriftligt paa ustemplet Papir til Jens Hansens og Niels Hansens Sag og paa stemplet Papir til Reersø Mænds. Ligeledes skal det udskrives til Ronnenberg.

Stokkemændene var 31. Januar: Hans Andersen af Drøsselbjerg, Anders Jørgensen af Kr. Helsing, Christen Jensen af Rye, Jens Nielsen af Hallenslev, Lars Nielsen af Reerslev, Lars Svendsen af Hønge, Peder Larsen af Løve, Jacob Krath, smst. — 7. Febr.: Espen Larsen af Uglerup, Lars Nielsen af Reerslev, Christen Jensen af Rye, Jens Nielsen af Hallenslev, Lars Svendsen af Hønge, Jørgen Nielsen af Kr. Helsing, Peder Larsen af Løve og Peder Pedersen, smst. — 21. Febr.: Jens Andersen af Drøsselbjerg, Anders Jørgensen af Kr. Helsing, Christen Jensen af Rye, Jens Nielsen af Hallenslev, Espen Larsen af Uglerup, Lars Nielsen af Reerslev, Lars Svendsen af Hønge og Peder Larsen af Løve.

Dommen falder ikke i Reersø Mænds samlede Sag for Ornumretten, men i de to for Høafgiften særlig stævnedes: Jens Hansens og Gamle Niels Hansens Sag. Den drages langt — fra 27. Septbr. 1792 og til 4. Juli 1793.

27. Septbr. stævnedes baade til Vidne og Dom, men Ronnenberg frafaldt Vidneførsel som overflødig. Vidnerne var Christen Krog af K. Helsing og Søren Andersen af Reersø, sidste vidnede siden imod Herre-

manden. Men Reersøerne mødte ikke og ingen paa deres Vegne.

Ny Lovdag den 11. Oktober. Her mødte Ronnenberg og bad om ny Lovdag igen, da Lovdags Vidnerne var kommen for silde.

25. Oktbr. blev Lovdagen edelig afhjemlet af Jørgen Sørensen og Peder Larsen, begge af K. Helsing. Saa skal de indstævnte møde om 14 Dage „og udi Sagen svare som de finder det fornødent“.

Bergen mødte for Jens Hansen og krævede, at i denne Sag maa enhver Bonde søges for sig. Og skal Sagen føres til „Fæstes Forbrydelse“ maa Ejeren selv give Fæsteren en Forsvarer efter „de kgl. allernaadigst Bevillinger og Privilegier Reersø Lands Beboere ere forundte og sidst af nuværende Konge den 22. April 1766 confirmeret“. Bergen paastod Sagen afvist. Henneberg, der var mødt for Ronnenberg paastod Sagen optaget til Dom. Gamle Niels Hansen, der var mødt for Retten, mældte for sin egen Del, at han i Aar vilde give Høafgiften „og for den følgende Tid“, naar Rasmussen viste sig at have Ret dertil, „men ellers ikke“.

Saa biede de paa det i otte Dage.

1. Novbr. stod de der igen. Da havde Dommeren hittet ud af, at Rasmussen maatte søge Amtmanden om at skikke Bønderne en Forsvarer. Derpaa udsættes i tre Uger. Henneberg for Ronnenberg skal søge Amtmanden.

Den 27. November mælder Henneberg, at Bergen er tagen til Bøndernes Forsvarer, og at Ronnenberg kræver Dom. Bergen kræver 3 Uger til nyt Ting — nu han er tilsagt „i Følge Forordningen af 8. Juni 1787 og det kgl. danske Cancellies Skrivelse af 10. April 1790 paa ustemplet Papir og uden Betaling til Rettens Betjent og sig selv, forsvarlig at udføre

disse Sager for Bønderne“ af Amtmand Løvenskjold paa Vognserup.

Den 13. December havde Bergen ikke faaet Udskrift af, hvad der var foregaaet i Sagen og fik den derefter udsat til den Tid Skrивeren ønsker. Skriveren kunde ikke paatage sig noget paa denne Side Julehelligt. Ronnenberg klager, at Sagen drages ud, men den udsættes til første Tægtedag efter Julehelligt. Det bliver

Torsdagen d. 10. Januar 1793. Ronnenberg vil have „uden al videre Ophold Sagen til Doms optagen“. Bergen kræver skriftligt 3 Uger til, da han ikke har faaet Skriftet fra Skrивeren. Det er her, men Bergen selv er her ikke og ingen til at modtage det. Skriveren er ikke skyldig at bringe Skriftet, saa bliver det hos ham. Ronnenberg hævder, at Sagen ikke bør sættes ud, da Rasmussen „søger sin lovlige Rets Indtale hos sine genstridige Bønder“. Retten gav Bergen Tilhold om til i Dag otte Dage at fremme Sagen.

17. Januar 1793 kom Bergen og fik Udskriften og med den Sagen tre Uger udsat.

7. Februar mældte Bergen, at Sagen atter maatte staa hen i tre Uger, for at han kan faa det Tingsvidne, der i Dag føres i Bymændenes Sag. Ronnenberg „maatte paastaa i kraftigste Maade denne Sag i Dag til Doms optagen“, da Høet maa ydes, „saa længe lovlige Contrakter skal gælde og staa ved Magt“. Det andet er „Spilfægterier“. Ja, sa Bergen, havde Fæstebrevene været indrettede efter den kongelige Ret — men vil Hr. Rasmussen spilfægte med den, maa der Dom til, og derfor bedes Sagen udsat i fjorten Dage.

21. Februar var Bergen i Tingsvidnesagen og maatte bede Sagen her udsat til Tingsvidnet endte — seks Uger. Ronnenberg udløste sig atter „i kraftigste Maade“. Bergen blev ved sit, og saadan blev det.

14. Marts havde Bergen endnu ikke faaet sit Tingsvidne, der var endt for 14 Dage siden, saa han bad om at faa Sagen sat ud til 4. April, første Tægtedag efter Paaskehelligt: Ronnenberg mener, at dette „ingen Sted kan finde“, men Retten finder det endda — og saa gaar de over Paaskehelligt til

4. April, da kom Bergen med en Modstævning til i Dag fjorten Dage og ønskede Sagen udsat. Ronnenberg mødte ikke. Og saa stod det hen til 18. April. Da stævner Bergen Hr. Rasmussen, som „har sag-givet Gaardmændene Jens Hansen og gl. Niels Hansen . . . gjort Paastand til bemt. 2de Mænds Fæstes Forbrydelse“. — — Reersø Lands Kongelige Ret fastsætter hvad Afgift her skal svares. Tingsvidner har godtgjort, at Ornum Enge tilhører Reersø. Høet er ej før i noget Fæstebrev indført „eller har været tilladt at indføre“. Thi stævnes velædle Hr. Prop. Rasmussen til Helsingegaard at møde inden Løve Herreds Ret Torsdagen den 18. April 1793 . . .

Med Stævningen fulgte syv skriftlige Tillæg og et Indlæg af Bergen. Der er Udskriften af det i Retten foregaaede ved Ronnenberg og Tingsvidnet ved Bergen, Genpart af Tingsvidne 1721 og af Kongebrev 1766, desuden Jens Hansens Fæstebreve og hans Formands Fæstebrev.

I dette sidste — skriver Bergen — er ingen Høafgift, ejheller paa Jens Hansens første Fæste af den halve Gaard 1781, men derimod i det andet 1788, ligesom i Niels Hansens 1792. — „*Hvad kunne vel deres Privilegier nytte, naar enhver Ejere af Landet maatte gjøre nye Paalægge eller fratage dem noget af deres Ret*“. — „Hvem tillader Hr. Rasmussen at indføre i Fæstebrevene en Afgift, som aldrig er gaaet af Landet“ . . .

Derfor paastaar Bergen 1) At de to Bønder frifindes, 2) at Rasmussen yder Sagens Omkostninger og 3) giver Bøde for unyttig Trætte.

Dermed indlader — endelig — Bergen Sagen til Doms 18. April 1793.

Men nu vil Ronnenberg have lidt Tid til at tænke. 3 Uger gives.

10. Maj. Bergen kræver Dom. Henneberg kommer for Ronnenberg og beder Sagen udsat fjorten Dage. Bergen taler imod. Dommeren giver Tid.

25. Maj. Ingen mødte. Sagen udsat til

30. Maj. Reersøernes samlede Sag indlemmes i de to Mænds Sag. Til Bergens Modstævning svarer Ronnenberg, at Sagen ikke er Ejendomstvist, men en Afgift af Ornum Engene „ligesom fra Arilds Tid“. — Det ses af Kongebrevet, at Reersøerne skal slaa en Dag paa Ornum Enge — og efter Landmaalingen ejer Reersø ikke Fod Jords Ret i Ornum. Bergens Indlæg viser, at „han er en Elsker af Oldsager og antager Skyggen for Legemet og pranger med Paryk Blokke og Gl. Gunild, hvorfra han maa have taget Eksempler, for at søge Beviser bag fra, „ligesom han siger at gl. Gunild førte dem.“

Dertil svarede Bergen: Taalmodighed overvinder alting, hvilket kendes af, at Dommeren taaler en Fremstilling, som Hr. Ronnenbergs, der er „højest stridende mod de allernaadigste Anordninger og bliver — Retten til Byrde“. Det ses, at „Ronnenberg ikke har læst Documenterne før i Dag, han maa jo altsaa gaa baglænds“.

De mundhugges lidt, kaster Sagen i Hovedet paa hinanden — og indlader den begge til Doms.

Torsdag den 4. Juli 1793 blev „lydelig og tydelig for Retten afsagt følgende Dom“:

„Fordi at Gaardmændene Jens Hansen og gl. Niels Hansen paa Reersøe ikke i afvigte Aar 1792 skal have villet levere hver et Læs Hø . . . er samme . . . indstævnet den 27. Septembris sidstleden at høre Tiltale og lide Dom til Fæstes Forbrydelse . . .“ saa-

længe disse to Bønder bliver ved de fæstede Gaarde efter Fæstekontrakten bør de holde og opfylde, hvad de saaledes have indgaaet. — Men som det derimod i et Tingsvidne af 1721 findes med 13 Vidner vist, at Reersøerne „fra Arilds Tid ejendommæssigt har benyttet sig af Ornum Enge . . . uden Indsigelse eller Paatale derimod af nogen“, hvad ogsaa ses af det her i Retten førte Tingsvidne, der oplyser, at det derfor ej heller har været indrykket i de ældre Fæstebreve, at Reersøerne skulde yde Hø eller andet af Ornum Enge — saa skønnes ikke, at den gjorde Paastand, om de indstævntes Fæstes Forbrydelse, kan finde Sted, da den eneste Grund Rasmussen har haft til at indføre Afgift af Ornum er, at hans Formand Etatsraad Holtermann har gjort det.

Thi kendes for Ret, at indstævnte Jens Hansen og gl. Niels Hansen, saalænge de bliver i de dem tilfæstede Gaarde aarlig bør udrede, hvad de ved deres Fæstebreve er gaaet ind paa. — Iøvrigt bør de for videre Tiltale i denne Sag fri at være. De indstævnte giver en for begge og begge for en 6 Rdl. i Omkostninger til Proprietær Rasmussen. „Udi denne Sag er intet ulovlig Ophold sket“.

A. Smith.

Vinde maatte Bønderne ikke, men vundet havde de, da de hævdede deres ældgamle Ornumret.

Ræthesø Holm, Musholm, tabtes, men Ornum blev ved at høre til Øen, kom aldrig nogensinde i Køb og Salg før Reersøgaardene selv solgte Husmandslodder herude i Udmarken.

Fæstebreve 1686 og 1716 taler om den Hovdag paa Ornum, der nævnes i Kongebrevene. Men Reersøerne kunde blive fri for at slaa Herremandens Eng, naar de gav ham en Skilling. Maaske har de glemt det og givet ham en „Rylting“ af deres eget Hø.

Der kan have været et gammelt Hø Offer, ydet fra Kongelevet Reersø for Ornum.

Men til Kongelevshø havde ihvertfald Proprietær Rasmussen ingen Ret.

RETSSAGEN OM DALBY HEGN.

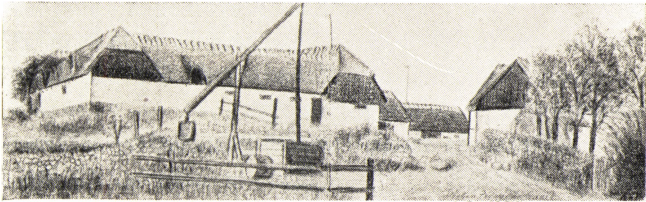
Siden Reersø kom fra Krongodset var der Retssager i hver Menneskealder, aldrig mod dansk Adel, men mod dens Ridefogeder, der svang sig op til Herremænd. Og Reersøerne sejrede over Ridefogederne. I hvert Fald fik Fogederne dem ikke knækket — et Særsyn i Tiden. Saa meget mere maatte der sættes haardt imod dem. Og det blev gjort.

Vi er nu naaet saa langt ned mod vor Tid, at Bonden er løst fra Stavnsbaand. Men hvad kom det Reersøerne ved. De havde endnu en stor Sag at føre, førend de blev Herrer over Landet. Det er den største, men ingenlunde mest afgørende af Reersøs Retssager, den fylder i Skrift over 600 Sider. Der er over 250 Sider Tingsvidne, og saa var det endda ikke en Tingsag, men en Politisag, der blev den sidste store samlede Kamp for Øretten.

Torsdagen den 12. September 1799 mødte i Løve Herreds Ret, hos Mandix og Grønborg, Procurator Schaltz af Kalundborg med en skriftlig Klage af 28. Aug. fra Hans Jensen og Jens Jensen paa Reersø. Klagen, som havde været i Forligelsescommissionen og var paategnet der, henvist til Rettergang, er saalydende:

„Sidste Fredag Aften har Hr. Proprietær van Deurs til Bødstrup ladet optage en sortebrun Hoppe tilhørende mig Jens Jensen og et rødsokket Fjorføl tilhørende mig Hans Jensen“. Dyrene gik paa Fællenden og var kommet igennem „Dalby øde sønder

Lands Gjerder“, som ikke var vedligeholdte af Dalbyerne, som de skulde ifølge Højesteretsdom 1749. Derfor menes nu Dalbyerne at være skyldige at give den Bøde, som Godsejeren kræver af Reersøerne, og han kan ikke have Ret til at tilbage-

Reersø 1891.

Efter Tegning af *Fred. Laisen*.

holde de optagne Heste. Reersøerne indklager denne Uret for Sæbygaards Amts Forligelsescommission og indkalder hertil van Deurs og følgende Dalbygaardfæstere: Hans Andersen, Erik Jensen, Niels Vilhelm, Peder Nielsen, Niels Nielsen, Nilaus Vinsentsen, Poul Hansen, Hans Christensen, Jens Bertelsen, Mathiassens Enke Karen og Mads Sørensen. — Det sker den 18. Aug., men „mindeligt Forlig“ kunde ikke faas 30. August. Saa udsendes Stævning 3. Septbr. til Tingsvidne for at oplyse, at Dalby og Vindehelsinge ikke har vedligeholdt disse Gærder mod Reersø, og at de aldrig tilforn har ment sig at have Ret til at optage Reersø Hoveder. Van Deurs stævnes og med ham Dalby og Vindehelsinge Bønder, saavidt de har Del i Hegnet. Til Vidner indkaldes Lars Andersen i Vindehelsinge og Hans Christensen i Dalby og Dalbyhusmændene Kristian og Erich Iversen. De stævnede Dalbymænd er Nilaus Vinsentsen, Poul Hansen, Hans Christensen, Niels Bertelsen, Niels Mathisen, Anders Jensens Enke, Erich Jensen, Vilhelms Gaard, Mads Sørensen, Peder Nielsen og Niels Nielsen.

Vindehelsingemændene Anders Jensen, Poul Pedersen, Henrich Poulsen, Niels Christensen, Anders Pedersen, Jørgen Christophersen, Peder Nielsen, Søren Hansen, Ole Nielsen, Hans Hansen, Peder Jensen, Udflyttere Niels Hansen og Bertel Jensen.

At Stævningen var lovlig indvarslet, hvilket Schaltz har udtalt Tvivl om i Retten, vidner Søren Christensen og F. R. Nissen, Kirkehelsinge: 4. September stævnedes Vindehelsinge Mænd og 6. Septbr. Dalby Mænd og de andre i Stævningen.

Van Deurs var mødt, mente sig ret indvarslet, men ikke ret sagsøgt.

Saa ser vi ikke mer til ham i Retten.

For Vindehelsingerne mødte Forvalter Fraas fra Aagaard.

Paa egne og andre Dalbyeres Vegne mødte Bønderne Erich Jensen, Hans Christensen, Peder Nielsen, Mads Sørensen, Niels Mathiassen for sin Mor, der var Enke, og Hans Andersen ligeledes for sin Mor. For van Deurs mødte Forvalter Lützhøft og udtalte, at denne Sag hørte under Politiretten og derfor burde afvises fra Tingstedet.

Schaltz mente dog ikke, at Vidneføring kunde nægtes her. Naar Tingsvidnet var taget, kunde Sagen gaa for Politiret, hvis Sagen da ikke „efter Hr. van Deurs bekendte Character“ skulde blive mindelig afgjort.

Schaltz kender ikke van Deurs Charakter.

Lützhøft sa, at der kunde ligesaavel føres Vidner i Politiretten.

Schaltz ønskede Forlig og fremlagde Landstings- og Højesteretsdommen fra 1748 og 49.

Det vilde Dommeren sove paa til den 19. September.

Saa blev der „afsagt følgende Eragtning“:

Forordningen af 29. Oktbr. 1794 § 50 siger, at alle Sager om Hegn skal foretages ved Politiret (af 25.

Marts 1791) og ingen Lov tillader, at Tingsvidnet i slige Sager tages ved Herredsretten ifølge Forordn. af 10. Juli 1795 § 25. Saa bliver Sagen afvist her fra Løve Herreds Ting.

Schaltz holdt sig Ret til Kæremaal mod denne „Eragtning“, men det maatte blive derved, og saadan blev det, vidner Stokkemændene 12. Septbr.: Jørgen Kragh af Reerslev, Peder Nielsen af Drøsselbjerg, Anders Sørensen af Rye og Jens Nielsen af Hallenslev. — 19. Septbr.: Jørgen Krag, Claus Borgen af Tjørnelunde, Hans Jørgensen af Vedby og Niels Christensen af Kulby.

Van Deurs og Lützhøft, de to udlændiske Ridefogeder fra Storgaarden, sejrede i denne Omgang derved, at Bønderne ikke i Politiretten kunde have deres egen Sagfører.

Dommeren var den samme Jørgen Mandix, Byfoged i Slagelse og Herredsfoged i Løve Herred. Han gør vitterlig, at Onsdagen den 18. Januar 1800 blev der holdt Politiret i Løve Herreds Tingstue, overværet af Sognefogederne Anders Sørensen af Rye og Søren Christensen af Kirkehelsing. Der stod Reersøerne med deres Sag uden Sagfører overfor den juridiske Ridefoged.

Det var om Aftenen den 23. August 1799, Proprietær v. Deurs lod optage Jens Jensens den sortbrune Hoppe og Hans Jensens det rødsokkede Fjorføl ovre paa Hals, fordi Dalbyernes Hegn var brudt, og efter Gærdesynet ikke i vedbørlig Stand. Sagen har været ved Forligelseskommission og Herredsting, hvor den blev henvist til Politiret. Men denne Sag er ikke alene Jens Jensens og Hans Jensens, den er alle Reersøernes, fordi den er Sagen om Byernes Hegning.

Saa indstævnes herved af Reersø Mænd: Proprietær v. Deurs, Dalbyerne og Vindehelsingerne og Sekretær Qvistgaard paa Aagaard.

Som Vidner indstævnes: Gaardmændene Lars Andersen i Vindehelsing, Hans Christensen i Dalby, Husmændene Christian og Erik Iversen, Niels Larsen og Hans Hansen i Dalby, Hans Pedersen og Peder Larsen i Vindehelsing og Jakob Skomager i Kirkehelsing, tillige Indsiderne: Jens Nielsen og Jens Larsen i Dalby og Niels Jensen i Vindehelsing. Endvidere Gaardmændene Peder Rasmussen og Peder Jensen af Kulby, Anders Jørgensen og Hannibal Andreasen af Løve. Endelig maa Stævningen lyses for Gærdesynsmændene Friderik Nissen og Hans Jensen af Kirkehelsing.

Det underskrevs af Jens Jensen og Hans Jensen og paa andre Reersøeres Vegne af gl. Peder Nielsen og Esben Jørgensen.

Som Klager indstævnes af Politiretten alle Reersøerne, Enker ved Laugværger, „alle med lovlig Aften Varsel“.

Underskrevet Mandix.

De mødte: Reersøerne Jens Jensen, Hans Jensen, gl. Peder Nielsen, Espen Jørgensen, Jørgen Hansen, Christen Jensen West, der tillige var Laugværge for Peder Jensens Enke, Mads Mortensens Enke ved Laugværge Hr. Schou i Løve, Morten Pedersens Enke ved Laugværge Sognefoged Andreas Kastrup paa Lille Løvegaard, Hans Mogensen, Jens Hansen, Jørgen Mathisen, Lars Jørgensen, Hans Kiildsen, unge Peder Nielsen, Niels Larsen, gl. Niels Hansen og Christen Nielsen, alle Gaardmænd.

For van Deurs mødte Lützhøft. Dalbyerne Povl Hansen, Hans Christensen, Niels Bertelsen, Niels Mathisen, Hans Andersen (begge for deres Mødre), Erik Jensen, Mads Sørensen, Peder Nielsen var mødt, men Nilaus Vinsentsen blev hjemme. Af Vindehelsing mødte kun Anders Jensen og Ole Nielsen paa egne og andres Vegne.

— Der søgtes først Forlig. Det kunde opnaas, naar v. Deurs vilde give Jens Jensen 14 Rdl. og Hans Jensen 5 Rdl. for de Heste, han havde optaget og som, da de ikke indløstes, blev solgt ved Auktion.

Lützhøft kunde ikke gaa ind derpaa og henholdt sig til, at der var gaaet frem efter Loven.

Forlig med de andre Reersøere kunde der blive, naar de indstævnte gik ind paa at vedligeholde Hegnet.

Men de indstævnte var nu udskiftede af Byfælliget og vilde ikke have Fællessag om Hegn. Det var kun Peder Nielsen i Dalby og Bertel Jensen i Vindehelsinge, der havde Hegn mod Reersø.

Saa fremsattes Reersøernes Vidnespørgsmaal:

A. Til Lars Andersen, Vindehelsinge, og Hans Christensen, Dalby:

1) Har Vidnerne synet Dalby Sønderlands Gærder.

2) Har Gærderne været i lovlig Stand.

3) Er de senere istandsatte.

Ovennævnte Vidner, som har synet og vurderet de optagne Heste maa med Ed vidne disses Alder, Lød og Købesum.

B. 1) Har van Deurs ladet optage nævnte Heste.

2) Hvem har den Jord, hvor de optoges.

3) Var Dyrene komne fra Reersø Fælle ind paa Dalby Mark.

4) Var der et Hegn eller Gærde for Dalby Mark.

5) Hvem har opsat Hegnet i disse Aar.

6) Har Dalbyerne før optaget Reersøs Fæ.

7) Isaafald: Er dette blevet godviligt afgivet.

C. 1) Ligger disse Jorder hen som tidligere.

2) Har Gærderne altid, mens det huskes, været i samme Stand som nu.

Før videre skete fastholdt alle de indstævnte, at ogsaa deres Fæstegaardsejere maatte stævnes, det

var Kancelliraad Paasche, Nørager, Sekretær Qvistgaard, Aagaard, Universitetet, Communitetet og Provst Holm i K. Helsinge.

Det maa Dommeren have en „Eragtning“ paa. De kan komme igen Fredag den 24. Kl. 10 Formiddag uden videre Varsel — her i Løve Herreds Tingstue til Politiret i Tingstuen. — Det hørte Søren Christensen og Anders Sørensen paa.

Johan Ludvig Schou (Laugværge for Mads Mortensens Enke paa Reersø) og Lars Pedersen af Løve var Høringe den 24. Januar, da det afgjordes, at Jordjerne maatte stævnes til den 5. Februar.

Den Dag maatte Jens Larsen og Hendrich Hansen af Løve høre til. Men her stod Provst Holm frem og spegede Sagen endnu mer. Den „henhørte ikke til en Politi Ret, men til Amtmandens Kendelse“ ifølge Forordn. af 29. Oktbr. 1794 § 27.

Lützhøft greb til med det samme. Fra Herredstinget til Politiretten, fra Politiretten til Amtmanden, længere bort med Bønderne.

De indstævnte Bønder, saa nær som to, var mødte, men ikke Lodsejerne: Qvistgaard paa Aagaard, Forvalter Schovgaard, Kirke Eskildstrup, for Universitetet, Forvalter Klein i Tjørnelunde for Communitetet, der ikke vilde være med i Sagen, og Paasche paa Nørager, som Stævningen ikke var naaet til. Han blev nu stævnet og alle de andre tilsagt til 12. Februar Kl. 11 i Tingstuen. Vidnerne krævede hver 24 Skilling for hver Gang de havde givet Møde, nu for tredje Gang. De havde Lov til at kræve. Endnu var der ingen Penge paa Bordet i Tingstuen i Politiretten.

Den 12. Februar sad Anders Hendrichsen og Jens Pedersen af Løve og hørte til paa den „Eragtning“, at der skal søges ny Mægling enten hos „Jorddrotterne“ eller hos Amtmanden efter Forordning af 29. Oktbr. 1794, 27. Dertil gives 4 Ugers Frist til 12.

Marts, hvor alle vedkommende atter har at møde i Politiretten. Saa var det sat til Side. Vidnerne med. De vilde ha Penge. —

12. Marts mødte Espen Jørgensen og Hans Jensen for Reersøerne. De havde at forevise: en „Requisition“ til Lodsejernes Bønder om Hegnet „med dissers afgivne Svar“ — og dernæst en den 21. Oktbr. 1784 „udstædt Forretning“ af Amtmand Baron Løvenskiold over Hegndeling i Dalby, hvilke Skrifter ønskedes med Rettens Paategning tilbagegivet. Til videre Mægling bad de om 4 Ugers Frist, til 9. April. Lützhøft „indstillede til Dommeren“, om det lod sig gøre.

Vidnerne var mødt, ingen af de andre indstævnte. Vidnerne er tavse. De fire Uger gives. Det paahøres af Anders Sørensen, Sognefoged i Rye, og Peder Hansen, Husmand i Løve.

Den 9. August var alle mødte, Hans Jensen og Espen Jørgensen for Reersøerne. Nu havde de et Pro Memoria, et retsligt Indlæg, til Amtmanden, underskrevet Jens Jensen og Hans Jensen. De ønsker det paategnet, og saa en fire Ugers Frist igen ovenpaa det.

Det synes Lützhøft er for galt efter, at de „ej har udrettet det mindste til Sagens Fremme“ siden sidst. Han tænker ikke paa, hvad det har krævet af Slid at faa fat paa et Pro Memoria. Den Blomst groede ikke paa Reersø.

Reersøerne svarede, at de havde gjort alt, hvad gøres kunde for at faa Sagen forligt, men det havde ikke været muligt, og nu maatte de til Amtmanden, saa mente de, det gik bedre. Og fire Uger skulde der til.

Lützhøft nægtede, hvad Reersøerne fremførte og ønskede at se „Bevis paa deres opgivne Forsøg“, men det brød Fuldmægtig Bolt, som sad der for Mandix,

sig ikke om, han gav de fire Uger — til 7. Maj Kl. 10. Saa vilde Dommeren siden ved Dommen skønne over, om de givne Frister var lovligt udnyttede.

Derpaa hørte Johan Ludvig Schou og Anders Andersen af Løve.

Den 7. Maj var Rasmus Gummer og Jens Pedersen af Løve tilstede, da Christen West og Espen Jørgensen af Reersø forelagde en Genpart af deres Pro Memoria af 8. April, som nu var paategnet af Amtmanden, at han intet i den Sag kunde foretage, før han havde Udskrift af alt det foregaaede. Dernæst fremlagde de Landstingsdommen og Højesteretsdommen af 1748 og 1749 i Hegnsagen, samt et Tingsvidne 12.—19. Septbr. 1799, hvilke Skrifter ønskedes paategnede og tilbagegivne. Og saa vilde de helst ha Ro i seks Uger — og Udskrift af det ved Politiretten foregaaede vedheftet det tidligere udskrevne, som de tilbagegav, alt at indgive til Amtmanden.

Lützhøft raabte paa sin Herres „lovlige Ret i alle Henseender“ ved Omkostninger og Tidsspilde.

Ingen af de andre indstævnte var mødt. Lützhøfts Raab druknede i Ødet. Bolt — for Mandix — gav de seks Uger, og saa henstaar Sagen til 18. Juni Kl. 10, „til hvilken Tid alle Vedkommende bleve tilholdte at møde“ — hvad de jo næppe gjorde.

— Her gaar vi over i Tingsvidnebogen paa 264 Sider.

Espen Jørgensen og Hans Jensen mødte for Reersøerne. De havde ikke faaet deres Skrifter fra Amtmanden og bad om fjorten Dage til. Men til Herredsfogeden havde Amtmanden sendt et Pro Memoria.

Amtmanden har villet mægle saa, at v. Deurs skulde bøde for Bæsterne og give Bønderne Fred for følgende Tid. Bønderne kræver Hegnet holdt. Hvem der saa efter Udskiftningen skal holde det vedlige,

Spørgsmaalet bliver, om det var istand, da Optagningen skete. Men videre Mægling er ikke mulig, saa Sagen gaar til Politiretten, „hvor den altsaa uopholdelig bliver at foretages og fremmes“. — 17. Juni 1800. Løvenskjold.

Saa medfølger Bøndernes Underdanigst Pro Memoria:

„Vi indklagede straks Sagen for Sæbygaards Amts Forligelseskommission, hvorfra den af forligelses Comissairen Hr. Cancelli Sekretair Mandix blev henvist den 30. Aug. 1799 til Afgørelse ved Rettergang. I hvis Følge vi saa os nødte til at stævne til et Tingsvidne ved Løve Herreds Ret, men hvor velbemelte Hr. Kancellii Sekretær Mandix som Herredsfoged eragtede Sagens Afvisning, siden den skulde (efter Loven) behandles ved Politiret. Vi adlydte denne Eragting, og, under 30. December 1799 indklagede Sagen for Politi Ret, men hvor forundret blev vi, da selvsamme Dommer, der, som meldt, havde henvist os til Politi Ret, eragter den 12. Februar 1800, at vi skulle søge Jordrotternes Mægling og i Mangel paa Forening med dem henvende os til Amtmanden.“ —

Dette til Amtmanden underskrives af
Jens Jensen og Hans Jensen.

Sagen blev udsat til Mandag Kl. 10, 30. Juni. Det paahøres af Kühl i Solbjerg og Carl Christian fra Løvegaard.

Næste Gang var det Anders Nielsen i Gerslev og Johan Gummer i Løve. Da mødte fra Reersø Jens Jensen og Hans Jensen, Espen Jørgensen og Peder Jensens Enkes Laugværge Selvejer Andreas Kastrup, Lille Løvegaard. De fremlagde nu skriftlige Spørgsmaal til Vidnerne, og frafaldt de forhen stillede Spørgsmaal.

Proprietær van Deurs var ikke mødt og ingen paa hans Vegne.

- 1) Spørgsmaalene er: Har Vidnerne synet de omtalte Gæder.
- 2) Var Gærderne i lovlig Stand.
- 3) Er de siden istandsatte — eller hvorfor ikke.
- 4) Har v. Deurs ladet optage de førnævnte Heste paa Dalby Mark. Hvem tilhørte de, og hvor er de blevet af.
- 5) Hvem ejer og har Jorden, hvor de optoges.
- 6) Var disse Dyr kommet fra Reersø Fælle.
- 7) Var der lovligt Hegn for Kirkejorden paa Hals.
- 8) Hvem har opsat og vedligeholdt Gærderne.
- 9) Har Reersøerne nogensinde vedligeholdt disse Hegn.
- 10) Har Dalbyerne nogensinde før optaget Reersø Fæ.
- 11) Hvem optog Bæsterne og efter hvilket Bud.
- 12) Overtog v. Deurs en Dalbygaard, lige før han optog Bæsterne.
- 13) Har der i Dalby været tænkt paa at optage Reersø Fæ før v. Deurs fik Gaarden.
- 14) Var det paa denne Gaards Udlod, Kirkejorden kaldet, som grændser mod Reersø Vejle, at Optagningen skete.
- 15) Har Reersøerne nogensinde før maattet give Løsningspenge.
- 16) Har Vindehelsinge optaget.
- 17) Er isaafald Dyrene blevet godvilligt tilbagegivet uden Løsningspenge.
- 18) Hvor mange Dage var der mellem Optagning af Bæsterne og deres Bortsalg ved Auktion af Sognefogeden.
- 19) Hvor stod de imens.
- 20) Blev de i den Tid fodrede, saa de ej led Savn.
- 21) Ligger Markerne som for 50 Aar siden.
- 22) Er Gærder og Hegn her ligeledes som for 50 Aar siden.

23) Har Reersø samme Inddeling og Drift som før.
 24) Hvor længe er det siden Dalbyerne udskiftede.
 25) Er Hegnet i Synsforretningen blandt andet ogsaa Kirkejordens.

26) Var v. Deurs Hegn i lovlig Stand.

27) Var det i Stand den 23. Aug., da Optagningen fandt Sted.

28) Hvormeget var Bæsternes Værdi, og synede Vidnerne dem.

Jens Jensen. Hans Jensen.

Espen Jørgensen. A. Kastrup.

Vidnerne var: Lars Andersen, V. Helsinge, Hans Christensen, Dalby, Christen Hansen, Dalby Mark, Erich Iversen ikke mødt. Hans Pedersen, V. Helsinge, var død. Peder Larsen, V. Helsinge, Niels Larsen, Dalby, Hans Hansen, Dalby, Jacob Skomager, Kirkehelsing. Jens Nielsen var død. Jens Larsen, V. Helsinge, var syg, Peder Rasmussen, Kulby, Peder Jensen, Kulby, Anders Jørgensen, Løve, Hannibal Andeasen, Løve, og godvilligt mødende Niels Vilhelmsen, Store Fuglede.

Forvalter Lützhøft mødte og mente, at Vidneføringen var ingen Nytte til, for han havde ikke nægtet, at Optagningen var sket — henstillede til Dommeren, om Sagen burde vidtløftiggøres. Ihvertfald maatte Lützhøft „exipere“ mod det sidste Vidne.

Dommeren kunde ikke give ham Medhold i noget deraf.

Nu kom endelig Erich Iversen, og de mødte Vidner „aflagde Lovens Ed med oprakte Fingre“.

Lars Andersen vidnede først: Gærderne blev synede først i Kornhøst, nogle var lovlige, andre ikke. Bæsterne blev optagne om Natten Kl. 12 ved de indstævnte Vidner Erich Iversen og Christen Hansen og bragt til Gaardmand Niels Mathisen. Hegnet for Kirkejorden var ikke lovligt. Dalbyerne og Vinde-

helsingerne vedligeholdte Gærderne, Dalbyerne tillige „et Stænge, som gaar fra Hals ud i Dybet mod Reersø i Stranden“. Reersøerne har aldrig vedligeholdt disse Gærder. Har ikke hørt, at Dalbyere optog Reersø Høveder. v. Deurs overtog en Dalbygaard forinden Optagningen. Har ikke hørt Tale om, at Dalbyerne vilde optage noget. Ejheller Vindehelsingerne. Tobias havde vel engang optaget to Bæster, men krævede ikke Løsningspenge. Bæsterne stod efter Optagningen og til de blev solgt, i den Gaard som v. Deurs overtog efter Vilhelm Jørgensens Enkes Død, og de var magre. Som for 50 Aar siden ligger Markerne her endnu, og Reersøs Drift er den samme, men Dalby blev udskiftet vel for en 16 Aar siden. Bæsterne Værdi var 14 og 5 Rdl. Vidnet er 55 Aar.

Saa foer Lützhøft frem med en Synsforretning over Skaden ved de optagne Bæster paa Hals og deres Værdi. De havde nedtraadt og ædt meget af Havren, saadan „efter vores Samvittighed og Skøn“ 4 Td. Deres Værdi var 10 Rdl., 8 Rdl., 2 Rdl. 3 M., 2 Rdl. 3 M. De to blev ved Nilaus Vinsentsen og Ungkarl Niels Vilhelmsen bragt til Ejerne, de to blev holdt tilbage som et Pant paa Løsepenge (efter Forordn. 29. Oktbr. 1794). Underskrives af F. R. Nissen og (med ført Pen) Hans Jensen, begge af K. Helsing.

Derefter retter Lützhøft Spørgsmaal til Vidnet, som svarer, at han har været med at syne det udvendige, ikke det indvendige Gærde. Optagningen skete lige efter, at Gaarden blev overtaget af v. Deurs, samme Dag der registreredes efter Enken Benthe Marie. — Reersøerne spørger om Synet over Bæsterne. Vidnet svarer, at de var federe og bedre, da han var med at syne dem, end da de blev solgt ved Auktionen. — Lützhøft spørger om v. Deurs var tilstede ved Synet. — Vidnet har ikke set ham. —

v. Deurs lader sig idethele ikke se.

Saa kommer næste Mand frem, Hans Christensen, nær 48 Aar, og vidner som Lars Andersen. Han mener Hegnet var lovlig, „saavidt at der kuns lukkes for en Del med Tang“.

Christen Hansen vidner, at Dalbyerne har haft Hyrde, og Hyrden har haft en Hest fra Reersø, indtil han fik Høvederne vænnet fra at gaa over Vejlen.

Efter ham kom Erich Iversen og vidnede, at Hegnet var som tilforn, det blev vedligeholdt af Dalby og Vindehelsing. Han havde ladet Jens Jensen vide, at Bæsterne vilde rende over, og Jens Jensen havde svaret, at de var uvane.

Jacob Skomager vidste ingenting.

Niels Larsen, 65 Aar gammel, ved, at Dalbyerne og Vindehelsingerne har lukket Hegn, men det omtalte Stænge ud i Stranden har ikke været lukket i omtrent 32 Aar. Dalbyerne har optaget „i hans unge Aar førend Gærderne blev sat“. Reersøerne har haft Hyrde selv for en 14—15 Aar siden.

Peder Larsen vidste ikke videre.

Hans Hansen heller ikke.

Jens Larsen var blevet fuld, men det syntes Lützhøft ikke. Dommeren og Retsvidnerne afgjorde det.

Niels Vilhelmsen — var Arving i v. Deurs Dalbygaard og hans Søster gift med en Reersømand, oplyste Lützhøft. Men Niels fik alligevel Lov at vidne. Reersøerne har ikke vedligeholdt Gærderne, men et Stænge for deres egen Kornmark. De optagne Bæster stod inde og fik efter Herskabets Bud kun „Skiæfte Hø“, skønt der var Kløverhø i Gaarden. De var bedre istand, da de blev optagne, end da de blev solgt.

Selvejerne af Løve Anders Jørgensen og Hannibal Andreasen, Gaardmændene af Kulby Peder Rasmus-

sen og Peder Jensen vidnede samlede og fremlagde deres Gærdesynsforretning.

Lützhøft vilde have den afvist, da v. Deurs ikke var kaldet til Gærdesynet, hvorom han intet vidste.

Reersøerne hævdede, at Synet var lovlig taget, og Lützhøft selv nærværende. Han sa Nej. Reersøerne Jo. Dommeren modtog Synsforretningen.

Efter Reersøernes skriftlige Ønske er den foretaget 8. Oktbr., da de stedlige Gærdesynsmænd Frederich Nissen og Hans Jensen i Kirkehelsinge havde dømt, at Gærderne var i lovlig Stand. Reersøernes Brev er underskrevet Christen Jensen og gl. Peder Nielsen med Forbogstaver. De paagældende Lodsejere eller Fæstere var indkaldt til Gærdesynet. Dalbyere, ingen Vindehelsingere var mødt. „Da noget med Forretningen var begyndt mødte paa van Deurs Vegne Forvalter Lützhøft fra Bøstrup“.

— Lützhøft løj, da han nægtede at have været med.

Gærdesynet gik ud fra Fævejen (Dalby) ind i Kirkejorden, ned mod Vejlen, Gærdet nogenlunde: Jordgrøft, men videre langs Stranden ikke lovligt.

Fra Gærdet ved Hals, tilhørende Mathias Jørgensens Enke og Mads Sørensen af Communitetet, gaar et Tværgærde ud i Stranden af store Sten uden Stænger, saaledes at det ikke kan møde for Reersø Høveder. Dette skal Dalbyerne have vedligeholdt. Naar Gærderne ikke er istand kan Høvederne gaa ind paa v. Deurs Kirkejord, ind i Fævejen (Fægangsvejen) og videre. Næst ved Halshegnet var en 60 Favne Stengærde enkelte Steder, de fleste Steder ikke, lovligt. Derfra og til Vindehelsingeghegn er Jorddiger og Stengærder, hvoraf kun lidt vedligeholdt, omtrent Fjerdedelen. Dalby er udskiftet, Vindehelsingeghegn endnu i Byfællig. Gærderne her er kun faa Steder vedligeholdt. Da de ligger opad en Klint er de lettere at holde i Stand. Sognets Gærdesyns-

mænd Fr. Nissen og Hans Jensen havde paastaet, at samtlige Gærder var lovlige, men blev nu overtvedede om det modsatte, Gærderne hverken var eller kan i Sommer have været i hegnbar Stand. Det maatte de to „skønt med Uvilje tilstaa“. Reersøerne, som var tilstede, ønskede at Fr. Nissen og Hans Jensen for Penge vilde give dem skriftligt, hvorledes Gærderne var ved Synet i Foraaret. Det nægtedes. De skulde kun meddele Synet til Dommeren.

De fire Gærdesynsmænd giver dette Gærdesyn under deres Ed. De var Herredsbønder af Løve, som ikke kunde have at gøre med Uret.

Lützhøft spurgte, om Anders Jørgensen og Hannibal Andreasen havde tilsagt Hr. van Deurs til at overvære et Gærdesyn paa Hals den 8. Oktbr.

Dertil svarede de Ja.

Det var ikke dem, der løj.

Lützhøft blev ved at vrrede sig. De sagde, han havde været der. Hvor saa de ham? — Ja, de saa ham paa Reersø Mark, da de synede Vindehelsingehegn, og efter at have talt med dem, tog han tilbage.

Efter det vilde Reersøerne have Sagen udsat i otte Dage, det syntes Lützhøft ikke om. De fik da heller kun Frist til 5. Juli Kl. 10.

Anders Nielsen og Johan Gummer hørte derpaa.

Willum Jørgensen Smed og Rasmus Gummer var de næste Retsvidner 5. Juli. Der stod Reersøerne Hans Jensen, Jens Jensen, Espen Jørgensen og Peder Jensens Enke med sin Laugværge Sognefoged Kastrup, Lille Løvegaard. De havde en Retsmand med sig.

Nye Vidner blev taget i Ed.

Lützhøft har noget imod dette, ihvertfald bør Vidnerne spørges, om de er i Slægt med Reersøerne.

Reersøerne svarer, at om Lützhøft ikke kender Vidnerne, er det, fordi han ikke er saa kendt, som han kan blive.

Lützhøft svarer dydigt, at han vil søge at gøre sig kendt „ved gode Handlinger“, men Vidnerne er ham ukendte. Han vil nu ogsaa vide, om de mødte Reersøere har „Competence“ til at møde for alle.

Dertil svares, at da alle Reersøerne mødte første Gang i denne Sag, skulde det være sært, om nu enkelte skulde æskes Vidnesbyrd om Retten til at møde for alle. Vidnerne havde hverken Slægt eller Svogre mellem dem.

Retten tillod Vidneføringen.

Husmand Lars Nielsen, Vindehelsing, vidnede, at han, da han var Gaardmand i Dalby, havde været med at vedligeholde Hegn og Stænge. Han var der i omtrent 20 Aar og kom derfra for 7 Aar siden.

Olle Andersen, Vindehelsing, vidste, at Dalby og V. Helsing havde holdt Stænge, saalænge han huskede.

Smed Jens Uldrichsen af Soelberg havde i 17 Aar været Smed paa Reersø, i den Tid satte Dalbyerne, men ikke Reersøerne Stænget ved de store Sten paa søndre Side af Hals.

Ungkarl Hans Jensen, Reersø, vidnede som de andre.

Ungkarl Niels Mathisen, Dalby, har heller ikke noget særligt at sige.

Reersøerne mener, at enkelte af disse Vidner har dulgt noget, dels ved Lützhøfts Modspørgsmaal vidnet i egen Sag, og nu ønskes flere Vidner indkaldt. Lützhøft modsiger „i kraftigste Maade“.

Reersøerne ønskede tre Ugers Frist, og Jens Jensen nægtede at have sagt, at hans Bæster var uvane, som Christen Hansen og Erik Iversen har vidnet, „provocerede dem til at bevise samme“ — hedder det — hvad det saa er Jens Jensen har sagt i Retten.

Boldt mente ikke, at afhørte Vidner kunde indstævnes paany, men udsatte Sagen til 26. Juli Kl. 10.

Da var Gaardmændene af Løve Povl Nielsen og Jens Larsen Retsvidner. For Reersø mødte Jens Jensen og Hans Jensen, Espen Jørgensen og Kastrup, Enkens Værge.

Jens og Hans havde tilskrevet Dommer Mandix og bedet om Udskrift af nogle Vidneudsagn, det var nægtet. Ønsket var gentaget mundtlig fremsat ved Løve Herreds Ret 10. og 17. d. M. Nu bedes Dommeren afgive sit Skøn derover i Retsprotokollen. Der svares: Det kan ikke finde Sted at give Udskrift af noget, der ikke er afgjort ved Tingsvidne eller Dom — hvilket mundtligt var svaret til Espen Jørgensen. „Iøvrigt benægtes ovenmeldte senere gjorte Begieringer inden Løve Herreds Ret, desangaaende“.

Lyver nu Dommeren? Reersøerne kan dog ikke lyve det op i hans aabne Øjne? —

Brevet til Dommeren lyder:

Ærbødigst Pro Memoria. „Af alt, hvad som ved vores Politisag imod Hr. van Deurs er fremlagt eller fremkommen af Hoved og contra Qvæstioner (Spørgsmaal) til Vidnerne Christian Hansen, Erich Iversen og Niels Larsen saavel som deres Vidnesbyrd, samt Eragtningen sidste Tægtedag (at de ikke kan genstævnes) udbeder vi et formelig vercificeret Udskrift til behørig Afbetiening, med Ønske at samme maatte erholdes med første Post, og afleveres i Løve Kroe til S. Schou, som betaler Bekostningen.

Reersø den 7de Juli 1800.

Hans Jensen. Jens Jensen.

Hvem mon de fik til at stille saadan noget op?

Det blev fremlagt i Politiretten 26. Juli, underskrevet Boldt.

Lützhøft truede med at indkalde Vidner.

Reersøerne vilde have et Tingsvidne og 8 Dages

Frist efter Stævningen og saa Afskriften. De havde tilbageholdt Stævningen fra sidst.

Lützhøft haabede de maatte ved endelig Dom faa Bøde for Sagens Forhaling.

Afskrift faar de ikke uden de vil afslutte det krævede Tingsvidne, og det vil de ikke, men Fristen kan ikke nægtes dem. De har at fremme Sagen til

1. August Kl. 11.

Da sad Løvemændene Christen Madsen og Poul Olsen som Retsvidner — næsten altid Løvemænd.

Jens og Hans og Espen og Laugværgen mødte som før. Sognefoged Kastrup holdt sig ikke tilbage i Sagen som Reersørernes Støtte.

Nu har de klaget til Amtmanden over Politimesteren, „som behandler Sagen paa sin Vis os til liden Baade, men vores Contra Part til desto større Fordeel“. Han nægter Vidneføring, vil ikke indstævne disse Vidner, ejheller give Afskrift af disse Vidneudsagn.

Dette Underdanigst Pro Memoria, underskrevet Hans Jensen og Jens Jensen søgte de Amtmanden med i Gaar, men hverken han eller hans Fuldmægtig var hjemme. Den sidste kom hjem om Aftenen Kl. 7 — og der stod Reersørerne med deres Pro Memoria, som han modtog, men ikke kunde paategne saa silde (Kl. 7). — Hvornaar saa Reersørerne kom hjem fra Holbæk, i Dag staar de i Løve med „Memoria“ og ønsker Frist, som Dommeren vil unde dem, men saalang maa den være, at Hr. Amtmanden kan faa Herredsfogedens Vidnesbyrd om Sagen.

Lützhøft protesterer. —

Boldt modtog Klagen til Amtmanden og gav 14 Dages Frist til 15. August.

Da sad Anders Jørgensen og Claus Hansen af Løve som Retsvidner. Espen Jørgensen og Hans Jensen mødte ene for Reersørerne og bad Sagen udsat i 14

Dage, da de ikke har faaet Svar fra Amtmanden paa det i deres det sidste Retsmøde fremsatte Kæremaal.

Lützhøft havde faaet fat i et Vidne, som nu skulde afhøres. Det var Husmand Niels Kjeldsen paa Reersø — godvilligt mødende.

Niels har hørt Tale om, at Bæsterne blev optaget, og blandt de Bæster, der blev drevet tilbage, havde han selv to (som Husmand to Bæster). Om de optagne var uvane, vidste han dog ikke. Men han vidste, at Reersøerne sommetider har holdt Vagt for Dyrene „ved Dalby og Reersøsiden“. — Tvetydigt. Mange Gange har de Bæster gaaet i Reersøs Kornmarker, siger han.

Nu ønskede Reersøerne Vidnet tilspurgt.

Han ved ikke, hvor Bæsterne sprang ud.

Han ved ikke, at Reersøerne holdt Vagt for Høveder mod Dalby og Vindehelsinge i hans Tid, eller at Reersøerne har hegnet her. Han ved ikke meget. Tilsidst maa det frem, at han har Løfte paa et Hus i Knudstrup under Bødstrup, men har endnu ikke faaet Fæstebrev. Endnu er han Husmand paa Reersø.

Og saa slæbes han af Bødstrup frem som godvilligt Vidne.

Da det var oplyst, fik Reersøerne deres Frist til 29. August.

Per Hansen og Jeppe Nielsen af Løve stod til Pæls i Tingstuen.

Nu blev Amtmandens Resolution af 23. d. M. oplæst: Politimesterens Eragtninger findes velgrundede — og han kan ved Sagens „endelige Paadømmelse tage i Betragtning, hvorvidt fornævnte Gaardbeboere kunne være at ansee for det af dem foraarsagede Ophold med denne Stævnings Forkyndelse“.

Løvenborg, 23. August.

Løvenskiold.

Det er ikke let at se, hvorledes Stævningen underskrevet de to Reersøere Hans og Jens Jensen kan sige, at Amtmanden „forbigaar Nægtelsen af de trende sidstnævnte Personers Indstævning at føre Vidner, som dog var vor vigtigste Ankepost“ — for Amtmanden gav jo Politimesteren fuldt Medhold, men de tre: Christen Hansen, Erich Iversen og Niels Larsen stævnes ligegodt med mange andre.

— I Retten var Espen Jørgensen, Jens Jensen og flere unævnte Reersøere mødt og fremlagde skriftlige Vidnespørgsmaal, ialt 26, deriblandt: Hvad Tab har Hesteejerne lidt — Vejen til Reersø — Har Fællenden nogen Tid været pløjet og saæt — Er det muligt at hegne paa Reersø Land mod Sjælland?

Før Eden blev aflagt, maatte Lützhøft ud med sin almindelige Tvivl om Vidnernes Slægt eller Tjenester paa Reersø. Ligeledes turde der ikke spørges om Bæsterne imod en edsvoren Synsforretning. — Dommeren vilde se efter dette under Sagen.

Saa fremstod 20de Vidne: Ungkarl Hans Pedersen af Dalby, tjenende Gaardmand Poul Hansen, sammested. Han ved, at Christen Hansen optog Bæsterne, førte dem til Niels Mathiesens Gaard, men v. Deurs holdt udenfor Enkens Gaard og bød ham føre dem derhen. Han havde kun enkelte Gange givet Bæsterne Føde af Medynk, fordi de gumrede, men ellers ikke haft med dem at gøre.

Lützhøft kom nu med 8 Spørgsmaal.

Vidnet ved ikke, hvem der skulde fodre Bæsterne. Niels og Drengen og han selv gav dem engang imellem.

Næste Vidne Ungkarl Jens Pedersen, Dalby, havde tilligemed Pigen Karen Jensdatter lukket Hegn paa Mads Sørensens Lod paa Hals, og Stedet, hvor Bæsterne blev optaget, hedder Bredeskifter.

Ungkarl Peder Henrichsen hos Hans Christensen,

Dalby, har ikke lukket ved Skellet til Reersø, men for Mads Sørensens Gærde ved Stranden, Friheden kaldet, der ogsaa grændser mod Reersø. I Skellet er blot nogle Stene.

Karen Jens Datter bør efter Lützhøfts Mening afvises, fordi hun tjener hos Jens Jørgensen paa Reersø, men Dommeren kan ikke nægte Afhøring. Hun har lukket Hegn for Mads Sørensens, nærved hvor Vejen gaar over Vejlen, det yderste Hegn mod Reersø, men ikke i Skellet. Videre vidner hun, at Christen Hansen og Erik Iversen lukker Hegn paa Hals.

Derover blev Christen Hansen tosset, han var tilstede, men er et af de Vidner, som Dommeren har nægtet stævnet. — Reersøerne mælder „at han med megen Støjen, Allarm og Eder herved Retten, fornemmelig imod det sidst afhørte Vidne viste sig yderlig uanstændig, og hvorpaa Klagerne bad Retten raade Bod, i Tilfælde det oftere skulde indtræffe, da Testes (Retsvidnerne) om det anførte kan vidne, det de kontesterede“.

— Der var hyggeligt i Løve Tingstue, men Fuldmægtig Boldt vækkes ikke af Christens Eder. —

Jørgen Nielsen Krag af Reerslev og Jens Larsen af Løve skal nu vidne og edelig afhjemle en Rekvisition af 12. Juli foretaget til Christen Hansen, Erich Iversen og Niels Larsen.

Lützhøft tager paa Vej mod denne Afhjemling imod hans egen Protest, Politimesterens Eragtning og Amtmandens Resolution.

Reersøerne mener, at de tre Husmænd er lovlíg indkaldt. Rekvisitionen er ikke et Vidnesbyrd fra dem, men deres Forklaring uden Ed.

Lützhøft svarede, at de tre var ikke indkaldt til at høre denne Rekvisition — og saa beder han Dommeren spørge Fuldmægtig Angersback, hvorfor han møder i denne Sag.

Angersback svarede med at spørge Lützhøft, om han mener at vilde skylde ham for noget. Angersback er her som Laugværge for Mads Mortensens Enke paa Reersø Birte Nielsdatter, og hun er her tilstede.

— Paa den Maade fik Reersø en Sagfører med i Politiretten, som de ogsaa havde en Sognefoged, der var Laugværge.

„Da Dagen nu var forløben“, vilde Boldt „optage det passerede til Eragtning“ til Fredag den 5. Septbr.

Den Dag vogtede Christen Madsen og Søren Jensen af Løve paa Retten. Boldt var vaagen og eragtede, at den fremlagte Rekvisitions Beedigelse ikke findes at være mod foregaaede Eragtninger eller Resolutioner, og at vedkommende godvilig er mødt. Saa kan uagtet den nedlagte Exception (Lützhøft!) den fremlagte Requisition ikke nægtes.

Det er haardt for Bønder at høre.

De to Mænd, der havde afhørt de nægtede Vidner hjemme: Jørgen Nielsen Krog af Reerslev Mølle og Gaardmand Jens Larsen i Løve gjorde Ed paa denne „Requisition eller Beskikkelse“, den skriftlige Afhøring. Denne blev modtaget og oplæst.

Uden i mindste Maade at frafalde de nægtede Vidner i Retten har man afæsket dem deres Svar paa nogle Spørgsmaal.

Til Husmand Christen Hansen. Hans Svar giver, at han boer paa Bødstrup Kirkejord, som grænder mod Reersø Vejle (senere nævnt Præstehals) og har boet der i 7 Aar uden Fæstebrev (Ret overfor Herremanden), men med Huset og 3 Tønder Land fri for Afgift imod at lukke Hegnet. Reersøerne har i hans Tid ikke holdt Vagt. Dalbyerne havde en Hyrde Ole Hansen, men han blev kun lønnet af dem, og han fik intet af Reersøerne. Selv har Christen Hansen Græsning paa Kirkejorden til en Ko, fem Faar og en Vædder.

Erich Iversen oplyser, han boer paa Hals, paa Communitetsgodset. Han holder Hegnet, saavidt hans Lod rækker og har gjort det i fire Aar. Reersøerne har aldrig holdt Vagt, men Erich Iversen har, mens han var Gaardmand i Dalby givet Kost og Løn til Hyrden Mogens Christensen, der nu er Husmand i Kirkehelsinge.

Niels Larsen stod ved, at Reersøerne holdt ingen Vagt, men at Dalbyerne har haft tre Hyrder, Mogens Christensen, Stamme Søren, som nu er hos Provst Holm, og Anders Jensen, Indsiddet i Dalby, for nogle Aar siden død. De har vogtet mod Reersø Land, men ingen Løn faaet af Reersøerne.

Disse Svar stadfæstes med Hænders Underskrift af Krog og Jens Larsen. Edelig afhjemlet 5. Septbr. 1800.

Derefter blev Krog særlig spurgt og svarede, at til Reersø var kun een Vej. Hegn kan ikke sættes mod Sjælland, det ved han af eget Syn, for Højvandet kan skylle det bort, og kan ogsaa overskylle Vejen.

Derefter vidner Niels Larsen særskilt. Naar Søen tillader det, er der to Veje til Reersø (en over Vejen), men paa Øen kun en Vej til Byen. Hegnet mod Reersø er nu saadan, at han kunde ride over det paa sin Hest. Ved Gniebroledet har han selv været i Fare for Højvandet.

Husmand Ludvig Schou af Løve vidner og mener ikke Reersø Fæled har været pløjet (den var det før 1650). Han har kørt gennem Gniebroledet, da Vandet stod til Vognbunden, men Vandmærket, som han saa, viser, at Vandet kunde stige endnu 1½ Alen højere. „Reersø er ikke landfast med Sjælland, da Stranden gør Skel derimellem“.

Ungkarl Jens Andersen, tjenende Gaardmand Christen Jensen West, Reersø, skønner, at Hans Jensen kunde have haft Gavn af sin Plag i Foraaret for 4

Rdl. og i kommende Efteraar for 2 Rdl., ialt 6 Rdl. Jens Jensen kunde sidste Efteraar haft Gavn af Øget for 4 Rdl., i Foraaret 6 Rdl., dette Efteraar 6 Rdl., ialt 16 Rdl., for begge 22 Rdl., mens Græsning og Foder kunde gaa lige op med det Arbejde Hestene gjorde udenfor Pløjetiderne. Plagen var 7 Rdl. værd og Øget 18 Rdl, nu kunde Plagen være 13 Rdl. og Øget 26 Rdl. værd. Det vilde Vidnet give, om han skulde have købt dem. Han tjener Christen West paa syvende Aar og har ingen Slægt i Reersø Gaarde.

Ungkarl Rasmus Jørgensen, tjenende Gaardmand gl. Peder Nielsen, mente, at Øget kunde have gavnet for 17 Rdl. Plagen 8 Rdl. værd og Øget 20, nu 16 og 24. Han var Halvsøskendebarn til Gaardmand Jørgen Hansen paa Reersø, men ellers ikke i Slægt med Gaardmændene.

Ungkarl Niels Andersen hos Gaardmand Jens Jørgensen, Reersø, er født i Dalby i en Gaard, ved at Dalbyerne holdt Hyrde mod Reersøs Høveder, men tøjrede deres egne. Paa Lützhøfts Spørgsmaal svarer han, at han tjener Peder Nielsen paa Reersø, men har ikke Slægt i Reersø Gaarde. (Først nævnes han hos Jens Jørgensen).

Ungkarl Søren Larsen i Rye har tjent Mads Sørensen i Dalby og lukket Gærder for ham. Han tjente for 6 Aar siden i Dalby og har været der i 14 Aar. Til Lützhøfts Spørgsmaal har han kun Nej og ved ikke — ligesom de andre Karle.

Husmand Lars Nielsen paa Hals, Vindehelsingemark, har for 6 Aar siden i halvandet Aar boet i det Hus Christen Hansen nu har uden Afgift for at vogte mod Reersø, uden Løn fra Reersø, er ellers kun lidt kendt med Reersøerne.

Til Lützhøft: Nej og ved ikke.

Husmand Ole Hansen, Hals, V. Helsingemark, har som Gaardmandssøn fra Dalby været med at lukke Sten-

gærdet og Stænget, der gaar ud i Vejlen. Dalby havde Hyrder: Mogens Christensen, Knud Jensen, Anders Jensen og Stamme Søren, de to sidste efter Udskiftningen. Lars Nielsens Hus blev bygget af Bødstrupbønderne Wilhelm Jørgensen og Nilaus Vinsentsen, for at han skulde lukke Hegnet og holde Vagt, men intet blev optaget. Bæsterne blev nu optaget paa „Nordrup Kirkejord“, som kaldes Hals, hvilken Jord har været brugt af Bøstrup Bønder siden Udskiftningen“.

„Da det nu allerede var langt ud paa Aftenen og ikke muligt længere at vedholde Vidneføringen“, bad Reersøerne om Frist til Torsdag d. 11. Septbr. (Torsdag ret Herredstingsdag), og det fik de. — Men de havde en lang Vej hjem fra Løve „i Mørke og Mål“, som det hedder.

11. Septbr. tager de fat igen, mens Sognefoged Jørgen Krog i Reerslev Mølle, og Mathias Madsen i Sæby hørte til. Hans Jensen, Espen Jørgensen og Birte med sin Sagfører Laugværgen var mødt.

Ungkarl Søren Larsen, tjenende Gaardmand Jørgen Hansen, Reersø, skulde vidne, men Lützhøft fremstillede først Sognets Gærdesynsmænd Nissen og Hans Jensen, Kirkehelsinge, de var godvilligt mødte for edeligt at afhjemle deres Syn over den Skade Bæsterne havde gjort. Godvilligt havde han ogsaa faaet slæbt Bødstrupbonden Nilaus Vinsentsen i Retten som Vidne. Reersøerne mente ikke, han kunde fremstille sine Vidner før deres var afhørt. Lützhøft mente, at naar Søren Larsen havde vidnet, maatte Synsmændene og Nilaus komme til.

Saa vidnede Søren Larsen. Plagen kunde have gavnet for 6 Rdl. og Øget for 13, ialt 19. Plagen var 6—7, Øget 18 Rdl. værd — nu 13—14 og 24—25 Rdl. Han er slægtet med Niels Hansen og Jens

Hansen i fjerde eller femte Led (saalangt gaar det ud).

Husmand Jens Larsen satte Hestetabene til 6 og 17 og ellers som Søren, kun at Øget var 26 Rdl. værd. Reersø Fælle duer ikke til Sædeland. Dalbyerne har holdt Vagt siden Stænget for 16 Aar siden blev taget op. Han har ikke Jord paa Reersø uden en Kaalhauge, som han har fæstet tilligemed Huset. — Reersø Husmænd havde ikke Pløjeland før efter Udskiftningen. —

Husmand Niels Hansen, Reersø, vidner, at Plagen var 7 og Øget 18 Rdl. værd, nu 16 og 24. Græsning og Vinterfodring kunde omtrent gaa lige op med Nytten af Hestene udenfor Pløjning og Høst. — Dette har været et stort — og ørkesløst Spørgsmaal paa Reersø.

Til Lützhøft: Nej og ved ikke.

Husmand Lars Christensen, Reersø, har som Hestetab 23 Rdl. i Gavn og ved det, fordi han selv har haft Bæster. Plagen 7 Rdl. og Øget 18 værd, nu 14 og 28—30 Rdl. Hegnet mellem Reersøs Vang og Fælle har han set bortskylle. Han er 36—37 Aar, født paa Reersø, men har været 4 Aar derfra. Har med Herskabets Samtykke lidt Jord til Huset, uden Afgift.

Nu var det blevet Aften, og Dommeren udsatte Sagen til Fredag den 19. Septbr. Kl. 10.

Den Dag sad Gaardmand Jeppe Henrichsen og Ungkarl Henrich West af Løve som Retsvidner. Maa-ske denne West i Slægt med Reersøs Chr. W.

Reersøerne mødte og fremstillede deres 37te Vidne, Ungkarl Niels Wilhelmsen, der tjente hos Præsteforpagter Nørager i Store Fuglede. Han havde tidligere været Vidne i Sagen og ønskedes nu alene tilspurgt i et enkelt Spørgsmaal.

Hvad mældte Christen Hansen, da han var sam-

men med flere i Vidnets Moders Gaard i Dalby om Aftenen, efter at han havde optaget Hestene og staldet dem ind her?

Lützhøft satte sig imod denne Vidneførsel af flere Grunde. Vidnet havde været fremstillet før. Vidnet er i Slægt med Reersøerne. Vidnet har som Arving efter sin Moder en Sag mod v. Deurs og er her at se som hans aabenbare Uven. Vidnet har paa en Maade selv Del i Sagen.

Reersøerne vil have Vidnet afhørt, selvom han er Broder til Jens Jørgensens Kone paa Reersø. Hans tidligere Vidnesbyrd maa oplæses for ham „paa det han ej skal forgaa sig“.

Lützhøft svarede, at Christen Hansen, som Spørgsmaalet gjaldt, ikke var til Stede.

Christen Hansen var stævnet 10. Juli, 24. og 25. August, svarede Reersøerne. Overlod til Dommeren, der i Politisager skulde søge gensidig Oplysning, om Lützhøfts Indvending var grundet. De krævede Vidnet afhørt.

Dommeren tog imod Vidnet, der var godvillig mødt.

Saa aflagde Niels Wilhelmsen sin Ed og svarede:

Christen Hansen havde sagt, at Skaden, Bæsterne havde gjort, var ikke noget imod den, han havde gjort ved at ride om Natten efter Dyrene og drive dem af Sæden. Det havde Bente Marie krævet, men hun døde, før Hestene efter Herskabets Bud blev optaget.

Hvor Vidnet vidste dette sidste? spurgte Lützhøft.

Det vidste Niels af, at han havde hørt v. Deurs sige til Christen Hansen, at de optagne Heste og hvad andet Fæ, der kom ind paa Hals, skulde sættes i Gaarden. Det havde hans Mor aldrig krævet, at noget skulde optages. Ej heller ved han, at Christen

Hansen har drevet Reersøernes Heste og Høveder tilbage.

Der blev optaget fire Bæster. Hvem bragte de to tilbage? spurgte Lützhøft.

Det gjorde jeg og Nilaus, sa Niels. Han ved ikke af, at Dalby har holdt Hyrde, husker det ikke, men Christen Hansen skal vedligeholde Gærdet langs med Hals ved Vejlen.

Saa blev Niels Wilhelmsen fri for flere Spørgsmaal.

Nu vilde Lützhøft have Synsmændene til med Ed at afhjemle deres Gærdesyn — og Nilaus Vinsentsen til at vidne.

Reersøerne vilde ikke sætte sig imod det, selvom de „paastaar samme Forretning at være ugældende“.

Nissen og Hans Jensen, Synsmændene, aflagde da Ed paa, at deres Gærdesyn „var foretaget efter deres Samvittighed og bedste Skønnende“.

Lützhøft bad dem tilspurgt: Har Reersøerne klaget over Bødstrup Gærder ved Hals fra Foraaret og til det omtalte Gærdesyn?

Nej. Ejheller har der været Tale om Optagning, og de har ikke været Synsmænd i lignende Tilfælde før. De ved ikke, om Optagningen er udført efter v. Deurs Bud, men Gærdesynet var foretaget efter hans Ønske. Han havde givet dem 24 Skilling hver, og det syntes de var for lidt.

Reersøerne spurgte: Var nogen af os indvarslede til Gærdesynet?

Nej.

Hvem paaviste da den vurderede Skade, som Bæsterne skal have gjort?

Forvalter Lützhøft. Men Vidnerne ved ikke, om Bæsterne havde gjort Skaden, som blev vist.

Har Vidnerne selv udskrevet Gærdesynet — og kan de selv læse og skrive?

Lützhøft havde skrevet det, men Nissen kan selv skrive. Hans Jensen kan hverken læse eller skrive.

Var de ved Auktion solgte Heste mavrere end ved Optagningen?

„Ja, og vare de halvt saa mavre, ligesom og for-sultne, da de bleve bortsolgte ved Auktion, end da de bleve optagne.“

Havde de været i samme Stand som ved Optagningen, hvormange Gange mere Værdi havde de da haft ved Auktion?

„Tvende Gange vare Bæsterne mere værd, da de bleve optagne, end da de bleve solgte“ — den sort-brune vurderet til 10 Rdl., kunde være 20 Rdl. værd ved Optagningen.

Har Vidnerne været godvillig mødt tre Gange?

Ja.

Vedligeholder Erich Iversen paa Hals nogle Gærder mod Reersø?

Ja, men dette Tanggærde var ikke forsvarligt.

Vedligeholder Christen Hansen Hegnet for v. Deurs Kirkejord, hvor Optagningen fandt Sted?

Ja. Der var Gav paa hans Gærde, men han sa, at han drev Høvederne tilbage derfra. Hans Hegn blev ikke godtaget.

Har Christen Hansen Jord i Vederlag for at holde Gærdet vedlige?

Han har et Vænge. Hvorledes vides ikke.

Vedligeholder Dalbyerne deres Hegn mod Reersø?

Ja. Der er intet andet Hegn mod Reersø eller for Reersø.

For Lützhøft var der ikke meget ved at høre paa hans egne Vidner — som var knappet af med 24 Skilling. Nu spurgte han: Kan Vidnerne huske, at Hans Jensen og Jens Jensen var tilstede i Wilhelm Jørgensens Gaard i Dalby, da Hestene blev vurderede af Vidnerne?

Det huskes ikke.

Huskes det da, at Hans Jensen og Jens Jensen var tilsagt at møde paa Hals, da der skulde synes Havre?

Det huskes ikke, at Reersøerne var tilsagt, eller at de var tilstede.

Saa vilde Lützhøft ikke have mere af de to Vidner. Nu kom Nilaus Vinsentsen frem.

Reersøerne spurgte Dommeren, om Mænd, der er „loddeltagne i Sagen“ kan afhøres som Vidner.

„Da Dagen var tilende“ vilde Dommeren tage sin „Eragtning“ derom til næste Fredag d. 26. d. M. Kl. 10.

Denne Dag — det hørte Kühl af Solberg og Wilum Jørgensen af Løve paa — eragtede Dommeren, at Nilaus godt kunde vidne — men da var Nilaus blevet hjemme. For han havde været der to Gange godvilligt, og nu syntes han vel, det kunde være godt.

Saa fik Reersøerne deres 38te Vidne frem isteden. Det var Ungkarl Hans Pedersen, tjenende Gaardmand Hans Pedersen i Dalby paa Nørager Gods.

Lützhøft maatte advare: Dette Vidne var før ført. Det gjaldt kun et enkelt Spørgsmaal.

Saa fik Hans Lov at trine frem — som godvillig mødt. Han vidste, at Christen Hansen havde sagt, at han med sin Riden efter Bæsterne om Natten gjorde mere Skade end de, men hvad dette var for Bæster og hvortit vidstes ikke.

Lützhøft vil ogsaa spørge, men saa ved Hans ingenting.

Men saa var Nilaus da endelig naaet til Løve Tingstue, og Lützhøft fik ham frem.

Nilaus sa: Det ved jeg ikke av at sige, men jeg har hørt det efter Rygtet. — Nej, det har jeg ikke hørt at sige. Nej, ikke i min Tid, og heller ikke jeg ved det. Nej, ikke det jeg ved. Nej, Gærdet havde han

ikke set det Aar. Jo, han havde det halve Hals og Gaarden i Fæste fra Bødstrup. Nej, han saa ikke, at Bæsterne blev fodrede, men der sad Foder paa Stængen over dem, de kunde naa at æde det, saa de led ingen Mangel, men Foderet sad ved Siden af Stalden og ikke over Stalden, saa det de kunde pille, kunde jo ikke blive tilstrækkeligt til dem. Ja, det maa siges. Højvande paa Reersø husker han ikke noget til de senere Aar, for han kommer der kuns sjældent, men forhen har der jo været Højvande. Nu er han halvtreds Aar og har været Gaardmand i Dalby i ti Aar. Christen Hansens Hus blev bygget for ni Aar siden af Nilaus og Wilhelm Jørgensens Enke med Herskabets Vilje, for Jorden hørte til Fæstegaarden, men blev for halvandet Aar siden afstaaet til Herskabet.

Nilaus blev hjemsendt. Han kunde godt ha blevet hjemme.

Lützhøft bad om otte Dages Frist for at samle sine Vidner.

Saa stod det hen til 3. Oktober.

Ejler Hansen og Ole Nielsen Krag af Løve skulde høre paa, at Lützhøft førte Vidner.

Reersøerne var den Dag Gamle Peder Nielsen (Gamlepær), Espen Jørgensen, Birte Mads Mortensens med sin Laugværge, Sagfører Angersbach og saa Hans Jensen.

Vidnerne var Husmand Christen Hansens Hustru Bodil Christens Datter, Husmand Erich Iversens Hustru Ellen Peders Datter, Gaardmand Bertel Jensen af Dalby og Gaardmand Hans Kielsen paa Reersø, Husmand Hans Rasmussen, sammested, Husmand Lars Andersen af Vindehelsing og Gaardmand Hans Christensen af Dalby. Stævningsmændene var Søren Christensen og Anders Johansen, Kirkehelsing.

Bodil Christen Hansens maatte først frem. Hun havde været med til at løbe efter Bæsterne for at

drive dem tilbage fra Hals, men saa løb de ind i Bertels Mark, hvor hun ikke kunne genne dem ud, for hun var gaaendes, og hun var fyrretyve Aar. Erich Iversen red efter dem. De var kommet ind over Niels Mathisens Gærde, blev der sagt. Hun ved hverken, om Gærdet var istand eller ej, men Bæsterne brød sig ikke om Gærder. De har sprunget ind fem Gange og været optaget to Gange. Og hun har set paa, de sprang ind. Den første Gang, de blev optaget, var hun ikke med, og ved ikke hvad der blev af dem, men de to første Gange blev de drevet ud, „saa kunde de gaa til hvilken Side de vilde“. Men hendes Mand har et Hus med 2½ Td. Land og to Høveders Græsning alt frit for at vedligeholde Hegnet — ja, om Huset er frit ved hun ikke saa lige.

Lützhøft maatte kalde Retshørerne til Vidne paa, at Konens vidtløftige Svar for en Del kom af Reersørernes mundtlige Spørgsmaal.

Reersørerne blev ved at spørge og Bodil at svare, men Rede havde hun ikke paa ret meget.

De bad saa, at Vidnerne, der „havde været tilstede, snart flere og snart færre, nu maatte udvises af Tingstuen“, og da spurgtes der: Hvormange Dage er det siden, Forvalter Lützhøft var i Vidnets Hus?

Bole svarer, hun ved ikke af, han har været i Huset.

Han har været ved Huset og talt med dig.

Bole vilde ikke lade sig op med det, saa bad de Dommeren om Svar. Og hun maatte give sig: Ja, som spurgt: Hvor længe er det siden?

To Dage.

Hvad Tid paa Dagen var det, og talte Forvalteren med dig om denne Sag?

Det kan Bole ikke huske Rede paa. Endikke om det blev nævnet, hun skulde vidne her.

Saa kunde de ikke komme videre med „dette vanke­lmodige Vidne“.

Nu maatte Ellen Erich Ivers til det.

Hun har ogsaa drevet med Hestene, og de sprang ind paa Bødstrup Hals, men om der er Gav paa Gær­det ved hun ikke, men Jorddiget var vel ikke over fem Kvarter højt. Folk har jo baade kørt og redet over det. Hun har en Gang set Bæsterne springe ind, og fire Gange desuden set dem paa Bødstrup Hals. De sprang over Niels Mathisens Gærde. To Gange har de været inde paa Erich Iversens Huslod, hvor de næsten ødelagde en Tønde Land Rugsæd, men der blev ikke hverken fordret eller givet Bøde derfor.

Saa spørger Reersøerne Ellen som Bodil.

Nej, Ellen har ikke talt med Forvalteren før i Dag og ikke talt om Sagen „og hvorpaa hun endog bandede her i Retten“. Der skal ikke være nogen Tvivl om Ellen Erichs.

Saa kan de la hende gaa, „da Klagerne ei videre kunde befatte sig med dette usædelige (saakaldede) Vidne“.

Bertel Jensen kom frem og sa med det samme, at han var fra Vindehelsinge og ikke fra Dalby.

Hegnet er et Jorddige, omtrent en Alen højt og Grøfter paa begge Sider, har ikke været opgravet uden en Gang i de fire Aar han har siddet ved Gaar­den. Der kan rides over det paa Tider, hvor der ikke gøres Skade. Bæster kan ikke kaldes uvane, fordi de springer over her. Sine egne Gærder ved Gnibroled­det holder han vedlige.

Saa kom Reersøeren Hans Kiildsen frem — efter Lützhøfts Ønske for kun at tilspørges, om Bæsterne var uvane, og om han „er virkelig Part i Sagen“.

— Dette er Forvalterens skrappeste Greb. Kunde han faa skilt blot een Reersøer ud af Flokken. —

Men Reersøerne „førend deres Byemand og Fangs-

Broder blev fremstillet“ afgav et skriftligt Indlæg og krævede, at „deres Medklager ej blev afhørt og examineret hverken under eller uden Ed“.

Vejene til Sandhed maa ej spærres, sa Lützhøft og nægtede, „at Vidnet var Part i Sagen efter hans Tilstaaelse i dette Øjeblik“.

Reersøernes Indlæg lød:

„Erindring imod, at Gaardmand Hans Kielsen paa Reersøe ej efter S: T: van Deurs Contra Stævning af 1. dennes modtages som Vidne i Politi Sagen imellem os Øbeboere og velbemeldte. Sagen er anlagt af os samtlige ReersØ Gaardbeboere. Vi ere uudskiftede; har altsaa lige Skade — lige Fordel af denne Sag. — Hans Kielsen følgelig og. Han kan derfor ikke føres som Vidne i denne Sag, under hvis Drift han desuden iblandt flere Gange har mødt som Klager og Part Tægtedagen den 15. Januarii 1800, hvilket bevises med herved til forevisning produce-rede herudinden afbenyttede Udskrift af denne Politie Sag Pag. 12. — Thi Indstilles om bemelte vores Medklager, Byemand og Reensbroder, bør i denne som sin egen Sag tvertimod Lovens 1ste Bogs 14. Capitel 2, 3, 5, 6 og 7 Artikler — afgive Vidnesbyrd. Reers-Øe den 3. October 1800. Ærbødigst Hans Jensen. Jens Jensen. Paa egne og de øvrige Gaardbeboeres Vegne. Gl. Peder P. N. S. Nielsen. Christen Jensen C:I:S.V: West. Espen Jørgensen“ (sidste uden Forbogstaver viser at kunne skrive sit Navn).

Dommeren kunde ikke modtage dette Vidne, der stod som havende Del i Sagen.

Saa bad Lützhøft Dommeren lade Retsvidnerne vidne, at Hans Kielsen siger sig ikke at have Del i Sagen.

Retsvidnerne kunde dertil svare, „at de vel havde hørt Hans Kielsen discursire tale med Forvalter

Lützhøft om det omspurgte, men vidste ikke i hvad Hensigt det skete.“

— De havde vel Ret til at blunde. —

Saa vilde Lützhøft have Dommeren til at spørge Hans Kielsen.

Men da Hans havde mødt den 15. Januar i Retten med Reersøerne „fandt Dommeren det gandske upassende“ at spørge derom og fandt det „besynderligt, at Hr. Forvalter Lützhøft havde opgivet ham som Vidne“, maatte bede Lützhøft afholde sig fra Vidtløftighed. Boldt er ligeved at blive gnaven over det Vrøvl, han holder af at sidde og blunde blideligt, mens det hele gaar af sig selv. —

Men Reersøerne havde sejret over deres Fangsbroder (paa Fælleden, Fanget) og Reensbroder (paa Agerrenen), da han vilde bryde ud og stak Næsen sammen med de store.

Nu kom den næste Reersøer frem, Husmand Hans Rasmussen. Han ved det ikke, ja har hørt Rygtet i Dag, kanske før, uden at lægge Mærke til det. Nej, det ved han hellerikke. Og det har han aldrig hørt eller set. Jo, har hørt Rygtet, men ved det ejheller. Er 66 Aar gammel. Har en Søn Jørgen Hansen, „som er Gaardmand paa Reersø, der fik samme (Gaarden) i Foraaret“.

„Lützhøft fandt dette usædelige Vidne efter Omstændighederne intet videre at tilspørge for det første“.

Husmand Lars Andersen af Vindehelsinge var før ført som Vidne og skal kun svare paa senere stillede Spørgsmaal. Han havde sammen med Gaardmand Hans Christensen takseret Bæsterne. Da var Hans Jensen ikke med, men Jens Jensen. Bæsterne blev sat „med simpel Vurdering“ som det er almindeligt ved Auktion. Øget kunde godt være 20 Rdl. værd og

er senere solgt paa Marked for 20 Rdl., næste Dag igen for 25 à 26 Rdl., det har han hørt og set. Plagen, vurderet til 5 Rdl., var et Par Daler mere værd. Bæsterne var i god Stand, da de blev vurderede.

— Disse Tal svarer ikke til, hvad der opgives fra Auktionen senere, hvor Espen Jørgensen købte Øget. Vidnesbyrdet er i det hele svævende. —

Nu skulde Gaardmand Hans Christensen frem, han synede Heste sammen med sidste Vidne, og han har været til Stede, mens Vidnet blev hørt. Dette mener Reersøerne er uret, men har intet imod, at han afhøres, da han, hvad begge Retsvidner hørte, har sagt, at han vil aflægge lige Vidnesbyrd. De haaber derfor ikke, Lützhøft frafalder Vidnet.

Det gør Lützhøft „just af den af Klagerne nævnte Aarsag“, men tilholder sig at kunne føre flere Vidner.

„Klagerne maatte finde sig i deres Skæbne“ og ønsker Tingsvidnet endt, Sagen til Doms indladt.

Endelig har Lützhøft intet derimod.

Sagen blev udsat til den 23. d. M. Kl. 9, og Tingsvidnet skulde være i Afskrift trede Dage før.

— Saa følges Sagen videre i en anden haandskrevne Bog paa 236 Sider med et Tillæg.

Den 23 Oktober 1800 sad Krag i Reerslev og Ludvig Schou i Løve som Retsvidner. Da alle var samlede „maatte Dommeren tilkendegive“, at Tingsvidnet var ikke afskrevet. Sagen udsat i 14 Dage til 6. November.

Jens Nielsen, Hallenslev, og Mathias Madsen, Sæby, var den Dag Tilhørere. Espen Jørgensen og Hans Jensen bad om 8 Dages Frist til den 14. November. Lützhøft havde intet derimod for en Gangs Skyld. De kender snart hinanden.

Espen Jørgen og Hans Jensen mødte den Dag med et skriftligt Indlæg og nogle Bilag dertil.

Disse Skrifter vilde Lützhøft ha Lov at ta med hjem i otte Dage og Sagen udsat saalænge. Det satte Reersøerne sig imod. Det var de gamle Rets-sagers Afskrift, der ikke maatte komme ud af Rettens Hænder: Landstingsdommen 1747, Højesteretsdommen 1749. Et Tingsvidne fra 12.—19. Septbr. 1799. Desuden Tingsvidner 15. Jan.—12. Febr., 12. Marts —7. Maj, 18. Juni—3. Oktober dette Aar.

Dommeren mente ikke at kunne nægte disse Skrifter Udlaan. Lützhøft faar dem, lover at staa inde for dem til 21. Novbr.

Hvad der her blev tilladt Ridefogeden, var næppe blevet tilladt Bønderne, om de havde ønsket at laane Herremandens Retsbreve.

Endmere vidste Lützhøft, at disse Domme var faldet, da de havde været forelagt i Forligelseskommissionen. Muligt har her da været andre Tanker med at faa fat i Skrifterne? —

Reersøernes Indlæg mælder bl. a., at Dalby og Vindehelsinge altid havde overholdt Hegnsdommen, ogsaa under denne Retsstrid, men v. Deurs „aldrig saa snart havde han ifjor den 23. August . . . ved W. Jørgensens Enkes Dødsfald . . . tages hendes Gaard . . . førend han endnu straks samme Dags Aften lader optage nogle af vore Bæster“. Reersøerne gik til Forligelseskommission, Hestene bortsolgte uden Hensyn hertil og til Højesteretsdommen, skønt v. Deurs var bleven forevist vore Adkomster. „Han til- ligemed vedkommende Dommer have henvist os fra Sted til andet“. „Saa er det og synligt, at Optagnin- gen ikke var llovlig, og saa meget mindre havde v. Deurs altsaa Ret til at bortsælge vore Kreaturer; no- get som vi aldrig havde formodet kunde skeet“.

— Thi paastaas: v. Deurs gengælder Bæsternes Værdi „efter Vidnernes edelige Taxatiøn“ 7 Rdl., 20 Rdl. Den tabte Nytte af Dyrene: 19 Rdl. og Sags-

omkostninger. Det underskrives af Hans Jensen, Jens Jensen, Espen Jørgensen, Hans Mogensen.

Reersø d. 14. Novbr. 1800.

J. L. Schou og Johan Gummer, begge Løve, sad i Retten.

21. Novbr. sættes Retten igen. Retsvidner: Gaardmændene Jørgen Larsen og Jens Hansen, begge Tjørnelunde. Lützhøft var ikke mødt, men Espen Jørgensen og Hans Jensen var der. De „paastod Sagen optaget til Doms“. Men nu kom endelig Lützhøft med de laante Afskrifter, som han afgav og dernæst indgav en „Beskikkelse“, som skulde edsfæstes af Sognefoged Peder Nielsen af Drøsselbjerg og Husmand Jørgen Hansen paa Bildsøe Long. De har rettet nogle Spørgsmaal til Hans Kjeldsen.

Reersøerne kaldte dette lovstridigt. Ved Tingsvidne er Hans Kjeldsen Sagsøger med de andre.

Lützhøft blev ved sit. Boldt tog imod „Beskikkelsen“. Den spørger:

1) Om H. K. ved, at Hestene, der blev optaget, var uvane.

2) Om de har sprunget ind i Reersøs Kornvang.

3) „Om han virkelig er Part i den af Reersø Gaardbeoere mod Hr. Proprietær van Deurs for Kreaturers Optagelse anlagte Politisag, eller om samme er ham uvedkommende.“

Hans Kjeldsen svarer viseligt:

1) Har ikke set det, men har vel hørt det sagt.

2) Nej.

3) Nej.

Tredje Spørgsmaal tvetydigt. Deltager i Sagen — nej. Uvedkommende — nej.

— Til Nilaus Vinsentsen rettede de udsendte Mænd følgende Spørgsmaal: Om Christen Hansen skulde bøde den Skade de Dyr gjorde, der gik over Gærdet.

Nilaus svarede: I den Tid, jeg har været Fæster af Hals, og Christen Hansen lukkede Hegn, var der ingen Ufred.

Saa var der ikke mere fra Nilaus.

Nu vilde Boldt „eragte“ til den 27. Novbr.

Det bliver til, at der ikke kan afgives Ed for Hans Kjeldsens Svar, men vel for Nilaus.

Boldt kan gaa med til meget, men Hans Kjeldsen kan han ikke sove sig over.

Lützhøft pukkede paa sin lovlige Ret og udbad sig Udskrift af „Eragtningen“ og „Beskikkelsen“.

Peder Nielsen og Jørgen Hansen aflagde saa Ed paa det, Nilaus havde sagt. Det var ikke meget. Reersøerne vilde have at vide, om de to selv kunde læse og skrive (om Lützhøft var med her). Nej, Per kunde ikke, men Jørgen „kunde læse og skrive en Mands Navn“. Det kunde vel næsten ogsaa være tilstrækkelig til det, Nilaus vilde sige.

Derefter fremlagde Lützhøft sit skriftlige Indlæg. Det fylder 10 Sider: „Hvad der egentlig har bevæget Reersø Gaardbeboere til nærværende Sags Anlæg begriber jeg næsten ikke . . .“ Han mener, at Landstings- og Højesteretsdommen om Hegn maa være „døde og kraftesløse“ efter Forordningen af 29. Oktober 1794: Jordbrugere skal tøjre eller vogte deres Dyr. — Derfor paastaas 1) v. Deurs frifindes, 2) Klagerne bøder, 3) v. Deurs tilkendes Sagsomkostninger. Dermed indladt til Dom. 27. Novbr. 1800. Paa v. Deurs Vegne. Lützhøft.

Derefter fremlægges en Oplysning fra Sognefoged Søren Christensen, at Bæsterne ved Auktion solgtes: Hoppen, vurderet til 10 Rdl., for 7 Rdl. 8 Skilling til Espen Jørgensen, Reersø (Han havde været mange Gange i Løve for det Øg) — og Føllet, vurderet til 2 Rdl. 3 M., for 3 Rdl. 1 M. 8 Skill. til Ungkarl Jens Pedersen, Kirkehelsing, 9. September 1799.

Hvorefter Provst Holm, Kirkehelsinge, meddeler 20. Novbr. 1800, at Sognef. Søren Christensen, Kirkehelsinge, har overgivet ham 3 Rdl. 4 M. 8 Skill., som Overskud fra Auktionen til Sognets Fattige. „Den halve Skade Erstatning, samt Foergælden med videre Omkostninger vare fradragne“. — Hvilket paa nogetnær var den dyreste Hests Værdi.

Reersøerne krævede Udskrift af det fremlagte og Frist i 14 Dage. Lützhøft vilde have Eragtingen over Hans Kjeldsen Sagen udskrevet. Det vilde Boldt nærmere eragte — til 4. Decbr. Retsvidner var A. Kastrup, Lille Løvegaard, og Anders Sørensen, Rye. Saa eragtede Boldt, at Lützhøft kunde faa Eragtingen udskrevet, det hørte de paa, Mathias Madsen, Sæby, og Jens Nielsen, Hallenslev. Mere var der ikke den Dag.

Næste Gang 11. Decbr. Anders Sørensen, Rye, og Peder Nielsen, Drøsselbjerg, hørte til. Hans Jensen og Espen Jørgensen var der med en skriftlig Oplysning fra Kammerraaad Grønberg, at de ikke kunde faa Afskrifter af Løve Herreds Justitsprotokol før sidst i Ugen. Derfor maatte de have Frist. De fik den — og Lützhøft gjorde Vrøvl.

18. December. Anders Kastrup og Jørgen Krag er tilstede. Espen Jørgensen og Hans Jensen kommer med fire Attester, modtaget i Dag, men kunde ikke faa deres Indlæg med og beder Sagen udsat til i Morgen. Men i Morgen kunde Lützhøft ikke komme, han skulde i en ny Forligelseskommission, og saa blev det udsat til den 22. December.

Da mødte Espen og Hans med deres skriftlige Indlæg og indlod Sagen til Doms. Sognefoged Kastrup og Selvejer H. Schou i Løve var Tilhørere.

Indlægget indledes: „En god Sag forsvarer sig selv — hedder det, efter det gamle Ordsprog. Var altsaa denne Sag ren . . . Hr. Forvalter Lützhøft behøvede

da vist ikke i hans næsten uendelige Indlæg . . . saa vidtløftigen at undskylde samme . . .“. Det fylder S. 30—40.

Birte Mads Mortensens Laugværge, Sagfører An-
gersback, det maa være ham, fremsætter derefter sit
Indlæg fra S. 53 til 128. Det underskrives af Chri-
sten Jensen West, Hans Jensen, Jens Jensen og Espen
Jørgensen.

Højesteretsdommen kan ikke falde bort, saalænge
Danske Lovs 1. Bog 1. Cap. og 6. Bogs 4. Cap. er
i Kraft, og Forordn. af 29. Oktbr. 1794, som Lütz-
høft henviser til, siger i § 5, at Hegn, som staar, skal
blive staaende. Forordningen vedmagtkender de
forud givne Domme. „Lad os endog sætte det mod-
satte . . . hvad Uorden ville ikke dette afstedkomme.
Nej saadant fandt aldrig Sted i vel indrettede Stater
— mindre i det formedelst sine ypperlige Love saa
berømte Danmark“. — Nu bliver det med Henvi-
sing til Vidneudsagn vist a) at Reersø er en Ø, b)
at Markskellene er de samme som før, c) at Reersø er
udskiftet, d) at her kun er een Kornvang, e) at her
aldrig er holdt Vagt, f) aldrig hegnet, g) at Dalby
er udskiftet, h) at Dalby alligevel har haft Hyrder,
i) at Dalby-Vindehelsinge bør vedligeholde Hegnet,
k) Øen kan ikke hegne, l) Dalby-Vindehelsinge har
hegnet, m) der har været et Stænge ud i Stranden,
n) der blev intet optaget før, o) selvom Dyr kom over
Gærdet blev det ikke paataalt, p) Reersø Høveder gaar
løse paa Fælleden, q) Dalbyernes staar tøjrede, r)
deres Gærde var ulovligt.

Der fortsættes med Optegningen aa, bb, cc osv.

gg) „At disse to Gripominusser ikke heller selv har
skrevet den . . . saakaldte Forretning, men er skrevet
af Hr. Forvalter Lützhøft, og at den ene af dem vel
kan læse og skrive saare lidet, men den anden ikke
det allerringeste . . .“

— De Folk Sagføreren skal forsvare kan heller ikke skrive. —

ddd) Ellen Ivers faar sit Skudsmaal: „hendes tøilesløse Usædelighed, ugudelige Eder, og hæftige forhippelse paa Sagen endog udbryder i respective Retten“.

ggg) „Den mere end syndige Søren Christensen“ solgte den optagne Plag ved Auktion.

Vi har til hver Helgaard 3 Td. 1 Skp. Hartkorn kun 4 Bæster, til hver Halvgaard 2 Bæster. Flere hører ikke til Hartkornet efter Forordningen 13. Febr. 1722. „Jo øjensynligere er Tabet vi lider“. — Forvalteren faar „den syndige Præst lokket med i Spillet“, Sagen henvises til Amtmanden. — „Fornævnte tvende Krabaters Vidnesbyrd var urigtig“ (Christen Hansen og Erik Iversen).

Angersback uddeler rundhaandet sine Vidnesbyrd, kun ikke overfor Forvalteren. „Saameget vi ellers agter Hr. Forvalter Lützhøft for hans juridiske Indsigter, hvilket vi maa tilstaa han under denne Sag har lagt for Dagen“ . . .

Det synes som Ridefogeden staar Sagføreren nærmest.

En Bunke Bilag A—O medfølger Sagen.

— Forvalteren ønskede skriftligt Sagen udsat i to Dage fra 22. Decbr. Det blev til Juleaften. Saa udsættes der til 27. Decbr., Tredjenedag, halvhelligt paa Reersø, men „Klagerne mødte“. Lützhøft kom og bad om yderligere Frist. Den blev til 10. Januar. Retsvidner Peder Andersen og Peder Madsen, Tjørnelunde.

Den 10. Januar, da Peder Jensen og Mads Unger sen af Tjørnelunde sad i Retten, kom Lützhøft med Brev fra Amtmanden, som Svar paa Lützhøfts Klage i Hans Kjeldsen Spørgsmaalet, at dette er sat „til

nærmere Resolution“, hvorefter Lützhøft maa udbede sig mere Frist.

Espen Jørgensen og Hans Jensen var der og holdt sig til deres lovlige Ret.

Fristen blev givet kun til 15. Januar.

Saa var de der igen. Retsvidner: Sognefogederne Søren Christensen i K. Helsing og Claus Borgen i Tjørnelunde. Lützhøft, Espen og Hans. Nu havde Lützhøft faaet Resolutionen, den gik Dommeren imod, Hans Kjeldsen maa vidne i Retten mod sin egen Sag. Det tillader Amtmanden.

Espen og Hans holdt paa deres lovlige Ret og krævede Dom.

Lützhøft krævede Frist for et nyt Indlæg.

Sagen maatte udstaa til 22. Januar.

Da sad Sognef. Anders Sørensen, Rye, og Husmand Niels Kjeldsen, Knudstrup, i Retten. Lützhøft havde faaet lavet sit Indlæg, fra Side 157—169. Men gennemgaa Angersbacks „absurde Indlæg“ mener han er overflødig. „Bruge en Rabulists Kunstgreb“ vil han ikke. Han fremhæver, at Forordn. af 29. Oktbr. 1794 ophæver „alt det som om Fredning, Hegn og Gærder, samt om Fæes Indtagning og Løsning er i Loven“. Endvidere henvises til en fremlagt Landstingsdom, der viser, at Reersøernes Vidne Niels Wilhelmson er v. Deurs Avindsmand og derfor ugyldig som Vidne. (N. W. blev drevet fra sin Moders Enken Bente Maries Fødegaard ved hendes Død, da v. Deurs næppe kunde bide Tiden ud for at overtage Gaarden og optage Reersøernes Heste. Niels har saa haft Sag mod v. Deurs til Landstinget — og har tabt).

Efter Lützhøfts Indlæg maatte Espen og Hans bede om Frist. Den fik de til 30. Januar.

Den Dag var det haardt Vejr og Snefog.

Fra Kulby var Retsvidnerne naaet frem: Niels

Christensen og Christen Pedersen. Fra Bødstrup havde Lützhøft ikke langt til Løve, og Boldt var ogsaa naaet ud fra Slagelse. Men Reersøerne var ikke naaet frem. Paa deres Vegne bad Laugværgeren for Peder Jensens Enke, Selvejer Kastrup fra Lille Løvegaard, at Sagen maatte udsættes, da Vejret var saa haardt.

Lützhøft og indstillede til Dommeren om det kunde lade sig gøre.

Dommeren, „som paa sin Rejse fra Slagelse“ havde mærket, hvad Vejr det var, udsatte Sagen.

„Efterat denne Sag samme Dag var sluttet, mødte nu Klagerne, nemlig Espen Jørgensen paa egne og de øvrige Reersøe Gaardbeboeres Vegne“.

Alene. Hvorfor skulde Espen ta det Ridt fra Reersø til Løve — og hjem ved Nat — alene. —

For engangs Skyld blev Espen og Lützhøft enige. De optog Sagen igen.

Espen fremlagde et Indlæg og indlod Sagen til Doms.

Angersback giver sig ikke af med smaa Taler, denne er fra S. 176 til S. 192.

Fire af Vidnerne kalder han „vores Avinsmænd og Efterstræbere“. Sognef. Søren Christensen, Synsmændene Nissen og Hans Jensen, dertil Gaardmand Bertel Jensen, Vindehelsing. De har — udenfor denne Sag — foretaget en Udpantning paa Reersø og blev modtaget saadan, at de har indmældt Reersøerne og faaet dem „justitialiter tiltalte“. — Derimod er Niels Wilhelmsen ikke v. Deurs Avindsmand, som Lützhøft siger. Det var ikke Arvingerne i Enkens Dødsbo, men v. Deurs som Skifteforvalter, der til Overretten indstævnte en „Dicision, som af Herredsfogeden i Dødsboet efter Vidnets Moder var afgivet“. — Herredsfogeden synes at have undt Arvingerne bedre end v. Deurs.

Højesteretsdomme kan ikke svækkes, naar de er givne, siger Angersback: „thi de stande og gjelde da som Love“. „Hr. Lützhøft maa derfor gjerne i hans Indlægge ammusere sig med sine laconiske Begreber om Forstaaelsen af Højeste Rets Dommen . . .“ — Efter Forordningen 25. Marts 1791 § 21, 23, 30 og Forordn. af 29. Oktober 1794 § 50 skal v. Deurs personlig møde i Retten, og han har ikke vist lovligt Forfald. „Disse Anordninger tilsidesatte, hvorfor vi ogsaa bør tilkendes Sagens skadesløse Omkostninger“. — Videre — mod den der „udtrækker en Sag“ Forordn. af 3. Marts 1741 § 10 og 3. Juni 1796, Reskriptet af 9. Oktbr. 1799 m. fl. — Angersback kan sine Forordninger, viser han. Plakaten af 13. August 1766 § 8 tillader ikke fulde Folk at vidne, det er sket her. Hvorledes Lützhøft for alt dette „skal characteriseres og corrigeres, overlades til Hr. Dommeren“. — „Vi henholder os derfor til, hvad vi forhen under Sagen har fremlagt, demonstreret, bevist, paastaet, indstillet, benægtet og provoceret“.

Det underskrives af: Espen Jørgensen, Christen Jensen West, Gl. Peder Nielsen og Hans Jensen. En farlig Karl er deres Sagfører.

Lützhøft bad om Afskrift og Frist i tre Dage til 2. Februar.

Reersøerne fremlagde Udskrift af Løve Herreds Auktionsprotokol over Auktion af Græs paa Hals. Det er nu v. Deurs der sælger Græsningen paa Kredit til Mikkelsdag. Gamle Peder Nielsen, Reersø, har købt for 9 Rdl. 4 Mark Høslet paa Lützhøfts Auktion.

Sagen blev udsat til 5. Februar 1801.

Sognefoged Kastrup, Lille Løvegaard og Anders Sørensen, Rye, var Retsvidner. Reersøerne mødte ikke. Lützhøft fremlagde sit Indlæg. Det er fra 202 —213. Der tales om Søren Christensen, som ikke værende Reersø Avindsmand, da ikke han, men „Ju-

stitien“ fører Sag mod Reersøerne, og Sagen er saavidt vides tabt i Landstinget. — Der fremlægges Vidnesbyrd fra Søren Christensen for, at Hesteauktionen var tillyst ved „Sogne- og Kirkestævne“. — Det rusede Vidne var fremstillet af Klagerne. Lützhøft skønnede ikke, at det skadede noget, men hvis Manden var fuld „hvem deri var Aarsag, taaler ingen videre Udvikling“. Der hentydes til, at Reersøerne selv har drukket ham fuld for at han ikke skulde vidne imod dem. — En Ridefoged tillader sig dette. Selv „er jeg hævet over de Grovheder — der allene kunde ventes fra et ukultiveret Folk — hvormed deres sidste Indlæg er opfyldt“.

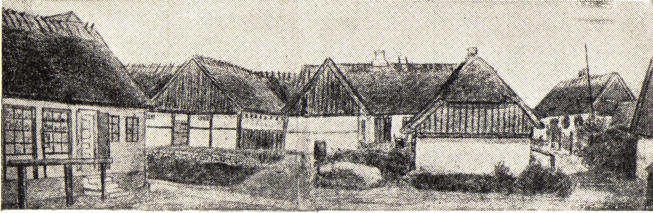
Dommeren ønsker nu, at Sagen staar under Paa-dømme i fire Uger til 5. Marts. Men 19. Marts staar de atter i Løve Tingstue og har fra 6. Febr. givet Dommeren Henstand i seks Uger eller længere Tid, om Dommeren ønskede. Sognefogederne Anders Sørensen, Rye, og Peder Nielsen, Drøsselbjerg, er Retsvidner.

Birthe Nielsdatter, Mads Mortensens meddeler skriftligt, at R. Angersback, Fuldmægtig hos Kammerraad Grønberg, Kjelleklinte, vil møde for hende, „da jeg ej formedelst indløbende Omstændigheder kan selv være tilstede“. Reersø 3. Febr. 1801.

Nu dømmes der. Dommen gaar fra S. 220—235.

Forordningen af 29. Oktbr. 1794 „byder, at om endog en Mands Hegn er uforsvarligt, maa Naboen dog ikke lade sine Kreaturer komme ind paa den andens Lod, men han maa tøjre eller vogte“ — „saa følger heraf, at Hr. van Deurs var berettiget til Optagningen“. „... Om endog Højeste Rets Dommen kunde være gældende, hvilket ej nu bliver Qvæstionen i Sagen, viser dog benævnte Forordnings §, hvorledes da skulde forholdes“. Men v. Deurs har fulgt Forordningens § 33 og ikke § 37, ligesom han ikke

kendte Ejerne, og de havde været sammen i Forligelseskommissionen faa Dage efter Optagningen. Han havde ikke Ret til at sælge Dyrene, men derimod til at faa Foderpenge for deres Røgt. Hr. v. Deurs har hellerikke tilkaldt Ejerne ved Synsforretningen, og det

Reersø 1891.

Efter Tegning af *Fred. Larsen*.

er ikke vist, at de optagne Heste har voldet Skaden, og han havde ikke Ret til at holde sig skadesløs ved Hestenes Salg eller, da Ejerne kendtes, at overlade Sognepræsten Pengene. Da det er godtgjort, at Hestene var mere værd ved Optagning end ved Salg, kan Foderpenge ikke tilstaa. Hestenes Værdi bør derfor tilbagegives Ejerne efter Synsmændenes Vurdering. Vederlag for Afsavn af Hestene gaar lige op med Foderpengene [som han alligevel ikke skal have for at sulte dem!], ligesom Sagsomkostninger ikke kan godtgøres. — Kendes for Ret: v. Deurs giver Jens Jensen 10 Rdl. for Øget og Hans Jensen 2 Rdl. 3 Mark for Føllet. Sagens Omkostninger ophæves. For Ophold med Sagen bøder Hans Jensen og Jens Jensen, en for begge, begge for en, — efter Forordn. af 3. Juni 1796 § 10 — til Kirkehelsing Sogns Fattige 10 Rdl. og Forvalter Lützhøft til Drøsselbjerg Sogns Fattige 10 Rdl.

Espen Jørgensen og Hans Jensen var tilstede. De krævede den Dom skriftligt meddelt dem til Paaanke. Det samme gjorde Lützhøft.

Denne Paaanke skulde ske til Amtmanden fjorten

Dage efter Dommen, men da var denne endnu ikke blevet afskrevet, og Reersøerne maatte sende deres Anke uden Domsafskrift 30. Maj. De kræver i Sagsomkostninger 104 Rdl. 3 Mark 12 Skilling, deraf de 58 Rdl. 4 M. for at have haft 111 Mand i Retten, over 1½ Mil borte, til hver 4 Mark. Desuden to Rejser iil Amtmanden paa Løvenborg, 4 Mil, ialt 6 Rdl. Paa Reersøernes Vegne underskriver med fuldt Navn fire Mand — de der kan skrive: Esben Jørgensen, Jens Jørgensen, Hans Jensen, Gl. Peder Nielsen.

I Sagsomkostninger kræver v. Deurs for Amtmanden 60 Rdl.

Amtmanden svarer: „Politirettens Dom bør ved Magt at stande og at efterkommes inden 3de Solemærker efter denne Resolutions lovlige Forkyndelse . . .“.

Løvenborg 24. Oktbr. 1801.

Løvenskiold.

— Reersøerne kender kun Hævdsret. Embedsmændene følger kun Forordningerne, som Reersøerne ikke kan kende. Hele Spørgsmaalet bliver, om Optagningen af de to Mænds Heste er sket efter den ene eller den anden Forordningsparagraf. Dommeren ser bort fra, at Reersøerne samlede fører Hegnssagen. Bønderne er aldeles retsløse med deres halvthundredaar gamle Højesteretsdom. Alt gaar ud paa at hæmme deres Rettergang, og det maa de give Bøde for. Tabet af Hestenes Arbejde gaar lige op med, at Proprietæren har sultet Dyrene, hvorfor han ingen Foderpenge skal ha, siger Dommeren, der synes at være ligesaa klog som Amtmanden, thi et opnaar de sammen med den efter Stavnsbaandet til Smaaherremænd opstigende Ridefogedtype: de bryder Bøndernes gamle Hævdsret. —

Der fortælles, at i gamle Dage gav Reersøerne altid Amtmanden den første Laks de fangede. Amt-

manden var jo for dem Kongens nærmeste Ombudsmand, ihvor uret det Syn end var, og Kongen skulde efter de gamle Landslove have den bedste Fisk: Støren den „Gørsums Fisk“, hedder det.

En Dalbyer, som ikke kunde sige Laks, sa, at Reersøerne kunde vinde i Retten, for de havde døres Lask. — Det mindes.

Det har vel været efter Højesteretsdommen, man har ment, at Reersøerne købte den med Laks.

Men senere stod Amtmanden ikke højt.

Hans Jensens Søn hed Jens Haen. Ind i hans Gaard (nuv. Johs. Christensen) kom engang Amtmanden og spurgte, om han maatte se de gamle Kongebreve. Dem havde Jens Haen nu ikke i sit Værge, men han lod saadan og svarede: Nej.

Amtmanden sa: Men hvis nu Kongen gav en Lov, som afskaffede denne Friret. —

Ja, det kunde Jens ikke sige noget til, om saa maatte være, men han svarede med Genspørgen:

Jamen, hvis nu Kongen afskaffede Halvdelen af Amtmændene, og saa Holbæk Amtmand var derimellem.

Hvad Svaret blev kendes ikke. Men Kongebrevene blev ikke lagt for Amtmanden — og det stod ikke paa Laks dengang.

„KONGEREJSE“.

Alt mens den udensogns v. Deurs gik imod Reersøernes Hævdsret paa Gærderne, vilde den indensogns Overhøjhed, Reersøernes eget „Herskab“, Mikael Rasmussen, Helsingegaard, ikke staa tilbage. Imod Hævdsretten, at Reersøerne var fri for kongelig Skyld, sendte han dem Bud, at de skulde køre Kongerejse. Det gjorde de ikke.

Den Sag kom for Landsting, før deres Politirets-sag med v. Deurs var endt.

Sjællands Landsdommer: T. E. Bartolin, Borgmester i Kalundborg, V. Galschiøt, Herredsfoged til Lejre Herred (intet Herred hedder Lejre), H. N. Nissen, Professor ved Sorø Akademi, og N. E. Thygeson gjorde vitterligt, at Onsdag den 20. August 1800 mødte Prokurator Schaltz fra Kalundborg for Gaardmændene Niels Hansen og Christen Jensen med flere paa Reersø med en Stævning, der indstævner en Underrettsdom af Mandix i Løve Herred, i en Sag, som Birkedommer Henneberg „justitialiter“ førte mod Reersøerne, for deres Opførsel mod de Mænd, der skulde pante dem for den nægtede Kongerejse.

Efter Dommen var Jens Hansen og Mads Mogensens Enke, Hans Mogensen og Jørgen Mathiesen hver dømt til en Bøde paa 10 Rdl. til Helsinges Sogns Fattige — de to første for deres egne Ord og de to sidste for deres Koners ved Udpantningen. Følgende skulde en for alle og alle for en bøde 5 Rdl.: Peder Jensen, Gl. Peder Nielsen, Hans Kjeldsen, Jens Enevoldsen, Christen Jensen, unge Niels Hansens Enke, Mogens Bentsen, Hans Jensen, Jens Jensen, Espen Jørgensen, Lars Jørgensen, Niels Christophersens Enke, Niels Hansen, unge Peder Nielsen, Christopher Jørgensens Enke og Esben Bentsens Enke.

Desuden skulde alle indstævnte, en for alle, alle for en, give 4 Rdl. 2 Mark til Rasmussen, Helsingegaard, for den nægtede Kongerejse og ligesaameget til Sognets Fattige efter Plakaten 13. Oktober 1728, og videre en for alle, alle for en, give Birkedommer Henneberg i Salær 30 Rdl. — 83 Rdl. 4 Mark — ud af Reersø for deres kongelige Ret.

Dommen var afsagt med Meddomsmænd, og de havde dømt Christopher Jørgensens Enke den 29. Maj 1800, skønt hun døde den 30. Maj 1799.

Denne Underrettsdom savnes i Reersøs Skatkiste, og saa lad den ogsaa være savnet her, og glemt være hvad Mads Mogensens Enke og de to andre Koner har udøvet mod den høje Øvrighed fra Helsing.

Reersøerne vil nu frifindes for Landstinget, og endmere have dømt: Proprietær Rasmussen, Sognef. Søren Christensen, Gaardmand Fred. Nissen, K. Helsing, for disses Opførsel ved Pantningen.

Saa indstævnes: Birkedommer Henneberg og Herredsdommer Mandix med Meddomsmændene Sognefogederne A. Kastrup, Lille Løvegaard, J. Kragh, Reerslev, Peder Nielsen, Drøsselbjerg, Anders Sørensen, Rye, desuden Proprietær Rasmussen, Sognefoged S. Christensen og Fr. Nissen, K. Helsing — at møde i Sjællands Landstings Ret i Ringsted Onsdagen d. 20. August. Stævningen er fra 5. August og lovlig forkyndt for paagældende den 11. og 12. August.

Dertil føjes et Indlæg med Bilag A—G, foruden Underrettsdommen.

Denne synes at vise, siger Indlægget, at Dommeren ikke har læst Sagen igennem, naar det lyder, at Kongebrevene ikke er fremlagt, de findes to Steder. Da de siger, at Reersøerne skal blive ved deres gamle Redsel og Afgift og ingen ydermere Dagværk gøre, er det tydeligt, at Reersøerne ikke kan udsendes i Ægtrejser eller udpantes for saadanne, for Rejser, hvortil Rasmussen selv var tilsagt. Endvidere er der Tale om Oprensning af Aaen, men samme Dag, det skal ske, kommer de fire Udpantere til Reersø: Fr. Nissen, Søren Bertelsen, Hans Jensen og Bertel Jensen. De ved ikke, hvad Rasmussen faar dem til at underskrive, „Friderich Nissen undtagen, der kiendelig har været deltagende med Rasmussen“, og Rasmussen „paa en for Reersøerne meget fornærmende Maade er Aarsag til denne Sag“.

De indstævnte mødte ikke, og Sagen blev udsat til 24. September. Da kom Henneberg og bad om Frist og Afskrifter. Den 29. Oktober indgav han et Indlæg ved Prokurator Møller.

Der henvises til, at hans Tingsvidne af 30. Maj ikke er omstødt af Reersøernes Mod-Tingsvidne af 4. Juli 1799, „omendskønt de har ført en Del Personer til Vidne, som selv var med i Opløbet“ — „paa en voldsom og formastelig Maade at overfalde en Sognefoged og hans Følge, naar han . . . udøver sin Embeds Pligt“. — — „Og i et saadant Foretagende lader en af mig og flere hidtil bekendt retskaffen Mand Hr. Procurator Schaltz sig bruge“ . . .

Oldeberggaarden 29. Oktbr. 1800. A. Henneberg.

Samme Henneberg paabydes at være Aktor i Sagen ved Landstinget.

Da Mandix ikke har faaet Meddomsmændenes Underskrifter paa Domsafskrifterne, maa han bede disse Afskrifter sendt fra Landstinget for at faa dem gjort gyldige.

I Landstinget 26. Novbr. kommer Prokurator Schaltz nye Indlæg. Det fremhæves, at Aktor ikke hverken for Underretten eller her bør tale Rasmussens og Dommerens Sag, men alene Justitiens. Pilleværk fra Retssagen omtales: den dømte Enke og hvornaar Aktor fik Afskrifter, men intet om Reersøernes Ret i dette deres Sagførerindlæg.

Landstinget dømmer 21. Januar 1801:

„I Følge Reconventions Natur kan ikkun de Sager kompenseres mod hinanden, som ere af lige Art, og hvorved petitum i den ene kan fyldestgøre petitum i den anden.“

— Det er tydeligt for Reersøerne.

Derfor kan Øvrighedens Krav ikke afvises, selv om det siden viser sig, at det krævede ikke er ret.

Derfor kan „Reersløv Bønders Paastand (Reerslev for Reersø siger intet for den høje Ret) om at være fri for Kongerejser ikke „komme under Paakjendelse“ i denne Sag paa Justitiens Vegne. „Et mildere og mindre formasteligt Udseende“ end Tingsvidnet 30. Maj 1799 viser Tingsvidnet 4. Juni 1799. At de „uafbrudt i meget lang Tid har været fritagne“ — — „kunde opvække den Mening, at de til saadanne Rejser ikke vare pligtige“, hvilket „bør komme i Betragtning til at formindske, skønt ikke at ophæve Straffældigheden“.

— Reersøernes Fribreve ligger for Landstinget. De kendes ikke. —

Thi kendes for Ret:

Jens Hansen, Mads Mortensens Enke, Hans Mogensen, Jørgen Mathiasen bør at bøde enhver for sig 8 Rdl. Peder Jensen, gl. Peder Nielsen, Hans Kjeldsen, Jens Enevoldsen, Christen Jensen, Unge Niels Hansens Enke, Mogens Bendtsen, Hans Jensen, Jens Jensen, Esben Jørgensen, Lars Jørgensen, Niels Christensens Enke, Niels Hansen, Unge Peder Nielsen og Esben Bendsens Enke, en for alle, alle for en bøde 4 Rdl. — alt til Helsing Sogns Fattige.

Aktors Sallær for Underretten bør ved Magt at stande — for Landsretten 6 Rdl., en for alle, alle for en, inden 15 Dage (ialt 36 Rdl.).

Henneberg og Mandix underskriver for, at Bøderne er givet.

Vedlagt denne Retssag er blandt løse Blade følgende: „Extract. Af den under 28. Maj 1785 fra Amtstuen i Kallundborg afleverede Specification over Hartkorn i Løve Herred, som skulle afgive Fri Rejser, efter Tilsigelse fra Slagelse Station, Helsingegaards Gods — 86 Td. 5 Skp. 2 F. 2 Al., herunder Reersø Land af Hartkorn 53 Td. 3 F. 1 Alb., som paa Grund

af Privilegier for Frie Reiser ere befriede. Kallundborg den 28. Maj 1785. Falck.“

Desuden har — paa et andet Blad — 26. Septbr. 1798 følgende underskrevet paa, at Højvande kunde gøre Reersøvejen ufarbar:

Hans Larsen, Skoleholder — Søren Hansen — Peder Olsen — Peder Rasmussen — Hans Rasmussen — Hans Hansen — Jens Larsen — Peder Christensen, alle Husmænd paa Reersø. (Kun første og sidste skriver selv.) Ole Hansen af V. Helsing, Lars Nielsen, Bertel Jensen, — Fra Dalby: Niels Larsen — Jens Larsen — Jens Nielsen — Erik Iversen.

Et Brev fra Amtstuen ^{22/3} 1848 svarer paa en Forespørgsel fra Herredsfogeden efter Søgmaal af Rasmus Jørgensen og Jørgen Jensen paa egne og andre Reersøeres Vegne, om det er lovmedholdeligt, at de skal afgive ommældte Amtsrejser — at Holbæk Amsraad den 7. ds. „finder at maatte vedblive den ved Regulativets Udfærdigelse eengang tagne Bestemmelse, i hvis Følge de ommeldte Reiser paalegge Andragerne.“

Men i Februar 1869 fik Gmd. Rasmus Jørgensen, Reersø en Regning paa 129 Rdl. 3 M. 9 S. og et Brev, som følger med Udskrift af Dommen i „Sagen mod Generaldirektoratet for Skattevæsenet, der saa heldigen blev vundet.“ — De gamle Papirer sendes ikke tilbage, før det afgøres om Sagen skal appelleres. Sagen findes ikke her, men det ses, at Reersøerne tilsidst sejrede i Kongerejsestriden. De kom aldrig til at køre Kongerejser. Det var Kongsbønders Ret fra tidligste Tid. 1317 hedder det i et Kongebrev til Skaaningerne: „Kongens Innebønder skulde være quit og fri for Egt uden de høre særdeles Kongens Breve derom.“ (Huitfeldt 393).

EJENDOMSKØBET.

Dette her kunde ikke blive ved. Reersø Ret var ikke at faa, hverken hos „Herskabet“, Sognefoged, Herredsfoged eller Landsting. De seneste Retssager viser, at der var rejst en samlet Vilje til at kue Reersøerne, og det var ikke alene de tilfældige Ridefogeder og Assessorer, men selve Tidens, Bondevelgørernes Tid, hvor Bønder blev tvungne til at udflytte Gaarde, bryde Fælliget, bryde Tusindaars Bonderet for at tage mod „Reformer“. Dem vilde Reersøerne være fri for, de havde ikke ført Kampen for Kongelevet i alle Retter gennem halvandet hundrede Aar, for nu at kaste sig hen til Bondens Velgørere, som de mente at kende for godt til at lide paa.

Saa blev de endelig enige med deres Proprietærherskab om, hvad Reersø Land skulde koste i Kongens Mønt.

Fem Maaneder efter Landstingsdommen i Kongerejsesagen, St. Hansaften 1801, købte de Øen til Selveje.

Da skrives Købekontrakt, hvor Michael Rasmussen til Helsingegaard og Gods „lover ved Skiøde aldelis at afhænde Reersøe med dens Bygninger, Eiendommer, Herligheder og Rettigheder uden allermindste undtaget“.

1) Fra samme Dag bliver Gaarde og Huse paa Købernes Regning.

2) Sælgeren faar Jordebogsafgifter o. lign. til Mortensdag.

3) Sælgeren vil udstæde de Fæstebreve, der mangler.

4) Sælgeren har alle „herskabelige Forretninger“ til Aarets Udgang.

5) Sælgeren har Adgang til Musholm over Reersøs Veje fra Helsingegaard og Avlsgaarden Beatesminde.

6) Søren Andersens Hus (senere „Andræjs Hus“, Museet) er med i Salget, men han svarer ingen Husafgift eller hans Kone, mens hun som Enke sidder ugift.

7) De 16 Gaarde og 17 Huse — 51 Td. 2 Fjk. 1 Alb. Hartkorn, koster 220 Rdl. for hver Td. Hartkorn og 100 Rdl. for hvert Hus, ialt 12,936 Rdl. 4 Skilling. 10,936 Rdl. 4 Skill. staar uden Renter til 11. Decbr., hvorefter Sælgeren udstæder Skøde paa Købernes Omkostning, dog saa, at Sælgeren yder det halve til Stemplet Papir, men Køberne alene Tinglysningen.

Køberne skal optage Laan, „det er uvist, om de kan erholde samme“, skulde det ikke ske til 11. Decbr., skal Sælgeren kun modtage de 936 Rdl. 4 Sk. og de 10,000 Rdl. henstaa til 11. Juni med $\frac{1}{2}$ Aars Rente.

8) Naar den fulde Købesum er udredet, faar Køberne Skødet „fri for Heftelser paa Ejendomme og skulle de i alle Deele agtes og ansees som Selveiere, i Overensstemmelse med de Kongelige Anordninger“. (Det er jo disse sidste, det har været galt med i de senere Aar.)

9) Sælgeren svarer til „umyndiges Midler og Børnepenget“.

10) Alle Dokumenter om Reersø afgives med Skødet.

11) „I Tilfælde af Disputer“ . . . „som dog ikke forventes — maa ingen Rettergang finde Sted“.

Hvis Forlig ikke kan opnaaes, vælger hver en Voldgiftsmand og disse om muligt en Opmand, hvis „endelige Kendelse . . . ikke kan paaankes,“. (Saa er der slaaet Laas for Rettergang fra begge Sider.)

12) Sælgeren har lovet fh. Gaardmand Jens Enevoldsen aarlig Aftægt 1 Td. Rug og 2 Td. Byg, dette maa Køberne udrede og lade ham og hans Enke frit bo i deres Hus, som de selv vedligeholder, ogsaa naar hun sidder Enke, men „hun nyder kuns det halve Kier“ (Kærv, Sædafgiften). Gifter hun sig, „ophører dette alt“. Espen Bendtsens Enke maa ligeledes bo i sit Hus hendes Levetid, men uden Aftægt „alene hun holder Huset vedlige“. Disse Indsiddere henfalder til Jens Enevoldsens Gaard (i „Krogen“).

13) De fire Fæstere af Jens Enevoldsens Gaard: Christopher Hansen, Bent Larsen, Niels Larsen og Christian Andersen Maggaard udreder Købesummen for Gaarden og Aftægten af den.

14) „Køberne forbinder sig at lade de paa Reersø værende forbenævnte 17 Husmænds Huse faa hver 2de Høveders Græsning paa Byens almindelige Overdrev, imod derfor at betale 4, siger (fire) Mark for hvert Høved for hver Sommer.“

15) Køberne indestaar alle for en og en for alle, at denne Købe Kontrakt skal paa deres Side vedbørlig blive opfyldt. — —

16) Ifald de 10,000 Rdl. ikke kan udredes 11. Juni 1802, maa Sælgeren underrettes derom inden August Maanedes Udgang.

Blandt de Købere, der underskriver, er kun to, der skriver Navnet helt, de andre sætter Forbogstaver. Schaltz og Angersback, de gamle Sagførere, er med som Vitterlighedsvidner.

Særligt mærkes ved dette Køb, at Ornum nævnes ikke. Det ejes forud af Fæsterne. Det hørte altid til Reersø, men det ejedes ikke af Reersø Ejere før nu. Det blev givet af Dronning Margrete. Det vil sige: Det blev tildelt Øen udaf Kongelevs Jord, men det

blev fraholdt Hovedgaardens Jord. Da det gik ind under anden Selvejerjord blev det efterhaanden solgt fra Øen. Kun enkelte Gaarde ejer endnu deres Ornumlod.

Skødet paa Reersø udstedtes 24. Maj 1803. Læst i Sjællands Landsting 13. Juli.

Den 9. Juni laante Reersøerne 9000 Rdl. i Den almindelige Enkekasse med første Prioritets Pant i Reersø „51 Td. 2 Fdk. 1 Alb. Hartkorn med samtlige paa Øen værende Bygninger og Huse... ligeledes pantsætte vi den os tilhørende Besætning af Kreature og Avlsredskaber, den af Markerne indhøstede Sæd og Høslet og det os tilhørende Indboe... intet i nogen Maade undtagen“.

Intet — uden Ornum.

Gælden blev staaende. 22. Maj 1850 blev der udstedt ny Obligation til Enkekassen paa de 9000 Rigsbankdaler, for hvilke Reersøerne hidtil hæftede en for alle og alle for en, men nu bliver det opgjort, hvormegen Gæld der falder paa hvert Sted. Saa er Selvejet fuldgjort. — —

Musholm, som havde været Rethæsø Holm i Kongelev, var tabt. Jeg har hørt, den kunde have været købt, men at Reersøerne mente, der var for stort Landgilde paa den. Og Landgilde vilde de ikke vide af paa deres Jord.

Havde de stridt i Aarhundreder for Kongelevet, skulde stedse alt staa frit paa Reersø Land.

GAARDE OG HUSE.

Naar der nu for første Gang skulde laanes Penge i Reersø Jord, skulde der ogsaa vurderes, hvad de ejede og havde derude.

Det gjorde Fuldmægtig Boldt (som havde siddet paa Rettens Sæde for Mandix i Optagningssagen) med Sognefogederne Søren Christensen, Kirkehelsing, af Universitetsgodset, og Selvejer Andreas Kastrop, Lille Løvegaard, Fredagen den 23. Oktbr. 1801 og Dagen derpaa.

Foruden Bygninger, Redskaber, Heste vurderede de Jorden i seks Dele:

1)	250 Td. Land	god Jord à 40 Rd.	10,000 Rdl.
2)	100 — —	middelmaadig Jord à 26 Rd.	2,600 —
3)	80 — —	slet Jord à 10 Rd.	800 —
4)	50 — —	maadelig Engbund à 12 Rd.	600 —
5)	600 — —	Overdrev à 6 Rd.	3,600 —
6)	100 — —	slet boniteret Ager paa Ornum à 5 Rd.	500 —
	20 — —	god Engbund paa Ornum à 50 Rd.	1,000 —
			19,100 Rdl.

Deraf de 1500 paa Ornum.

Her kommer for første Gang Reersø Ornum ind under Nutid med Laan og Vurdering.

Endnu var ingen Plov sat i Jorden derude.

Da alle Jorderne paa Reersø laa i Fællig, blev hver Gaards Jord sat lige: 1109 Rdl. 2 M. 1 Skilling.

Der skulde ikke bare ejendomsvurderes. Der skulde ogsaa brandvurderes og Reersø Bygninger sættes i Brandkassen, hvor de aldrig havde været.

Det gik for sig ved Branddirektør Schou med Jørgen Kragh af Reerslev og Friderich Welter fra Mørkøhuset 28. Novbr. og to følgende Dage.

Alt tilsammen: Gaarde, Huse, Jord skal være 30,278 Rdl. 3 Mark værd.

Gaarden	Stuehus	Loft	Skorsten	Udlænge	Udlænge	Udlænge	Vogne, Plove, Harver	Bæster
1) Jens Pedersen (Rasm. Mortensen)	I Nord, 13 Fag, Stuer, Kammer, Køkken, Tørvehus	over 8 Fag	Bageovn, Kølle, 2 Sk., B. og K.	Østre, 7 Fag, Lade, Lo	Søndre, 12 Fag, Lade, Lo	Vestre, 10 Fag, Stald, Fæhus, Lade, Port, Indsiderhus, 6 Fag	2 V. (Jærn- ringe), 1 Plov og H. (af Jærn)	6 a 20 = 120
2) Hans Mogensen (sidste Ejer Fog)	I Nord, 10 Fag, Stuer, Køkken	overalt	3 Sk. B. og K.	Østre, 7 Fag, Karlekammer, Tørvehus, Faarehus	Søndre, 10 Fag, Lo, Lade, Fæhus, Port	13 Fag, Lo, Lader, Stald, Fæhus	2 Vogne, 1 P. og 2 H.	6 a 25 = 150
3) Gl. Peder Niel- sen (sidste Ejer Jens Nielsen)	I Sønder, 5 Fag Kammer, Mur- stensgulv, en- gelske Vin- duer, holl. Dør, + 11 Fag Hus	overalt	1 + 2 Sk. B. og K.	Vestre, 9 Fag, Lade, Port	Nordre, 10 Fag, Stald, Fæhus, Lo, Lade	Østre, 15 Fag, Lo, Lade, Stald, Port med Loft over	3 Vogne, 1 Plov og Harve	7 a 20 = 140
4) Jens Hansen (v. Mikaelen) Gik op i Jørgen Hansens Gaard	I Nord, 12 Fag, Stuer, Kammer, Køkken, Lade	over 10 Fag	1 Sk. B. og K.	Østre, 11 Fag, Lo, Lade, Stald, Fæhus	Søndre, 10 Fag, Lo, Lade, Port	Vestre, 6 Fag, Tørvehus, Faarehus, Lade	2 Vogne, 1 P. og H.	6 a 12 = 72

Gaarden	Stuehus	Loft	Skorsten	Udlænge	Udlænge	Udlænge	Vogne, Plove, Harver	Bæster
⁵⁾ Jørg. Mathiesen Esp. Jørgensen (Ingeborg Jørgensen)	I Øster, 15 Fag, 3 Stuer, 2 Køk- kener, Tørve- hus	over 14 Fag	3 Sk. Bageovn	Søndre, 9 Fag, Lo, Lade, Stald, Fæhus, Port	Vestre, 6 Fag, Tørvehus, Lade, Faarehus	Nordre, 11 Fag, Stald, Fæhus, Lo, Lade, Port	1 V., 1 P. og H. 1 V., 1 P. og H.	4 a 12 = 48 3 a 12 = 36
⁶⁾ Mads Morten- sens Enke (Niels Nielsen)	I Nord, 12 Fag, Stue, Kammer Køkken, Port, Lo og Lade	over 6 Fag	1 Sk., Bageovn	Østre, 6 Fag, Lo, Lade	Søndre, 6 Fag, Stald, Fæhus, Lade	ingen	1 V., 1 P. og H.	4 a 14 = 56
⁷⁾ Lars Jørgensen (Peder Jensen)	I Sønder, 8 Fag, Stue, Køkken, Port,	over 5 Fag	1 Sk., Bageovn	Nordre, 6 Fag, Port, Stald, Fæhus, Lade	Østre, 12 Fag, Lader, Lo, Tørvehus og Faarehus	ingen	1 V., 1 P. og H.	4 a 16 = 64
⁸⁾ Hans Kjeldsen (Keldsgaard) (S. Hansen)	I Nord, 13 Fag, Stuer, Kam- mer, Køkken, Port, Lade	over 9 Fag	3 Sk., Bageovn og Kølle	Østre, 8 Fag, Stald, Fæhus, Lo, Lade	Søndre, 17 Fag, Lo, Lade, Port, Faarehus		3 V., 1 P. og H.	7 a 12 = 84
⁹⁾ Unge Peder Nielsen (Niels Nielsen)	I Sønder, 12 F. Stuer, Kam- mer, Køkken, Faarehus	overalt	3 Sk., Bageovn og Kølle	Vestre, 13 Fag, Lade, Lo, Stald, Fæhus	Nordre, 10 F., Lade, Lo, Fæ- hus, Karle- kammer	Østre, 13 Fag, Lo, Lade, Port	2 V., 1 P. og H.	4 a 25 = 100

Gaarden	Stuehus	Loft	Skorsten	Udlænge	Udlænge	Udlænge	Vogne, Plove, Harver	Bæster
10) Christen West (Strandgaarden)	I Nord, 13 Fag, 2 Stuer (eng. Vinduer, holl. Døre), Mur- stensg., Kam- mer, Køkken	overalt	1 Sk., Bageovn	Østre, 6 Fag, 2 Kamre og 1 Tøtvehus, Loft over 3 Fag, Skorsten	Søndre, 13 Fag, Port, Lo, Lade, Stald, Fæhus	Vestre, 10 Fag, Lade, Lo, Hus tilbygget, 5 Fag ialt	2 V., 1 P. og H.	6 a 30 = 180
11) Christoffer Hansen (Nedlagt „Kro- gen“)	I Nord, 10 Fag, Stue, Køkken, Lo, Lade, Skorsten	over 3 Fag	1 Sk. + 1 + 2	Østre, 9 Fag, Stue, Køkken, Lo, Lade, Fæ- hus, Loft o. 3 Fag, Skorsten	Søndre, 8 Fag, 2 Stuer, Køk- ken, Faarehus, Loft o. 5 Fag, 2 Skorstene		1) 1 V., 1 P. og H. 2) 1 V. 3) 1 V., 1 P. og H. 4) 1 V.	2 a 8 = 16 2 a 12 = 24 2 a 8 = 16 2 a 12 = 24
12) Niels Hansen (Kristine Chri- stensen)	I Sønder, 14 Fag, Stuer, Kammer, Køkken, Stald, Huggehus	over 13 Fag	2 Sk., Bageovn, Kølle	Vestre, 9 Fag, Faarehus, Lade, Tørveh., Karlekammer	Nordre, 10 Fag, Fæhus, Lader, Lo	Østre, 9 Fag, Port, Lade, Lo, Stald	2 V., 1 P. og H.	6 a 20 = 120
13) Jens Jørgensen (Hans Peder- sen)	I Nord, 14 Fag, 8 Fag muret, 6 klinet, Stuer, Kammer, Køkken	over 12 Fag	3 Sk., Bageovn, Kølle	Østre, 10 Fag, Tørvehus, Faarehus, Karlekammer Lade, Port	Søndre, 9 Fag, Lade, Lo, Stald, Fæhus	Vestre, 6 Fag, Lo og Lade	2 V., 1 P., 2 H.	6 a 24 = 144

Gaarden	Stuehus	Loft	Skorsten	Udlænge	Udlænge	Udlænge	Vogne, Plove, Harver	Bæster
14) Jørgen Hansen (Keinicke)	I Sønder, 9 Fag, Stuer, Kammer, Køkken	overalt	2 Sk. + 1 Bageovn	Vestre, 10 Fag, Stue med Loft, Skorsten, Lader, Lo, Stald	Nordre, 10 Fag, Lo, Lader	Østre, 11 Fag, Lade, Faare- hus, Fæhus, Port	2 V., 1 P. og H.	5 a 16 = 80
15) Hans Jensen (Johs. Kristen- sen)	I Nord, 9 Fag, Stue, Kammer Køkken	overalt	2 Sk., Bageovn	Østre, 10 Fag, Lade, Faare- hus, Port	Søndre, 14 Fag, Lo, Lade, Stald, Fæhus	Vestre, 10 Fag, Lo, Lade, Tørvehus	2 V., 1 P. og H.	5 a 16 = 80
16) Jens Jensen (Kr. Hansen)	I Nord, 11 Fag, Stuer, Køkken	overalt	1 Sk., Bageovn	Østre, 11 Fag, Tørvehus, Lade, Port, Faarehus	Søndre, 10 Fag, Lade, Lo, Stald, Fæhus	Vestre, 15 Fag, Lo, Lader, Stald, Hugge- hus, Karle- kammer, Port	2 V., 1 P. og H.	6 a 16 = 96
17) Christen Niel- sen (Hans Chr. Han- sen)	I Øster, 15 Fag, Stuer, Kam- mer, Køkken, Port, engelske Vinduer, alm. Døre	over 11 Fag	2 Sk., Bageovn, Kølle	Søndre, 12 Fag, Tørve- hus, Lo, Lade, Port	Vestre, 14 Fag, Faarehus, Lade, Lo, Stald, Fæhus	Nordre, 8 Fag, Stald, Lo, Karlekammer Huggehus	2 Vogne, 1 P. og 2 H.	6 a 24 = 144

Hus	Stuehus	Loft	Skorsten	Udlænge
18) Niels Hansen, Skræder	S.-Nord, 8 Fag, Stue, Køkken, Faarehus, Lo, Lade, Fæhus	over 3 Fag	1 Sk., Bageovn	
19) Hans Hansen	Ø.-Vest, 9 Fag, Stue, Kammer Køkken, Lo, Lade, Fæhus	over 5 Fag	1 Sk., Bageovn	
20) Hans Jensen	S.-Nord, 10 F., Stue, Kammer Køkken, Lo, Lade, Fæhus	over 5 Fag	1 Sk., Bageovn	
21) Peder Rasmussen	S.-Nord, 7 Fag, Stue, Kammer Køkken, Lo, Lade, Fæhus	over 3 Fag	1 Sk., Bageovn	Bygget til søn- dre Ende af fore- regaaende H. Jensens Hus
22) Christian Ander- sen Magaard	Ø.-Vest, 8 Fag, Stue, Kammer Køkken	overalt	2 Sk., Bageovn	Udhussønden for, 6 Fag, Lo, Lade, Fæhus
23) Lars Jensen	Ø.-Vest, 8 Fag, Stue, Køkken, Lo, Lade, Fæ- hus	over 3 Fag	1 Sk., Bageovn	
24) Mogens Pedersen	Ø.-Vest, 8 Fag, Stue, Køkken, Tørvehus, Lo, Lade, Fæhus	over 4 Fag	1 Sk.	
25) Jens Larsen	S.-Nord, 6 Fag, Stue, Køkken, Lo, Lade	over 4 Fag	1 Sk., Bageovn	Udhus bygget til øste Side, 4 F., Stue m. Loft Sk., Faarehus
26) Nilaus Andersen, Smed	S.-Nord, 5 Fag, Stue, Køkken, Fæhus	over 3 Fag	1 Sk., Bageovn	
27) Poul Sørensen	S.-Nord, 10 F., Stue, Køkken, Kammer, Lo, Lade, Fæhus	over 4 Fag	1 Sk., Bageovn	Bygg. t. søndre Ende af foreg. Nilaus Ander- sens Hus

Hus	Stuehus	Loft	Skorsten	Udlænge
28) Peder Pedersen	S.-Nord, 9 Fag, Stue, Køkken, Lo, Lade, Fæ- hus	over 3 Fag	1 Sk., Bageovn	Indsidderhus bygget til nor- dre Ende, østre Side, 3 Fag m. Loft og Sk.
29) Peder Olsen	Ø.-Vest, 8 Fag, Stue, Kammer Køkken, Lo, Lade, Fæhus	over 5 Fag	1 Sk., Bageovn	
30) Søren Andersen	S.-Nord, 8 Fag, Stue, Køkken, Lo, Lade, Fæ- hus	over 5 Fag	1 Sk., Bageovn	
31) Ole Jensen	S.-Nord, 10 F., Stue, Kammer Køkken, Lo, Lade, Fæhus	over 4 Fag	1 Sk.	
32) Niels Larsen	S.-Nord, 7 Fag, Stue, Kammer Køkken, Fæ- hus	over 3 Fag	1 Sk.	Udhus v. nor- dre Ende, ud i Øst 3 Fag, Lo, Lade
33) Peder Christi- ansen, Skomager	S.-Nord, 9 Fag, Stue, Køkken, Lo, Lade	over 4 Fag	1 Sk., Bageovn	Udhus v. nordre Ende, sammen- bygget til Øster, 4 Fag, Fæhus, Lade. Tilbygget 2 Fag, Øst-Vest, Faarhus, Tørvehus
34) Søren Hansen	Ø.-Vest, 8 Fag, Stue, Kam- mer, Køkken, Tørvehus	over 5 Fag	1 Sk., Bageovn	Udhus v. østre Ende, 2 Fag, Lade, v. vestre Ende af Stue- huset sønd. ud 3 Fag, Lo, Fæ- hus, Tørvehus
35) Hans Rasmussen	Ø.-Vest, 5 Fag, Stue, Køkken, Tørvehus	over 3 Fag	1 Sk., Bageovn	Udhus v. østre Ende, i Sønder og Nord, 5 Fag, Lo, Lade, Fæh.
36) Skolehuset	Ø.-Vest, 7 Fag, Stue, Kammer Køkken, Tør- vehus, Fæhus	over 4 Fag	1 Sk.	

De gode Mænd, der vurderede har dog ikke været lige gode Tællere, for Husenes Fag (Rum mellem Stolper) er meget uens opgivet i de to Vurderinger. Her gengivet efter Brandvurderingen. Jord, Plove, Harver og Bæster er efter Ejendomsvurderingen. Efter denne sidste har hver af Husene, saanær som Søren Andersens og Skolehuset, en Haveplet fra $\frac{1}{4}$ —2 Skp. Land stor.

Alle Bygninger er klinede og straatakte, kun i en Gaard er der Tavlmur i 8 Fag Stuehus (6 Fag er klinet (nuv. Hans Pedersens), men Skorsten, Bageovn og Kølle er „dels af raa og dels af brændte Sten“. Væggene er almindeligt klinede op med „Ege og Fyrre Under samt Fyrre Overtømmer“. Det vil sige Stolper af Eg, Løsholter (Tværstolper) af Fyr, Bjælker og Spær af Fyr.

Nogle af de brændte Sten har været Munkesten, som ses hist og her endnu. De er opgravet i Mands Minde paa Rugstub og Øst for Hesselbjerg (Plantagen) og skal muligt være kommen hertil fra Kongelevsborgen paa Hals, hvor Rødstenen ogsaa er kendt. Men de fleste „brændte Sten“ har været Klinker, meget tynde gule Sten, fra Flensborg.

INDENDØRS.

Reersøs Retsskrifter gælder den samlede Bys Sager, men mellem dem er der fra enkelte Gaarde gamle Fæstebreve og tre Skiftebreve. De tre viser, hvordan der saa ud indendørs i Reersø Gaarde i den Tid, der blev kæmpet.

Det første er fra 1748 9., 13. og 30. Maj. Ole Laursen og hans Kone Else Laursdatter var begge døde fra deres smaa Børn, Karen, 6 Aar gammel, og Birte, 4 Aar. Saa blev der skiftet. Hele Boet var 168 Rdl. 2 Mark og 8 Skilling, men Gaardens Byg-

ninger var brøstfældige for 62 Rdl. 4 Sk. efter Skøn af „Tømmermanden“ Laurs Fugel af Mullerup.

Børnenes Værge var Rasmus Jørgensen af Reersø. Vurderingsmænd Peder Jørgensen og Olle Christensen af K. Helsingø.

Der var Gæld for 21 Rdl. 3 M. 14 Sk, og fradraget som tilhørende Fæstet: 8 Heste, Plov, Vogn, Sædekorn m. m. blev 113 Rdl., saa der kunde intet blive til Børnene, men Skifteretten fik sit: 6 Rdl. 2 M. og 6 Skill. For det blev udlagt 7 Faar, som den nye Fæster maatte indløse, om han vilde ha dem. Derimod kunde der ikke gøres Udlæg for de 21 Rdl. 3 M. 6 Skill. Købmandsgæld m. m. i Kalundborg. Men den højædle og velbaarne Fru Oberstinde Brüggemann, Herskabet, forestillede „disse umyndige Børns slette Tilstand“ for Niels Christensen, som skulde fæste Gaarden, „han maatte af Christelig Medlidenhed give noget til samme Børns Opdragelse, siden Herskabet til Fæstet har været saa moderat“. Tilstede ved Skiftet var Børnenes nærmeste Slægt Ole Møenbo af V. Helsingø og Jørgen Jensen af Reersø. Saa gav Niels Christensen af sin Fattigdom, istedet for at Herskabet burde have givet til Fæstebørnenes Ophold: 2 Kalve, 4 Faar (tilbage af de syv, Retten tog: der var 11 Faar og 4 Lam), 2 Ege Kister, 2 opredte Senge, 2 Tønder Rug, 8 Tintallerkener, 2 Lysestager og 2 Stole med Hynder, alt vurderet til 29 Rdl. 9 Mark.

Saadan fik Karen og Birte alligevel deres Arv. Den blev overgivet deres Formynder: Ole Møenbo, V. Helsingø, og Espen Pedersen, Reersø.

Niels Christensen giftede sig med Kirsten Hansdatter, men hun døde fra to smaa Piger, og med dem skiftes 3. Januar 1753. De var spæde, Karen var kun halvandet Aar og Katrine seks Uger. Moderen er da død efter Barsel. Vurderingsmænd var Matz

Jensen af Bjerre og Jørgen Jensen af Reersø. Tilsyn havde Børnenes Morfader Hans Pedersen og Faderen. Niels Christensen havde stridt saadan i de fem Aar fra han fæstede i 1748, at han ogsaa kan give sine egne Smaapiger Arv. Hele Boet er nu 213 Rdl. 1 M. 12 Skilling. — Fradraget er 141 Rdl. 1 M. 6 Sk. Tilbage 72 Rdl. 6 Sk., til Karen og Katrine hver 18 Rdl. og 1½ Sk.

Det tredje Skiftebrev er fra 1791, da Kirsten Simons Datter efter sin Mand Jørgen Jensens Død skifter med sin elleveaars Søn Jens Jørgensen. Hendes Laugværge var Gaardmand Hans Monsen og Drengens Værge Husm. Hans Rasmussen, Reersø. Vurderingsmænd var Gmd. Peder Jensen og Peder Enevoldsen. Boet var 334 Rdl. 2 M. 12 Sk. Efter Fradrag af Herskabets Eje var der 158 Rdl. 3 M. 4 Sk. Endvidere gik derfra Gæld og Skifteret, saa der kun blev 113 Rdl. 2 M. 8 Sk. til lige Deling mellem Enken og Sønnen, hver 56 Rdl. 4 M. 4 Sk. Men saa har Moderen faaet udlagt 20 Rdl. til sin Jordefærd, da hendes Mands har kostet saameget, og Mand og Kone skal lovlig have lige god Jordefærd. Desuden har Faderen forud givet Sønnen en Plag, to Stude og en Kalv, der sættes til 28 Rdl., saa Drengens Arv bliver 84 Rdl. 4 M. 4 Sk.

Denne Arv kunde Enken ikke udrede i Penge, men da hun giftede sig med Christen Jensen West, blev Arven overgivet til „Oberformynderen“, Godsets Ejer paa Helsingegaard 14. Juni 1792.

Disse Skifteretter viser, hvilket Indhavebo — deres Ord for Indbo, Bohave — der var i Reersø Gaarde.

1748 har Stue, øverste Stue, Lille Kammer. 1753 har Stue, Kammer og Stegers. 1791 Stue, anden Stue, Ølkælder, Stegers, Loft og lidet Kammer.

Et Fyrrebord — eller Egebord (1791) og to, tre eller fire Bænke, deriblandt Gaasebænken.

Et Vraaskab (Hjørneskab?), to Skrin, en rød Egekiste (1748) — eller kun et Vraaskab (1753). Der kan være to Skabe og tre Kister (1791).

Saa er der fem Stole — eller syv (1791), Læderstole, Halmstole og Hynder til Stole. Der er Jærnkakkelovn — men ingen Tale om Stueur.

Hver Gaard har tre Sengesteder og til dem er der otte eller ti Dyner og fem — ni — tolv Puder, men kun to eller fire Par Lagen — Blaargaarns.

Dynerne er rødtribede, eller rød og grøn stribet, Olmerdugs Overdyne, blaastribet Underdyne. Der kan være graa og graastribede Vadmelsdyner, men de fleste er rødgrøntribede Olmerdugs og blaa Dectens (eller Digtens). Sengen har Omhæng: grønt Raskes eller grønt Hvergarn eller blaat Omhæng, men der er tillige Sengeklæder, Sengetæppe, grønstribet, rødtribet.

Megen Hjemmevævning tyder det ikke paa. Det var vist kun Husfolk, der vævede, og paa Reersø kendes fra senere Tid næsten ingen mandlige Vævere (Mads Vefver fra omkr. 1682).

Til Stads i Stuen var nogle Tallerkener, dels af Tin og dels Stentallerkener, fem, otte og ti, ikke flere, foruden Lertallerkener (1791).

Der kan være et Sten Fad og et Sten Krus (1748), to Stenkrus og to Hollandsskaaler (1753), to Tinfade og 3 Kruse med Tinlaag (1791). Der er en Malmlysestage eller to Messinglysestager (ingen i 1791). En Kobberbryggerkedel og Messingkedel eller flere har de to sidste Skifter, men ingen fra 1748. En Jærnrist til at riste de saltede Davresild paa skal der være, den vurderes til 4 eller 6 Skilling. Udenfor det almindelige har Skiftet 1753 en Kobber Brændevins-hat med Pibe og Tragt til 3 Rdl., og Skiftet 1748 har en gammel Aaleruse til 4 Skilling. Den viser, at der har været Ruser paa Reersø, før „Ruse Rasmus fra

Røsnæs“ kom og bandt Aaleruser. Skiftet 1748 nævner et „Vinduve“ til 1 Mark og 8. Der har ikke været mange af dem herude i den Tid.

Af Klæder nævnes der i de tre Skifter kun en Klædeskabuse og en Hat, Støvler og Sko (1748).

Heste og Høveder skulde der være paa Gaarden, naar den blev overgivet i nyt Fæste.

1748 Skiftet har otte Heste og Føl, to Køer, to Kalve, en So med tre Grise og elleve Faar med fire Lam, to Gæs og en Gase, otte Høns (disse nævnes mellem Stue s Indbo: et blaat Pude Hynde, to flamske Hynder og otte Høns, hver 8 Skilling).

1753 Skiftet har otte Heste, fire Køer, to Stude, fem Kalve, fjorten Faar, to Grise og fire Gæs.

1791: seks Heste, fire Køer, to Stude, fire Kalve, fire Svin, tolv Faar, fire Gæs og en Gase og fire Fjor Studlinger (Studekalve).

Efter Forordning af 13. Febr. 1722 skal der af Gaarden (1748) udredes: 2 Rejseheste à 16 Rdl., 6 Plovheste à 8 Rdl., Plov, Harve, Vogn, Sædekorn (efter Vurdering), 9 Td. Byg, 1 Td. Havre.

Hestene er sorte, sortstjærnet, sortblisset, brune, gule. De gule Heste har været paa Reersø i dette Aarhundrede. Nu er de — med den sjællandske Hests Landrace — udryddet for Belgisk Avl.

Køer og Stude er sorthjælmede, brune blakstjernede, hvide, sortgrimedede, sortdragede, skjoldede, skimlede.

De to Køer i 1748 er som nævnt i Christian den Førstes Brev „to Køer til Gaardholdspenninge“ og de gives Husmanden, naar han fæster Hus paa Reersø med Ret til at sætte to Høveder paa Overdrevet, selv om han ikke har Pløjeland.

De to Køer er den gamle Ret for Byggerne paa Kong Valdemars Kongelev, Reersø.

FÆSTEBREVE.

Der er fjorten Fæstebreve fra Tiden før Reersø købte sig fri. Det ældste er fra 1686. Der har vel næppe været mange meget ældre. Hvad skulde de Breve til, saalænge Kongelevet laa under Krongodset med sin faste Skyld, der vel er ydet under eet for alle: 8 Td. Smør, 32 Skilling Grot. Men nu var Gaardene kommet i Herremænds Hænder. Det ældste Fæstebrev fra 30. Maj 1686, Sæbygaard, er først oversat paa stempet Papir 23. Januar 1719. Ridefogeden J. Fraas giver det paa sit Herskab Emanuel Teixeres Vegne:

Peder Espensen fra Dalby faar Lov at faa Oluf Ougesens Gaard paa Reersø (Gd. 8) istedetfor Niels Mads Gaard i Dalby. Peder skal efter gammel Ret yde en halv Tønde Smør og to Skilling Grot og en Slaadag paa Ornum — eller i Penge ni Rigsdaler og for Slaadagen 1 Skilling. I Indfæstning „som en fattig Ungkarl“ 2 Rdl. Nu skal der Penge til.

1695 fæster Ridefogeden Peder Olufsen paa Fru Drude Müllers Vegne Gaardmand Rasmus Jensens Gaard til Husmand Jens Hansen, da Rasmus ikke kan svare sin Skyld og derfor maa bytte med Husmanden. Med Gaarden følger en gammel Hoppe, en gammel Hest, en Plov uden Jærn, alt sat til elleve Daler. Da Gaarden tilmed er „snart øde“, er den ham undt uden Indfæstning. Landgilde maa ydes efter Jordebogen eller med Penge, ni Rigsdaler, men de to Skilling Grot nævnes ikke mere. Det underskrives paa Aurup (Agerup) 6. April 1695. Dette Fæstebrev og det følgende er fremme i Musholmsagen 1712.

1701 fæster Ridefoged Niels Christensen Wulf paa sin Herres Vegne, Hendrich Finche til Leiregaard, Oluf Jensens Gaard til Carsten Hansøn Smed, barnefødt i Vedby. Oluf Jensen gik fra Gaarden „forme-

delst Armod“. Carsten skal give „Huesbundens Landgilde i Rette Tider efter Loven“, hvorledes siges ikke. Fæstebrevet er gengivet i Retssagen. Indfæstning 4 Rdl.

1716 er Ridefoged Wulf Forpagter paa Aagaard og Ejer af Reersø. Da fæster han Rasmus Laursens Gaard (2) til „min Vordned og Bundesøn“ Espen Pedersen. Rasmus afstod — som sædvanlig — godvillig, da han ikke Gaarden „formedelst Armodskyld kunde bebo“. Espen skal svare sit Landgilde efter Jordebogen som er Smør en halv Tønde, to Skilling Grot Dagværkspenge og en Slaadag paa Ornum — eller give ni Rigsdaler og for Slaadagen 1 Skilling dansk. I Indfæstning 30 Rigsdaler. Det er et godt Spring fra 2 Rigsdaler i 1686, intet 1695, 4 Rigsdaler 1701. Dem snyder Ridefogeden sig til imod Øens kongelige Ret. Det er en gyldig Grund for Fæstebreve.

Samme Wulf fæster 1721 Jep Olsens Gaard til Vorned og Bondesøn Rasmus Jørgensøn, født i den Gaard Christen Hald nu har. Jep giver sig godvillig. Han nævnes i Jordebogen 1646, Jordebog 1686 har Oluf Ibsen (Markbogen 6). Chr. Hald kendes ikke. Rasmus Jørgensen er med i Ornumsagen 1721. Han overtog Gaarden for aarlig Landgilde 9 Rigsdaler. Nu slipper Smørret op. Der tages kun Penge, og Wulf vil støt have flere. Nu er det 50 Rigsdaler i Indfæstning. 20 Rdl. Paalæg siden 1716. Wulf bliver værre. Fæstebonden maa give det som Heste og Plove med andet er værd, og naar han giver op, er det uden Vederlag for dette.

1737 er det en Anders Bech i Kirkehelsinge, der fæster Gaarde bort. Jørgen Jensen, født paa Reersø, faar Hans Olsens Gaard. Hans var død, han fik da Lov at dø i sit eget. Landgilde er de sædvanlige ni Daler, men nu er der kommet en Mark til i Kirkeskat.

Desuden skal han lukke gode Stengærder, plante Pile og andre Frugttræer efter Loven. Indfæstningen er sat ned til 21 Rdl. 2 Mark.

1740 fæster Mouritz Sørensen Høeberg i Kirkehelsinge Jørgen Larsens halve Gaard til Ungkarl Jørgen Jensen. Den gamle kunde „formedelst Alderdom og Svagheds Skyld“ ikke dyrke hele Gaarden. Den unge maa derfor svare 4 Rigsdaler 3 Mark i Landgilde — og fyrretyve Rigsdaler i Indfæstning. Naar den gamle er død, skal den unge Fæster have hele Gaarden og give fyrretyve Daler til. — Det er værre end Wulf.

1746 kommer Høeberg igen, Raadmand, Byfoged, Controleur i Kalundborg, fæster Espen Pedersens halve Gaard til hans Søn Peder Espensen, godvilligt fra den gamle for „tilvoksende Alder og Svagheds Skyld“. Landgilde 4 Rdl. 3 Mark, foruden Kirkeskat. Fyrretyve Daler i Indfæstning.

Samme Aar fæstes Morten Rasmussens Gaard til Endvold Pedersen. Morten er død — og Navnet er ikke kendt i Retssagerne. Endvold er født paa Reersø, og Gaarden er vel den senere Jens Enevoldsens Gaard i Krogen. I Fæstet nævnes den „sædvanlige aarlige Afgift af Gaarden til hvert Aars Martini Penge ni Rigsdaler“. Indfæstning firsindstyve Rigsdaler, de er afgivet „med Creaturer og Penge“.

Samme Aar afstaar Jørgen Larsen Gaardens anden Halvdel til „sin Medbroder“ Jørgen Jensen, som havde den første siden 1740. Den gamle var syg og sengeliggende, den unge endnu Ungkarl. Naar Gaarden saadan fæstes i to Halvdele undgaar man Af-tægten, og Indfæstningspengene deles ogsaa. I Fæstebrevet 1740 giver Jørgen Jensen fyrretyve Daler i Indfæstning, og faar Løfte om den anden halve Gaard for det samme, som han nu maa ud med.

1748 er Anna de Stockflet, Oberst Brüggemanns

Enke, Ejer af Reersø og fæster Olle Larsens Gaard til Niels Christensen. Af Skiftebrevene ses det hvordan: Forældrene døde fra to smaa Piger, og Niels maa tage den usle Gaard og give dem lidt Arv, som de ellers ikke kunde faa.

De ni Rigsdaler staar fast, foruden Kirkeskat, men Indfæstningen er sat op — skønt han efter det venlige Herskabs Ønske giver de ejerløse Børn Arv — til femogfirs Rigsdaler.

1753 giver den vældige General Adjutant og Capitain ved kgl. Livgarde til Fods Valdemar von Brüggemann Christopher Jørgensen Fæste paa hans Konefaders Niels Mogensens halve Gaard, men nu kommer første Gang en Aftægt, da det skrives, at Niels Mogensen skal have sit Ophold her i sin Levetid. Forud har Christopher — i et ukendt Fæstebrev 1742 — faaet den første Halvdel af Gaarden. Ni Rigsdaler og Kirkeskat een Mark. Til sidste Indfæstning fyrretyve Rigsdaler. Det synes at være gaaet fem Rigsdaler ned fra den gode Frue.

1763 er en Bonsach Ejer af Helsingegaard og fæster Hans Nielsens Gaard til Lars Rasmussen. Hans er død. Lars tog Enken. Landgildet det gamle. Indfæstning kun 66 Rdl. 4 Mark — vel fordi Enken kunde sidde sin Livstid paa Fæstet, om hun ikke giftede sig.

Saa er der ikke flere Herremænds Fæstebreve paa Reersø Gaarde, men der er et, hvor en Gaardmand fæster et Hus. Det er Wulf, som 1719 lader gl. Peder Pedersen flytte ind i Anders Thuns Hus. Anders er død, og Per er vel nærved, men han kan godt slippe af med Livet i Huset paa de 7 Vægerum, naar han ellers svarer sine „Huspenge“, Tiden har udslettet hvormange Rdl. Indfæstning er han fri for. Der var ikke flere Haar paa gamle Pæ Pæsen.

1812 bortfæster Reersøerne som Selvejere det Hus,

der nu er Museum og fra den Tid kaldet Andræjse Hus.

Artillerist Andreas Sørensen Hovneby af Tikøb Sogn havde hittet herud og ind til Magrete Lars Datter, som var blevet Enke efter Søren Andersen. Han fik hende og Huset paa de Vilkaar, at han hvert Aars 11. December gav i Hus Afgivt 5 Rdl. — med Ret til at faa to Høveder, som var hans egne, ellers ikke, græssede paa Overdrevet. Og saa skal han rette sig efter „Hans Kgl. Maj. allernaadigste Forordninger, som nu er eller herefter maatte paabydes“.

Det underskrives af to Oldermænd 14. Jan. 1812.

Niels Sørensen. Christopher Hansen.

Der staar „Indfæstningen er betalt“, det vil vel sige, at Andræjs gav ingen Penge for Huset med Enken.

REERSØ MÆND.

Reersø Land havde staaet med sine Mænd i Flok gennem mange Aarhundreder, før deres enkelte Navne kendes. De første Navne, vi kender nu, er fra to Sæbygaards Jordebøger, der blev fremlagt under Musholmssagen 1711. Navnerækken er:

Jordebog 1646:

Mogens *Ibsøn*.
 Christen Fischer.
 Jep Nielsøn *Beck*.
 Olle Nielsøn *Beck*.
 Niels *Pedersøn*.
 Mads Hansøn.
 Morten Ericksøn.
 Jep *Ollesøn*.
 Laurs *Ollesøn*.
 Hans Lauritzøn.
 Kjeld *Pallesøn*.
 (af et Stykke Jord 1 Skill.)
 Oluf og Anders *Pedersøn*.
 Poul Ollesøn.
 Niels *Pallesøn*.

Jordebog 1682:

Laurs Nielsøn.
 Hans *Monson* og Niels
 Schreder.
 Olle Hansøn.
 Jesper Laurisøn.
 Rasmus Laurisøn.
 Olle Madsøn.
 Laurs *Hansøn*.
 Olle *Ibsøn*.
 Hans *Kieldsøn*.
 (af et Stk. Jord 2 S., 1½ Skp.)
 Olle Aagesøn.
 Olle Jensøn.
 (af et Stk. Jord 2 Sk., 2 Fk.)
 Peder Pedersøn.

Jens Andersøn.
Niels *Ibsøn*.

Niels Madson.
Olle Poulson.
Erick *Mortensøn*.
Albret Pedersøn.

(Fremhævede to og to med samme Efternavn synes at være Brødre, saaledes at disse raader over ti af de sejsten Gaarde.)

(Fremhævede af Jordebog 1682 kan være Sønner af Jordebog 1646, om ikke altid siddende paa samme Gaarde. Kun fem af sejsten.)

Efterfølgende Navne fra Reersøs Markbog, udstedt 1792, nævner Navnene fra Jordebogen 1682 i Gaardenes Rækkefølge, med Solen der staar op for nuv. Rasmus Mortensens Gaard og gaar Byen rundt og gaar ned, ender paa den anden Side Gaden hos Hans Chr. Hansen — hvor Jordebogen 1686 lader den staa op og efter sin Rundgang ende ved nuv. Johannes Christensen. Mellem dem ligger det gamle Vandløb Langkjær og Dronning Margretes Gaard, som Jordebogen faar sat som den tredje — skal være femtende. Fjerde Gaard skal være femte.

Efter Kjeld Pallesøn, Jordebog 1646, og efter Hans Kjeldsøn og Olle Jensøn 1686 nævnes særlig Afgift af et Stykke Jord. Olle Jensøns Gaard er den ellefte (nuv. Strandgaard), og i denne har vist Kjeld Pallesøn boet. Jorden maa da have været nogen Eng ved Gadekæret, og her Vest for Kæret ligger „Kongens Enge“, muligt den Eng, der skal staa rede for Kongens Heste. 1646 er der kun et Stykke Jord til 1 Skilling. 1682 er det delt i to til højere Afgift 2 Skilling hver. Det er muligt sket ved, at Kjeld Pallesøns Søn Hans Kjeldsøn har overtaget en Del af Engen, da han fæstede den syvende Gaard, der senere kaldtes „Keldsgaard“.

Den første Retssag, 1686, har ikke de fuldtallige Bønders Navne, men kun fire Underskriveres: Hans Kjeldsøn, Albret Pedersøn, Peder Pedersøn og L. N. S. (Laurids Nielsøn) af Gaardene 7, 14, 9, 16. Stævne nede som havende Fæstejord paa Reersø er derimod

to Oplands Mænd: Hans Møenbo, Vindehelsing, og Peder Jensen, Dalby.

Svenskekrigens Aar er faldet saa haardt paa 1646 Mændene, at de ikke har kunnet holde Gaardene selv. Men 1682 sidder der atter Reersømænd paa Reersø-gaarde.

Det er dem, der nævnes i Markbogen

o. 1682	o. 1790	Nu
1. Niels Jensen —	Hans Mogensen og P. Jensen —	Rasmus Mortensen
2. Rasmus Laurson —	Hans Mogensen —	sidste Ejer: Fog
3. Oluf Madsøn —	Gl. Peder Nielsen —	Skovbro
4. Laurids Hansøn —	jens Hansen —	Nedlagt. P. Mikaelens Hus
5. Jesper Lauridsøn —	Jens Hansen. Espen Jørgensen —	Ingeborg Jørgensen
6. Oluf Ibsøn —	Mads Mortensen —	Niels Nielsen
7. Hans Kjeldsøn —	Hans Hansen Kjeldsen —	Severin Hansen
8. Oluf Ofuesøn —	unge Peder Nielsen —	Jens Jørg. Mortensen
9. Peder Pedersøn —	Hans Jensen Enevoldsen —	Nedlagt. „Krogen“
10. Oluf Jensen —	Christen West —	Strandgaarden
11. Niels Mogensøn —	Gl. Niels Hansen —	Kristine Christensen
12. Oluf Pouelsøn —	Unge Niels Hansen —	Hans Pedersen
13. Erik Mortensøn —	Mogens Bentsøn —	Kr. Keinicke
14. Albret Pedersøn —	Hans Jensen —	Johs. Christensen
15. Oluf Hansen —	Jens Jensen —	Kr. Hansen
16. Laurids Nielsøn —	Lars Nielsen —	(Dronningens Gaard) H. Chr. Hansen

I Stolestadesagen 1710—11 stævnes 66 Reersø Mænd og Kvinder. Deriblandt er følgende Navne, som er eller har været knyttet til Gaardene, nogle er vist blevet Husmænd:

- Christopher Jensen (1)
 Rasmus Laursøn (2)
 Laurs Olsøn
 Mads Olsøn (Markbogen Oluf Madsøn)
 Jørgen Jespersøn (5) (Markbogen Jesper Lauridsen,
 siden Espen Jørgensen)
 Jørgen Laursøn
 Unge Hans Kjeldsøn (7)
 Peder Espensøn (8)
 Carsten Hansen (10)
 Gl. Peder Pedersen (9)
 Jens Hansen
 Oluf Poulsøns Enke (12)
 Hans Olsøn
 Jep Olsøn (Markbog Oluf Ibsøn)
 Unge Peder Pedersen
 Oluf Hansen (15) (Markbog Oluf Hansen)
 Niels Mogensen (11) (Markbog N. Mogensen)
 Rasmus Jensen (nu vist Husmd.). Jens Hansen fæ-
 stede R. J.s Gaard 1701
 Hans Mogensen (Navnet kendes siden fra Gd. 2)
 Laurs Jespersen }
 Jesper Laursøn } Hører til Gd. 5
 Albert Pedersen (14) (Markbog Albret Pedersen)
 Musholmssagen til 1712 har stævnet samtlige
 Mænd og „dog alligevel naufngaf Karsten Hansøn og
 Jens Hansøn at deres Naufne er først de begge“.
 Karsten fæstede Oluf Jensens Gd. (10) Aar 1701.
 Jens Hansen fæstede 1695 Rasmus Jensens Gaard,
 uvist hvilken.
 Hans Olsøn.

Jep Olsøn (nævnes i første Jordebog, Oluf Ibsøn i anden Gd. 6).

Albert Pedersøn (Gd. 14).

Peder Pedersen (Gd. 9).

Olle Hansøn (Gd. 15. Far til Hans Olsøn?).

Niels Mogensøn (Gd. 11).

Christopher Jensøn.

Rasmus Laurson (Gd. 2).

Laurs Olsøn.

Jørgen Jespersøn (muligt Gd. 5, Søn af Jesper Lauridsøn. Ejer v. 1800 Espen Jørgensen).

Mads Olsøn (muligt Søn af Oluf Madsen Gd. 3).

Jørgen Laurson.

Unge Hans Olsøn.

Peder Espensøn (fæstede 1686 Oluf Ofuesens Gd. 8).

Gl. Peder Pedersøn.

Der bliver sytten, to som maa høre sammen til een Gaard.

De fremhævede kan gaardfæstes. De andre, Jens Hansøn, Unge Hans Olsøn, Christopher Jensøn, Laurs Olsøn, Jørgen Laurson, maa deles mellem Gaardene 1, 4, 7, 12, 13, 16. Men i 7, maa man vist gaa ud fra, sidder Kjeldsen, som ikke synes at have været med i Stævningen. Det er den eneste Gaard med Kendingsnavn: „Kjeldsgaarden“, fordi her sad den Slægt til ind i Attenhundredet og nævnes 1682, 1686, 1711, 1721, men synes som ved Hegnsagen 1798 at have holdt sig tilbage i Rettergang 1748 og 1792, hvis ikke Rasmus Hansen i disse er af Kjeldslægten. Og-saa ved Økøbet vilde H. K. staa udenfor.

I Ornumsagen 1721 stævnes Reersø Mænd:

Hans Kjeldsen (Gd. 7).

Christopher Jensen.

Espen Pedersen (2).

Lars Olsen.
 Christen Nielsen (16?).
 Jørgen Mogensen.
 Peder Espensen (8).
 Jørgen Laursen.
 Niels Pedersen.
 Jens Hansen.
 Gl. Hans Olsen.
 Rasmus Jørgensen (f. 1721 Jep Olsens Gd. 6).
 Unge Hans Olufsen.
 Niels Mogensen (11).
 Jørgen Jespersen (5).
 Peder Pedersen (9).
 De er alle sejsten. Otte kan gaardfæstes.
 I Hegnsagen 1748 stævnes:
 Jens Christophersøn.
 Espen Pedersøn og Peder Espensøn. Sidste fæster
 førstes Gd. 2. 1746.
 Hans Nielsøn.
 Bendt Mortensøn (13).
 Niels Christensøn og Christen Nielsens Enke.
 Mogens Sørensen.
 Rasmus Hansøn.
 Hans Olsøn og Hans Hansøn.
 Olle Larsøn, f. af Niels Christensen 1748.
 Jørgen Jensøn har fæstet Jørgen Larsens Gd., dør,
 og Enken gift med Christen West.
 Enevold Pedersøn (en E. P. fæster 1780 Morten Ras-
 mussens Gd.) (9?)
 Hans Pedersøn.
 Niels Pedersøn.
 Rasmus Jørgensen, fæstede Jep Olsens Gd. 6 1701.
 Jens Jensen.
 Jens Jørgensen, f. Hans Olsen 1737.
 Niels Mogensen og Christopher Jørgensen, sidste
 fæster 1753 (11).

Der er sytten. Maaske er det Jens Jørgensen, der 1737 fæstede Hans Olsøns Gd.

Niels Mogensen kommer ind i Markbogen mellem Mænd fra 1682, Markbogen har her Niels Madsen, og N. Mogensen nævnes 1710, 1721, 1748, indtil Christopher Jørgensen faar Gaarden 1753. Der maa vel have siddet skiftende Fæstere under det gamle Navn.

I Høsagen 1792 nævnes Reersø Mænd:

Helgaarde: Gl. Peder Nielsen (3)

Peder Jensen (1)

Hans Mogensen (2)

Hans Hansen (4?)

Christen Jensen West (10)

Unge Niels Hansen (12)

Mogens Bentsen (13)

Hans Jensen (14)

Jens Jensen (15)

Halvgaarde: Espen Jørgensen (5)

Mads Mortensen (6)

Rasmus Hansen (7)

Unge Peder Nielsen (8)

Christopher Jørgensen (9?)

Espen Bentsen (11?)

Der nævnes kun femten, og Halvgaardene er ikke alle Halvgaarde. Hans Kjeldsen savnes blandt de sagsøgte, eller maaske er her sat Rasmus Hansen istedet, og saa synes Christen Nielsen (Gd. 16) udeladt. Espen Bentsen skal vist sidde paa Gd. 11, og saa er der Gd. 4 til Hans Hansen.

Da Reersø Mænd købte Øen, fik følgende Skøde paa Jorden:

Gl. Peder Nielsen (3)

Hans Mogensen (2)

Jens Pedersen (1)

Jens Hansen (4)

Esben Jørgensen } (5)
 Jørgen Mathisen }

Mads Mortensens Enke (6)

Lars Jørgensen (udenfor den gamle Række.

Nuv. Peder Jensen)

U. Peder Nielsen (8)

Christen West (10)

Gl. Niels Hansen (11)

Jens Jørgensen (12)

Jørgen Hansen (13)

Hans Jensen (14)

Jens Jensens Enke (15)

Christen Nielsen (16)

Disse overtog sammen Hans Kjeldsens Gaard (7) og Jens Enevoldsens Gaard (9). Første blev senere købt af H. K., sidste blev med det samme overdraget til fire Mænd: Christopher Hansen, Bent Larsen, Niels Larsen og Christian Andersen Magaard, der hver gav sin Del af Købesummen og den af Helsingegaard lovede Aftægt til Jens Enevoldsen: 1 Td. Rug og 2 Td. Byg.

Det er den eneste fastsatte Aftægt, der kendes før Aar 1800, og den kan ikke være mindre. En Tønde Rug gav o. 24 Brød.

Gaardmændene, som købte hele Reersø, købte følgende Huse, hvor Fæsterne hed:

Niels Hansen

Hans Hansen

Hans Jensen

Peder Rasmussen

Christian Andersen Magaard

Lars Jensen

Mogens Pedersen

Jens Larsen

Peder Olsen

Ole Jensen

Poul Sørensen
 Nilaus Smed
 Niels Larsen
 Peder Christiansen
 Søren Hansen
 Hans Rasmussen
 Peder Pedersen.

I Stolestadesagen 1710—11 nævnes følgende efter
 Gaardmændene som Husmænd:

Peder Mogensen og Hustru
 Hans Tuns Kone
 Poul Olsen og Hustru (Gmd. 1646)
 Tyge Olsen og Hustru
 Niels Mortensen og Hustru
 Anders Tun og Hustru
 Jens Olsen og Hustru
 Christen Westesøn
 Ole Christensen og Hustru og Datter
 Rasmus Jensen og Hustru (fratræder Gaard 1695)
 Rasmus Michalsøn og Hustru
 Laurs Olsøn og Hustru (nævnet i 1646)
 Morten Kraags Hustru
 Hans Mogensøn og Hustru (Jordebogen 1682)
 Laurs Jespersen og Hustu
 Peder Olufsøns Hustru
 Jens Olsøn
 Jesper Laurson
 Albert Pedersen
 Merte.

Der er tyve, men nogle maa have været Indsiddere
 eller Aftægtsfolk.

I Markbogen 1790 nævnes Husmændenes Navne
 vel fra samme Tid som Gaardmændenes 1682:

Jens Olufsen (Jens Olsen 1710) }
 Rasmus Rasmussen Jyde } Har ingen Jord

Mogens Nielsen Badse (Markbogen Niels Mogensen Gd. 11). Har Hus med Jord 2 Fdk. 2 Alb.

Oluf Høy

Hans Andersen

Rasmus Brinds

Magnus Sørfrendsen

Povl Olsen (Gmd. 1646) } Haver været øde i tyve Aar
(før 1790)

Hans Clemendsen

Mads Vefver

Hans Pedersen

Peder Hansen

Hans Olsøn

Kun tretten. Føden har de faaet paa Gaardene og paa Stranden. Jord havde de ikke, maaske Ret til at græsse en Ko. Nogle er vel Aftægtsfolk, andre viser sig ved særegne Navne at være udenfor Bonde-
laget: Badse og Brinds.

I ATTENHUNDREDET.

Efter Selvejerkøbet blev en Gaard nedlagt, hvor nu Peder Mikaelens Hus ligger. Jens Hansen solgte den til Sognefoged Anders Sørensen i Rye 1805, og Sognefogeden solgte den igen til Jørgen Hansen, Skipper, Gdr., Dannebrogsmænd paa Reersø 1810, der lagde den sammen med nuv. Keinickes Gaard. Gaarden i Krogen var allerede nedlagt og delt imellem fire Mænd. Hans Kjeldsen, der nu sad som Fæster hos sine egne Bymænd, fordi han ikke var med til at købe Øen, købte 1805 sin Gaard af dem for lidt over 808 Rdl., men han solgte den snart igen til Jørgen Hansens Konefader Gl. Peder Nielsen, og den gamle Kjeldsen Slægt glider dermed ud af Reersø.

Jeg har kun kunnet opspørge en Ting om Hans Kjeldsen. Han havde en Baad liggende for Anker paa Fjorden. Ankertovet brast, Baaden drev. —

Hans Kjeldsen sagde dertil: Jeg havde dog et nyt Ankertov liggende hjemme paa Loftet.

Som Selvejere maatte Reersøerne til at have lidt mere af denne Verdens Visdom. Deres gamle Skoleholder Hans Larsen gik paa Stranden og ikke paa

Reersø 1891.

Efter Tegning af *Fred. Larsen*.

Skolen. Tørvene til Skolen solgte han, og Børnene fik ingen Lærdom. Saa duede Hans ikke, og de fik Husmand Peder Christian Lange i hans Sted, han havde allerede i nogle Aar lært nogle Børn Tal og Bogstaver. Nu faar han Kaldet. 11 Td. Byg, 10 Læs Tørv, fra hver Gaard et Brød, en halv Gaas og en Medister. To Fag Skolehus bygges til hans eget. Peder Christian lover ikke at gaa paa Stranden. Tolv Rigsdaler ydes af Reersø Bønder, men Hans Larsen skal have de seks i sin Tid og ligeledes de halve Tørv og den halve Julerente. De slog ikke Haanden af Hans Larsen, fordi han ikke duede noget.

Alt dette opgøres 14. Decbr. 1801. 20. Decbr. bliver Peter Chr. Lange kaldet til Embedet af Reersøs tidligere Ejer Michael Rasmussen. Det skulde vel ellers have været Selvejernes Ret — men saavidt var de ikke kommet.

Peter Chr. Lange blev Stamfader til to af Reersøs største Fiskerslægter. Efter ham blev Styrmand Lars Espensen, Søn af Espen Jørgensen, Skoleholder paa Reersø.

Havde de nu faaet Skole, skulde de ogsaa ha en Kro — Kirke var ikke paa Tale —. Gamle Pær og Jørgen Hansen var Mænd for at tage mod Gæster og give en Skænk. Men det maatte ikke saadan være. Landpolitibetjent Peder Damsgaard lagde Sag imod dem for ulovlig Udskænkning 16. Maj 1805. Her gjorde Gamle Pær Ed paa, at han ikke havde drukket for Penge hos sin Svingersøn, og Jørgen Hansen gjorde det samme for ham. Hans Kjeldsen gjorde ligesaavel som ogsaa Christen Andersen Maggaard. Derefter blev Pær og Jørgen stævnedede for Frydendals Birk 17. Juni. Her førtes Vidnerne: Jens Pedersen i Qvistrum Huset, Christoffer Henriksen af Feldehuset og Jørgen Christensen af Skare Huset, henholdsvis: Skellingsted, Taarnved og Bentzonslund.

Gamle Pær mødte ikke i Frydendal. Jørgen Hansen sendte et Pro Memoria, hvorfor han udeblev. Det er Naboerne, der har skænket en Dag, han ikke var hjemme. Og da hans Kone skulde have Kirkegang paa Søndag, kunde han ikke naa de fem Mil til Frydendal.

Vidnerne var mødt og skulde svare, om de har været i Huset hos indstævnte, kender ham, har faaet noget at drikke og givet Vederlag derfor og maaske faaet noget med derfra. Hvorfor kom Vidnet i Huset, og var flere tilstede?

Dertil svarede Manden fra Qvistrumhuset, at han havde været i Gaardene, kendte Mændene — men Drikkevarer kendte han ikke noget til.

Manden i Feldehuset sa det samme. Han med flere havde været paa Reersø at købe Sild Langfredag. Lørdag Morgen fik han et Knippe Hestefoder hos Gamle Pær og saa „et Par Supninger“, men Pær vilde kun ha Penge for Halmen.

Skarehus-Manden kunde sige lige det samme. Hos Jørgen Hansen havde de ogsaa været, men han og

hans Kone var ikke hjemme. Supkener var skænket, men af en ukendt Mand. — Skaremanden havde aldrig set Jørgen Hansen. —

Dommen faldt 18. Juli. Da de to Tingsvidner ikke havde godtgjort ulovligt Ølsalg, blev tiltalte frikendt.

Dyre Eder var aflagt af alle. Og det blev ikke sidste Gang. Fra Folkeminde kendes senere en lignende Sag, der foregik fra Gaard 2. Husmændene aflagde Ed — men den Ed gjaldt ikke det, den juridisk lød paa. Den sagde kun, at Bonden var god og kunde faa sine Edsvidner med sig — som i de ældste Folkelove. Skulde Reersøerne overgive en af deres egne til en Jura for Brændevin og Øl. Nej, det kunde de roligt gøre Ed paa, at de ikke vilde.

Ejendomshandelen var gaaet godt, Skoleholder og Krohold var de ogsaa kommen tilrette med, men det værste var tilbage: Udskiftningen af Jorden — som nu gik for sig oppe i Landet, men Reersøerne var Selvejere og kunde skifte og flytte som de vilde.

Derfor blev Reersø By aldrig udflyttet, og saadan vilde andre danske Landsbyer have ligget samlede, om de havde været fri af Herremænd og Bondevelgørere, som tvang dem til at „følge med Tiden“. Og hvad ikke Herremænd kunde byde, det kunde det højkongelige Rentekammer. —

Reersøerne gik i Tide imod det muligt faldende kongelige Bud om Udskiftning af Øen.

Christopher Hansen mødte paa egne og andre Øboers Vegne paa Løve Herreds Ting den 25. Marts 1802 og bad om at faa to Mænd udnævnt til at syne, hvorledes Øen laa for Udskiftning. Dertil blev Sognefogederne Andreas Kastrop, Lille Løvegaard, og Friderich Nissen, Kirkehelsing, udmældt. De gik til Værket, og 8. April mødte de med Udfaldet paa Tinge, og her mødte tillige Niels Hansen af Reersø,

som stod ved, at Reersøerne intet havde imod det afgivne Skøn.

Synsmændene gik ud fra Ornum, hvor tre Fjerdedele var Sandjord og en Fjerdedel Eng, intet egnet til Dyrkning, bedst at have det som hidtil, „da hver Mand har sine afmaalte eller afpælede Stykker, saavel Ager som Eng“. — Dernæst gik Synsmændene til Reersøs nordre Overdrev, som har „fra Skabelsens Tid været brugt til Græsning“. Overdrevet gaar ud til Dravet, som kunde dyrkes, naar de „mangfoldige store og svære Kampesten blev opbrudt“, men hvis Overdrevet staar under Vand, hvad hænder, maa Høvederne have Dravsbanken at bjærge sig paa. Derfor maa Drav blive som det er.

Den tredje Mark, øst og sydvest for Byen, er aarlig lagt ud til Sæd og Høslet. Her kunde en 13—14 Gaarde og lige saa mange Huse flyttes ud, men der vilde blive for lidt Pløjeland til hver. Derfor mener Synsmændene, at Reersø er bedst tjent med at blive i Fælliget og drive deres „hidtil hafde og hver tildelte Sløjer“. At der kun er fire ferske Vandsteder, og de to kan komme under Havet, og at der ikke lader sig opføre varigt Hegn i de to førstnævnte Marker eller paa det lave i denne Mark — støtter det givne Skøn.

Det var efter Reersøernes Vilje, og de to Synsmænd aflagde Ed paa det den 8. August 1802.

Men det højkongelige Rentekammer syntes ikke helt tilfreds dermed. Nu skulde det gaa med Udskiftninger, det var Tidens Løsen. Saa fik Capitain og Landinspektør August Ludvig Rørby Bud om at undersøge Reersø for Udskiftning. Han kom hertil den 27. November 1802 og gik med Omhu til sit Arbejde. Saa skriver han: „Med den fulde Forvisning, at Udskiftning saavel her som andet Steds var mulig og nyttig, tog jeg dertil“. For et Par Somre siden havde han været her sammen med Proprietær

Rasmussen, men var ikke blevet „gjordt opmærksom paa de Ulejligheder Strandens Indbrydning forarsagede“. Men nu taler Reersøerne med, og de siger, at hvis Uheld med Flod falder paa enkelte Mænds Lodder og ikke paa Fællesmark, vil de ramte Gaarde blive øde .

Han gik ud fra Vejlestykkerne, der laa 13—14 Tommer over Vandet ved lavt Vande, og her kan Vandet gaa op over 100 Tdr. Land, sønderlands ud til Bovhjørnet og indad Skovvejen, viser hans Kort. For nogle Somre siden gik Vandet ind og ødelagde Sæden. Men ved Poseagrene var der Skandser fra gammel Tid, over to Alen høje, men nu halvt bortskyllede af Vandet. — Det er den endnu kendte Løveskandse (som Nationalmuseet ikke vilde frede, fordi den mentes at være dannet af Havet!) Længer fremme er Stranden lav, som det synes fordi Skandserne er skyllede bort, og Vandet har i dette Efteraar været inde paa Agrene. Jorden rundt om Byen og sønderud til Skoven sætter Bønderne megen Lid til. Der er vel omtrent 150 Tdr. Land.

Ved Jollesønderne gaar Vandet ind fra Sønder, Vest og Nord. Første Gang, Landmaaleren saa disse Enge, mente han, de lod sig dyrke til Ager, men nu ser han anderledes. Her er omtrent 100 Tdr. Land. Havet har bortskyllet en Del, det ses endog paa Agerrenene.

Paa Lerklintens Hjørne, „Skandsen“, baade mod Sønder og Vester har der været opkastede Skandser, „der næsten ved Vandets Underskæring ere nedstyrtede“. (— Noget deraf har dog været synlig i vor Tid. —).

To Steder herude ved Kovaad gaar Vandet ind til Tasøen, men der er høj Agerjord mellem Indløbene. Bønderne siger, at Vandet fra Vester kan gaa ind paa en Del af Jorderne lige til Skinnergærdet.

Dravet er høj og god Jord, men med mange Sten. Jeg tilraadede Dyrkning, men Bønderne holdt paa, at Høvederne her bjærgede sig for Højvande.

Synsmændene nævner fire Vandsteder, Landmaaleren har kun tre. Det er Måkær i Nord og Gadekær vestfor Byen og den store Vanding søndenfor, som han kalder Kilden. „Kællen“ paa Drav nævnes ikke. For Vandingen i Ovedrevet „Måkær“ maa de opdynge Jord i Højde to Alen mod Højvande, og endda bryder det ind. Det har før gaaet ind i Gadekæret. Fra den store Vanding hentes Vand til Husene.

„Ved at følge Gærdet mellem Overdrevet og Kornmarken, fandt jeg, at Strandvandet alt i Efteraaret har været inde og ved Punkt V. (Kortet) nedskyllet Strandgærdet“. Det vil sige, han følger Skinnergærdet til Toftegærdet, Nyvangsgærdet og ser det brudt. Kortet V. viser Stedet nær Makæret, men det er jo langt fra Skinnergærdet, saa her svigter Tegningen.

Overdrevet Ornum er „meget ringe Sandjord begroet med fin Lyng; men ved den vestre Ende er en Strækning Eng langs med en Aa, den synes ikke at være saa slæt“.

Hermed mener Landmaaleren „paa det nøjagtigste at have efterkommet det Høj Kongelige Rente Kamers Befaling“ — og „finder Udskiftning her umulig“. Højvandet „blev da enkeltes som i nu værende Forfatning er fælles Tab“.

Saa stod det fast i tyve Aar.

— Sjællandske Lov siger, at ved Rebning, Udskiftning af Jord er den nærmest til Ret, som Fyrning vil holde: det fortidige vil hævde.

Saaledes ikke nu efter de højkongelige Anordninger. Naar en Mand kræver Udskiftning, maa alle følge med.

Hvordan det gik til, vides ikke nøje, men det var

vist de to fra Krohold kendte Gl. Peder Nielsen (fra Vindehelsinge) og Jørgen Hansen (Skipper og Rigmand), der fik saa mange med sig, at $8\frac{3}{4}$ Gaarde blev udskiftede af Fælliget 1822. De andre $7\frac{1}{4}$ maatte jo saa skifte med, men holdt sig alligevel i Fællig til 1862, da de gav sig over og „snakkede bagefter paa Reersø“. Endnu deles Gaardene i Vestermænd, de først udskiftede, og Østermændene, der fik det nordlige Overdrev, Kongelevsjorden, tilsidst.

Udskiftningen 1822 var første Gang i Historien, at Reersøerne stod delt. Og saa er Historien ude. Hvad senere kom „oppe fra Landet“ var ikke den Historie, der førtes af Reersø selv i Bondens haardeste Tid.

Den gamle Kronskyld, en halv Tønde Smør og to Skilling Grot var faldet bort. Lige før Økøbet og rask derefter kom de voldelige Fremskridt ind over Øen.

Nye Skatter: „Reersø Bønder haver betalt Octbr. Qwartal 1797 Folke Skat, Korn Skatpenge en Termin, Soldaterskat, en Termin, de accorderede Fourage Penge og Extra Skat for Octbr. og Novbr. Maaneder, undtagen Jens Eenvoldsen, som Rester alt, som er for hver heelgaard 4 rdr. 4 M. 5 S. hvorføre qvitteres.

Helsingegaard d. 17. Decbr.

M. Rasmussen“.

Jens Jensen kom med Reersø Ekstraskat 1796, 23 Rdl. 8 S. — Christen West bar den op 1798, 71 Rdl. 1 M. 11 S.(?) „Resten er skrevet til Restansen“.

„Af Mændene paa Reersø har jeg modtaget de sædvanlige 8 rdr. Smaaredsels Penge hvorfor qvitteres“, skriver Provst Holm 30. Septbr. 1811.

Saa er der Amtstueskatter. For 1834 haves en Udskrift af dem, der dengang som senere synes gi-

vet efter en højere Matematik. Helgaarde svarer halvaarlig 13, 14, 15 og 16 Rdl., Mark og Skilling. Ikke en Helgaard svarer det samme som en anden. Det kaldes „kongelige Skatter og Afgifter“, men maatte vel hellere kaldes løbende. Kongelige var de to Skilling Grot gennem trehundred Aar.

Men tiendefri blev Reersø ved at være, indtil Tiende blev afløst og Ejendomsskyld indført isteden efter et Skøn, der skifter, ligesom de nykongelige Amtstueskatter.

Med Ret skete det ikke, at den Ø, der var tiendefri gennem flere Hundrede Aar, ja altid, nu blev lagt under Nutidens Tiende i Ejendoms- og Grundskyldskatter. Reersøerne sad med mere Ret paa deres tiendefri Ø end Greverne paa Lensjorderne, da de fik Afløsningssummer.

Men Retten svandt.

Den blev borte i Striden.

Tilbage staar det, at Reersøs fattige Fiskerbønder førte denne Strid gennem Historien, haardest, længst ja lige til det sidste for Kongelev i Danmark.

